

IslamHouse.com

مركز اصول
Osoul Center
www.osoulcenter.com

مونږ او سلف صالحين .. موازنه او پرتله

Pashto
بشټو

ليکوالان

عبدالعزيز بن ناصر الجليل

بهاء الدين العقيل

بنيتو ترجمه

لقمان حكيم حكمت

أين نحن من أخلاق السلف

المؤلف

عبدالعزیز بن ناصر الجلیل

بهاء الدین العقیل

المترجم

نقمان حکیم حکمت

PASHTO
بشټو

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لړليک

نوملړ	۷
۱ - د ژباړن پېليزه	۹
۲ - د دوهم چاپ پېليز	۱۱
۳ - پېليزه	۱۳
۴ - په اخلاص او صدق کې د سلفو صالحينو نمونې	۱۹
۵ - د الله تعالى نه د سلفو صالحينو د وېرې نمونې	۲۹
۶ - له شهرت نه د سلفو صالحينو کرکه	۳۵
۷ - د ځان خوښۍ نه د سلفو صالحينو وېره	۳۹
۸ - له دنيا څخه د سلفو صالحينو بې رغبتې	۴۳
۹ - له مشرتابې نه د سلفو صالحينو کرکه او نفرت	۵۱
۱۰ - په ديني زده کړو کې د سلفو صالحينو مينه او رغبت	۵۵
۱۱ - د سلفو صالحينو حق ته د انقياد نمونې	۶۵
۱۲ - له فتوا څخه د سلفو صالحينو خوف او ډار	۶۹
۱۳ - د سلفو صالحينو د قران کریم سره اړيکي	۷۳
۱۴ - په عبادتونو کې د سلفو صالحينو کوشنې	۷۷
۱۵ - په نېکيو د امر او له بدو څخه په رابندولو کې	۸۳
۱۶ - په جهاد في سبيل الله کې د سلفو د اخلاص نمونې	۹۱

۱۰۵	۱۷ - په ناورينو کې د سلفو صالحينو د صبر د نمونې
۱۰۹	۱۸ - په دين کې له فتنو څخه د سلفو صالحينو ځان ژغورنه
۱۱۵	۱۹ - خپل منځنی فتنو کې د سلفو درېځ
۱۲۱	۲۰ - د شاهانو درکاوونو اړوند د سلفو صالحينو درېځ
۱۲۷	۲۱ - د بنځو له فتنو څخه د سلفو د ځان ژغورنې نمونې
۱۳۷	۲۲ - د سلفو صالحينو خپلو مورگانو سره د نيکۍ نمونې
۱۴۱	۲۳ - په ښه ملگرتوب کې د سلفو صالحينو د کردار نمونې
۱۴۵	۲۴ - د خلکو حقوق او د سلفو صالحينو ذمه واري
۱۴۹	۲۳ - د خلکو په خطاگانو د سلفو صالحينو پټ سترگي
۱۵۵	۲۴ - سلف صالحين او د علماوو د ادب خيال ساتل
۱۵۷	۲۵ - په خبرو اترو کې د سلفو صالحينو ادبونه
۱۶۱	۲۶ - د وخت په ساتلو کې د سلفو صالحينو د حرص نمونې
۱۶۷	۲۷ - په خدا او توکو کې د سلفو صالحينو انداز
۱۷۱	۲۸ - پای
۱۷۳	۲۹ - د اخستليکونو نوم لړۍ

د ژباړن سریزه

الحمد لله رب العلمين، والصلاة والسلام على سيد الانبياء والمرسلين، محمد وعلى اله واصحابه اجمعين، وكل من سار بنهجه وتمسك بسنته الى يوم الدين، اما بعد:

☀ ولې به د لارې مشالونه نه وي چې خوږ پېغمبر ﷺ يې په ښه ديانت، صبر او زغم زېرى ورکړى دى [خَيْرُ الْقُرُونِ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِيْنَ يَلُوْنُهُمْ ثُمَّ الَّذِيْنَ يَلُوْنُهُمْ]!

☀ ولې به يې زندگي له خېره ډکه نه وي چې پل په پل، لحظه په لحظه يې د قبر تورتمونه په ياد وو.

☀ ولې به د الله متقي او ولي بندگان نه ول چې خپل ټول ځانونه يې الله ته ورکړي ول، په دنيا کې به يې د اخرت کروندې کولې، په دنيا کې يې ځان ته د اخرت سرمدي لوړ پوړې ماڼۍ ودانولې.

ايا مونږ د هغوى په څېر مسلمانان يو؟ کله هم راته رايايد شوي دي؟ په کوم درېځ کې مو ورسې اقتدا کړېده؟

څوک؟ اه!! اه!! دا څوک دي??

هغوى! هغوى! دا دى ستا مخې ته يې نمونې ږدم، صحابه يادوم، تابعين يادوم، تبع تابعين يادوم، هغه هستي يادوم چې تر اوسه نه بلکې تر قيامته يې نیک عملونه جاري او دوامداره دي، لکه حديث کى چه راځي [أَوْ عَلِمَ يُنْتَفِعُ بِهِ] تر اوسه ورته ښاوبونه ورکول کېږي، ستاسو د روڼ او ديني راتلونکي لپاره مې له عربي نه وژباړه (أين نحن من اخلاق السلف)

لقمان حکيم حکمت

د دوهم چاپ سرريزه

ان الحمد لله نحمده ونستعينه ونستغفره، ونعوذ بالله من شرور انفسنا و من سيئات اعمالنا. من يهده الله فلا مضل له ومن يضل فلا هادي له، واشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك له، واشهد ان محمدا عبده ورسوله -صلي الله عليه وسلم-.

امابعد:

د دې کتاب په لومړي چاپ يوه مياشت لا نه وه تېره چې ټولې نسخې يې ختمې شوې نو د دوهم چاپ غوښتنې راڅخه وشوې، په دې مو زړونه ډېر خوشحاله محسوسه شول چې کتاب د خلکو خوښ راغی او اسلامي بيداري هم له مونږه غواړي چې د سلف صالحينو لارښوونې او نیک حالات د خپلو عملونو د تقويې مرستندويه کړو.

د دغو عملونو د لا زيات اهتمام له کبله د کتاب د لوست بڼه نوره هم پسې په بڼه کول غواړوو او په دې باب کې به ان شاء الله مزيد نور زيار هم وباسو.

مونږ هود وکړ چې په دوهم چاپ کې هغه تيروتنې او مطبعي خطاگانې اصلاح کړو چې په لومړي چاپ کې يې شتون درلود او تر څنګ يې ځينې هغه کلمات چې مفهوم ترې گران برېښېده څه انداز شرح او توضيح کړو.

په دې عمل کې له الله څخه د اخلاص غوښتونکي يو الله دې په بڼه توگه راڅخه قبول کړي او الله لره په هر وخت کې حمد او ثنا ده.

په دار طيبه کې د کره کتنې او څېړنې هيئت

بهاء الدين عقييل

سريزه

ان الحمد لله نحمده ونستعينه ونستغفره، ونعوذ بالله من شرور انفسنا و من سيئات اعمالنا، من يهده الله فلا مضل له ومن يضلل فلا هادي له، واشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك له، واشهد ان محمدا عبده ورسوله ﷺ.

اما بعد:

هغه مسلمان چې دنيوي او اخروي سعادت او نجات غواړي پرې پټه نه ده چې د سلفو صالحينو په فهم قران كريم او نبوي سنتو باندې التزام د نجات کشتی ده.

له طالب العلم څخه بايد پټه نه وي چې د (سلف صالحينو) اصطلاح د نبي كريم ﷺ په شمول صحابه کرامو او تابعينو ته ويل کيږي.

خو د اړتيا وړ اړخ چې د سلفو صالحينو په منهج کې له اهتمام څخه بې غوره پاتې شوی دی د هغوی اخلاقي کردار او سلوک دي، که څه هم قناعت ورباندې لرو خو په عملي تربيه کې ترې پاتې يو.

مونږ چې د سلفو صالحينو د منهج متعلق کله هم خبرې اترې کوو موخه به ترې دا نه وي چې په دماغو کې يې د يو علمي فن په څېر کېږدو او بس، نا بلکې د هغوی منهج عقيدې ته، تصور ته، سلوک او اخلاقو ته شمول لري.

په وروستيو کې زمونږ د اهل السنه و الجماعت خلک د ژور غور له مخې د علمي او نظري اړخ د سلوکو او اخلاقو اړخونو ترمنځ ډېر يا کم توپير په گوته کوي چې زمونږ دا عي کله نا کله د سلفو صالحينو د سلوکو او دعوتي اسلوبو په پرتله خپل ځان يا نور ډېر لرې وي، ضرور ده چې د سلفو صالحينو عقيدې او منهج ته د دعوت په مهال بايد د هغوی عقيدوي، فقهي، سلوک او انساني روپې ته يې دعوت عام او تام وي، لکه څنگه چې د سلفو اخلاق خپلول او عقيدوي اړخ يې پرېښودل له انسان څخه د قبول وړ نه شي گرځېدای، دغه څېر ترې دا هم نه شي

قبلېدای چې عقیدوي اړخ يې خپل کړي خو په سلوکي او اخلاقي اړخ يې هېڅ پاملرنه نه کوي، خو که د سلفو صالحينو سيرت ته لږ څېر شو راته به جوته شي چې هغوی د پوره منهج غوره ترينه نمونه ده. که مونږ د خپل ژوند نیمگړتیاوې د سلفو صالحينو ژوند ته په دغسې هر اړخيزې کتنې پوره کړو د الله پاک په اذن به وکولای شو چې د ژوند خوگانې فيصله کړو.

که دغسې وشوای مونږ به داسې څوک ونه وینو چې په توحيد الوهيت، توحيد ربوبيت، توحيد الاسماء والصفات، د بدعتونو ضد مبارزې کې د سلفو صالحينو پېروکار وي خو له بل اړخه په ظلم او بربريت، دروغ، غيبت، کينه او پر نفسي خواهشاتو اخته او د سلفو صالحينو مخالفت کوي.

يا په بل تعبير که د ژوند د ښه کېدو لپاره مونږ دغه بشپړ منهج خپل کړو، زمونږ هغه مشکلات او ستونزې چې اوسمهال ترې سر ټکيو، له منځه به ولاړې شي.

د سلفو صالحينو په منهج کې د اخلاقي اړخ اهميت د علماوو له ليکنو څخه څرگندېږي لکه عقيدة الواسطية، عقيدة الطحاوية او داسې نور...

د نمونې په توگه امام صابوني د اهل السنه والجماعت د عقیدې اړوند وايي: «هغوی - اهل السنه والجماعت - په شپه کې له خوب وروسته د لمونځ په کولو امر کوي، د ډول ډول حالتونو باوجود د خپلولی په پاللو امر کوي، د سلام په اچولو، د خوراک په ورکولو، پر غريبانانو او فقيرانو او يتيمانانو رحم کولو، د مسلمانانو په چارو پاملرنه، په خوراک، څښاک، پوښاک، نکاحونو، په خرچ کې له حرامو څخه ځان ژغورلو او ښکو کارونو ته گړنديتوب کې، په ښو کارونو د امر او له بدو څخه په ځان رابندولو کې، د طمع توقع له شر څخه په ځان ساتلو کې، د حق په ويلو او د حق په لاره کې په ستونزو يو بل ته د صبر کولو وصيت کوي.^(۱)»

شيخ الاسلام ابن تيمية هم په عقيدة الواسطية کې د سلفو د عقیدې له ذکر وروسته وايي: د دې برسېره د اسلامي شريعت واجباتو له مخې هغوی په نيکيو امر او له بدو څخه منع کوي، د حج، جهاد او په جمعه د ټولواکانو سره - ښه وي او که

(۱) عقيدة السلف وأصحاب الحديث: (۸۶) د ابو عثمان اسمعيل بن عبدالرحمن الصابوني ليکنه، تحقيق: نبيل بن سابق السبكي.

بد- اخترونه يوځاي کول، د جماعت په لمونځونو خيال ساتل، گرد امت ته د ديني فريضي په حيث نصيحت کول او د نبي کریم ﷺ په دې قول عقیده لري چې: [الْمُؤْمِنُ بِالْبَنِيَانِ الْمَرْصُوصِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا، وَشَبَكَ بَيْنَ اصْصَابِهِ] (۱).

ژباړه: يو مومن د بل سره د قوي ابادۍ مثال لري چې يوه برخه بله پياوړې کوي او گوتې يې سره په يو بل کې ننويستې.

او په دې قول يې عقیده لري چې [مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادُّهِمْ وَتَرَاحُمِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ مَثَلِ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَ مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الْأَعْضَاءِ بِالْحُمَى وَالسَّهْرِ] (۲).

ژباړه: د يو بل سره په مينه او مهربانۍ او شفقت کې سره مومنان د يو بدن صفت لري، که يو غړی يې ودرديږي د بدن ټول غړي د درد او شوگير (شېگير) له امله نا ارامه وي.

په مصيبتونو کې په حوصلې او خوشحاليو کې په شکر ويستلو او د تقدير پر پرېکړو د خوشحالېدو امر کوي، نیکو خويونو او بنايسته علمونو ته خلک رابولي او د نبي کریم ﷺ په دې قول غوڅه عقیده لري چې [أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ اخْلَاقًا] (۳).

ژباړه: پوره مومن هغه څوک دی چې بنايسته اخلاقي جانب ولري.

خلک دېته رايې چې که چا درسره خپلوي نه پالسه ته به ورسره خپلوي پالې، هغه چا ته به نفقه ورکوي چې تا ته څه نه درکوي، هغه ته به بخشش کوي چې ظلم يې درسره کړی وي، د مور او پلار سره په ښه رويه امر کوي، په خپلولی پاللو، په ښه گاونډتوب، د يتيمانو سره په ښه چلند، ناداره او مسافرو سره ښه رويه، په غلامانو نرمې کولو امر کوي، خلک له فخر او وياړ، تکبر او له حدودو څخه

(۱) صحيح البخاري: كتاب الصلاة، باب تشبيك الأصابع في المسجد وغيره، حديث شميز: (۴۸۱).

مسلم: البر والصلة والأداب، باب تراحم المؤمنین وتعاطفهم وتعاضدهم، حديث نمبر: (۲۵۸۵).

(۲) بخاري: الأدب: باب رحمة الناس والبهائم، حديث نمبر: (۶۰۱۱). مسلم: البر والصلة والأداب: باب تراحم المؤمنین، حديث نمبر: (۲۵۸۶).

(۳) سنن أبي داود: كتاب السنة، باب اللیل علی زیادة الايمان ونقصانه، حديث نمبر: (۴۶۸۲). جامع الترمذي: كتاب الرضاع، باب ما جاء في حق المرأة علی زوجها، حديث نمبر: (۱۱۶۲). صحيح سنن أبي داود: (۳/ ۸۸۶، حديث شمېر: ۳۹۱۶).

سرغړونې، حق يا په ناحقه څوک په بدو يادولو څخه رابندوي، په لوړو او پياوړو اخلاقو امر او له تيتو نسکورو اخلاقو څخه نهې کوي^(۱).

دا ټول پر دې څرگند دلالت کوي چې د سلفو صالحينو تگلاره له عقيدوي او اخلاقي دواړو اړخونو څخه جوړه وه، که په يوه خوا کې نقص او کمې محسوس شي نو د دې عظيم منهج په التزام کې پرې هومره نقص منځ ته راتلاى شي.

د سلفو صالحينو د ځينو احوالو او اخلاقو د ثبتولو لپاره الله تعالى ځينو خلکو ته توفيق ورکړى و چې يو يې هم امام ذهبي دى چې د [سير اعلام النبلاء] په نوم او امام ابن الجوزي د [صفة الصفة] په نوم کتاب چې په اصل کې د [حلية الاولياء] د ابو نعيم د کتاب لېدېز دى، په خورا جامعو کتابونو کې يې يادونه کړېده، مونږ هڅه وکړه چې دغه بېلگې د حجم له لحاظه په کوچني کتاب کې چې لوستل يې اسان وي راغونډ کړو ترڅو لوستوال په اسانه سره وکولای شي دغه اخلاق د ځان په گټه راوړي او د سلفو پېروکار جوړ شي.

له تعلق پرته مو دغه فقرات په ترتيبې شکل د ذکر وړ وبولل، خپله به درسره خبرې وکړي، مونږ يې يواځې سرمضمون ايښى دى، د ايتونو تخریج مو هم کړى دى او گران فهمه لغتونو مو معنا کړي دي او هر قول مو خپل مصدر (سير اعلام النبلاء) او يا (صفة الصفة) ته منسوب ذکر کړى دى. له لوستوال څخه دې پټه نه وي چې دا کتاب د سلفو صالحينو د ژوند مش نمونه يې خروار ده ټولې زندگۍ ته يې نه دى شامل، په دې کتاب کې به زمونږ موخه څه دومره ښکاره شي! اوحالانکه د هغوى ټول سيرت په دې گواه دى. هغه څوک خوش نصيب دى چې د نبی کریم ﷺ د منهج په حقيقت لږې خبرې يې راښايي وکړي.

د کتاب د فقراتو ترتيب په دې ډول دي:

۱) په اخلاص او صدق کې د سلفو صالحينو نمونې.

۲) د الله تعالى نه د سلفو صالحينو د وېرې نمونې.

۳) سلف صالحين او له شهرت نه کرکه.

(۱) شرح العقيدة الواسطية: (۱۵۰).

- ۴ د ځان خوښۍ نه د سلفو صالحينو وپره.
- ۵ د دنيا څخه د سلفو صالحينو بې رغبتۍ.
- ۶ له مشرتابۍ نه د سلفو صالحينو کرکه او نفرت.
- ۷ په ديني زده کړو کې د سلفو صالحينو مينه او رغبت.
- ۸ د سلفو صالحينو حق ته د انقياد نمونې.
- ۹ د سلفو صالحينو له فتوا ورکونې څخه خوف او ډار.
- ۱۰ د سلفو صالحينو د قرانکريم سره تعلق او اړيکې.
- ۱۱ د سلفو صالحينو په عبادتونو کې کوشن او ونډه.
- ۱۲ په نېکيو د امر او له بدو نه په رابندولو کې د سلفو صالحينو کردار.
- ۱۳ په جهاد في سبيل الله کې د سلفو صالحينو د اخلاص نمونې.
- ۱۴ په ناوړينو کې د سلفو صالحينو د زغم نمونې.
- ۱۵ په دين کې له فتنې څخه د سلفو صالحينو ځان ژغورنه.
- ۱۶ په منځنۍ فتنو کې د سلفو صالحينو درېځ.
- ۱۷ د شاهانو درگاڼو اړوند د سلفو صالحينو درېځ.
- ۱۸ د بښځو له فتنې څخه د سلفو د ځان ژغورنې نمونې.
- ۱۹ د سلفو صالحينو مورولۍ پاللو کې د نيکۍ نمونې.
- ۲۰ په ښه ملگرتوب کې د سلفو صالحينو د کردار نمونې.
- ۲۱ د خلکو حقونه او د سلفو ذمه واري.
- ۲۲ د خلکو له تېروتنو نه د سلفو صالحينو پټ سترگي (تغايي).
- ۲۳ سلف صالحين او د علماوو ادب.
- ۲۴ سلف صالحين او د خبرو ادبونه.

❁ د وخت خيال ساتلو کې د سلفو صالحينو نمونې.

❁ په خدا او ټوکو کې د سلفو انداز.

له الله پاک څخه غواړو چې د کتاب فقراتو په راغونډولو او ترتيبولو سره لوستوال او اوريدونکي ته خیر او فايده ورسوي، الله پاک ډېر ښه اوريدونکی او د دعا قبلونکی دی.

وړاندې له دې چې د پېليزې له پای څخه قلم کېږدم او تاسو د خپرخواه امامانو رنځې چېنې څخه خړوبولو ته پرېږدو ستاسو خبرول غواړو چې دغه څه شمېر فقرات د ستر او خورا لوی د خیر کار څخه یوه برخه ده، د خبر په دې کار کې به د قراني او نبوي نصوصو او صحابه کرامو او د تابعینو له سیرت څخه په گټه اخستلو د منهج د اصلاح او تغییر اړوند په مخ تگ کوو، په راروانو فصلونو کې به په ترتیب سره چې بابونه به سره منځني نسق ضبط ولري ذکر کړو.

له الله څخه غواړو چې دا کار په خیر سره سرته ورسوي او راته په دغې کارونو کې ښه توفیق راکړي او د دې کتاب خیر او فايده ټولو مسلمانانو، نیکانو، دیني داعیانو ته ورسوي.

واخر دعوانا ان الحمد لله رب العلمین.

په دار طیبه کې د کره کتنې او څېړنې هیئت

عبدالعزیز بن ناصر الجلیل

بهاء الدین عقیل

په اخلاص او صدق کې د سلفو صالحينو نمونې

☀ بکر بن ماعز رحمہ اللہ وايي: ربیع ﷺ د خپل قوم په مسجد کې د یو ځل نفل لمونځ پرته نوره دی لیدل شوی^(۱).

☀ سفیان ﷺ وايي: ما ته مرية الربيع بن خثيم وويل: د ربیع ټول نېک عملونه د خلکو نه پناه و، که څوک به راغی او هغه سره به قران کریم و، په خپلو جامو (کالیو) کې به یې پټ کړ^(۲).

☀ منذر وايي: ربیع بن خثيم به ويل: هغه عمل به له زوال سره مخ شي چې د الله رضا پرې نه وي غوښتل شوې^(۳).

☀ ابو حمزة الشمالي وايي: علي بن الحسين به د شپې له مخې د ډوډۍ بار پر شا کړ او خيرات به یې پرې کو او دا به یې ويل: [پټ خيرات د الله پاک غصه ختموي]^(۴).

☀ عمرو بن ثابت وايي: کله چې علي بن الحسين ومړ، د غسل په وخت کې یې خلکو پر شا تور داغونه ولیدل، هغوی وپوښتل چې دا ولې؟ کورني غړو یې وويل: د شپې له مخې به یې په شا د وړو بارونه د مدينې د ناداره او غريبانو کورونو ته وړل^(۵).

☀ ابن عائشه وايي: زما پلار ويل: د مدينې نادارو به ويل: کله چې علي بن الحسين مړ شوی دی له چا څخه مو پټ خيرات هم نه دی لیدلی^(۶).

(۱) صفة الصفوة: (۶۱/۳)

(۲) صفة الصفوة: (۶۱/۳)

(۳) صفة الصفوة: (۶۱/۳)

(۴) صفة الصفوة: (۹۶/۲). او د [پټ خيرات کول د الله پاک غصه ختموي] د ډېرو سندونو له مخې نبي ﷺ ته مرفوعاً حديث ذکر شوی دی، که څه یې هم په هر سند کې مقال دی خو په مجموع توگه یې الباني ﷺ حديث صحيح کړی دی.

(۵) صفة الصفوة: (۹۶/۲)

(۶) صفة الصفوة: (۹۶/۲)

☀ محمد بن مالک بن ضيغم وايي: مونږ ته ابو ايوب وويل چې يوه ورځ راته ابومالک وويل: ابو ايوبه! پرځان دې له ځانه وډار شه، زما د علم له مخې په دنيا کې د مومن انسان غمونه نه ختميري، قسم پر الله چې که مسلمان ته په اخرت کې خوشحالي نه ورکول کېده دوه غمونه به پرې پراته وای: د دنيا غمونه او د اخرت بدبختي، ما وويل: زما پلار درنه لوگي او زار شه اخرت به مسلمان ته ولې خوشحالي نه او حالانکه مسلمان الله ته په عبادتونو ځان ستومانه کوي! هغه وويل: که عبادت روغ نه وي او قبول نه شي نو بيا؟ بيا يې وويل: ډېری خلک باور لري چې ځان يې قابو کړی دی، په صدقه او خيرات کې يې ځان بنودنه نشته، عزم يې سم دم دی، عملونه يې نېک او صالحه دي، خو د قيامت په ورځ به يې ټول له مخ نه وويشتل شي^(۱).

☀ امام ذهبي له احمد نه، هغه له حماد نه، هغه له ايوب څخه روايت کوي چې: ما دلته ډېری خلک ليدلي دي چې ويل به يې: که تقدير کې وي وبه شي.

او ايوب به ويل: هغه سپری دې له الله پاک څخه وډار شي که عبادتونه کوي بايد خپل عبادت پر خلکو عذاب ونه گرځوي، د بڼکاره عبادتونو نه پټ عبادتونه ډېر بڼه دي^(۲).

☀ جعفر بن برقان وايي: زه د يونس بن عبید له بڼه سپريتوب او ديندارۍ نه خبر شوم ما ورته وليکل: گرانه ورورجانه! زه ستا له ديندارۍ او بڼه سپريتوب نه خبر شوم، د مينې او محبت له مخې مې تا ته ليک درواستو، ډېره مهرباني به دې وي که ستا نیک عملونه راته راواستوي.

هغه راته ليکلي و: ستا ليک راوړسېد او زما د عملونو متعلق دې غوښته کړپوه، ما خپل ځان سره فېصله کړېده چې څه مې خوښ وي هغه به د نورو لپاره هم خوښ گڼم، کوم څه چې مې بدې شي هغه به د نورو لپاره هم بد گڼم، ومې کتل نفس مې له دې څخه ډېر لرې و، بيا مې له نفس څخه وغوښتل چې له بڼو صفتونو پرته به خلک په نور څه نه يادوي، نو د بصرې په بڼار کې گرمۍ کې روژه نيول راته

(۱) صفة الصفوة: (۳/۳۶)

(۲) سير أعلام النبلاء: (۶/۱۹)

د هغوی د نه یادولو نه ډېر اسان ښکاره شول، دغه زما عملونه دي نور دې په الله سپارم^(۱).

✽ محمد بن المثنی وايي: ما ته عبدالله بن سنان وویل: زه په طرسوس کې د عبدالله بن مبارک او معتمر بن سلیمان سره ملگری وم، ناڅاپه خلکو نارې کړې چې جهاد ته تیار شئ، عبدالله بن مبارک هم د خلکو سره ووت، د جنگ دواړه خواوې سره مخامخ شوې، یو رومي راووت او د مقابلې غوښته یې وکړه، یو مسلمان یې مقابلې ته ووت خو مسلمان یې د سختو گوزارونو له مخې شهید کړ تر دې چې شپږ مسلمانان یې شهیدان کړل، د جنگي صفونو ترمنځ په ډېرې لویې او تکبر سره گرځېده او د مقابلې نارې یې وهلې، له دې وروسته چا ورسره مقابلې ته زړه ښه نه کړ، ما ته عبدالله بن مبارک وکتل او راته یې وویل: که زه مړ شوم داسې او داسې به وکړې، خپل اس ته یې حرکت ورکړ او د مقابلې میدان ته ووت، د کافر سره یې لږه اندازه مقابله وکړه او بیا یې کافر مردار کړ، بیا یې د مقابلې اواز پورته کړ بل کافر ورته راووت تر دې چې شپږ کافران یې ووژل، مقابله پسې نوره هم اوږده شوه، کافرانو د بوزدیلې له وجې ورته مقابلې لپاره زړه ښه نه کړ، خپل اس ته یې قمچینه ورکړه او د دواړو صفونو ترمنځ وځغلید، لاړ او له سترگو پناه شو خو مونږ پرې هېڅ پوهه نه شو، لږ ځنډ وروسته مې په خپل ځای کې ولید راته یې کړه چې: پام کوه عبدالله که دا خبره دې چا ته کړپوه نو... یوه سخته خبره یې راته وکړه^(۲).

✽ احمد بن اسحاق وايي: فتح بن عبدالسلام وویل چې هریو محمد بن عمر، ابو غالب محمد بن علي، او محمد بن احمد الطرائفي ټولو راته د ابوجعفر بن محمد نه هغه د عمرو بن عثمان الحمصي نه، هغه د بقیة نه، هغه د صفوان بن عمرو نه، هغه د سلیم بن عامر نه، هغه د جبیر بن نفیر نه روایت کړې دي چې ما د ابودرداء رضی الله عنه نه په اخر لمونځ کې د نفاق نه ډېره پناه غوښتل واورېدل، ما ورته وویل: ستا او د نفاق ترمنځ خو ډېره فاصله ده؟ هغه وویل: دغه خبرې مونږ ته مه کوه په یو ساعت کې سړی له خپل دین څخه په څو څو وارې اړول کیږي چې بالاخره له دین څخه ووځي^(۳).

(۱) صفة الصفة: (۳۰۳/۳)

(۲) سیر أعلام النبلا: (۴۸/۸ - ۴۹)

(۳) سیر أعلام النبلا: (۳۸۳/۶) ذهبي سند ته صحیح ویلي دي.

☀ فریابی له ابوبکر سعید بن یعقوب طالقانی نه، هغه یې له عبدالله بن مبارک نه، هغه یې له اوزاعي نه، هغه له هارون بن رثاب نه نقلوي عبدالله بن عمرو چې کله مړ کېده وپویل: فلانکی قريشي راوغواړئ، ما ورته د خپلې لور متعلق د عدت په څېر بهانه کړپوه، او زه دا نه خوښوم چې د الله پاک سره د نفاق په دریمه حصه ملاقات وکړم، تاسو ټول په دې گواهان شئ چې ما خپله لور هغه ته په نکاح ورکړه^(۱).

☀ موسی بن معلی وايي: ما ته ابوحنيفه وویل: که په تا کې درې خصلتونه (خویونه) شته شول نو له اسمان نه چې څومره خبر او برکت رانکته کېږي ته به په کې برخوال یې: چې عمل دې خالص د الله د رضا لپاره وي، خلکو لپاره به هغه څه خوښوي چې ستا د ځان لپاره خوښ دي، او د خپل توان په اندازه خوراک له حاللي لارې وگټه^(۲).

☀ ویل کېږي چې د محمد بن واسع تر څنگ یو قصه گو خلکو ته وویل: ولې په زړونو کې الهي خشیت نشته؟ سترگو کې ژړا او د الهي خوف له کبله په بدن وپښته نه ودرېږي؟ محمد بن واسع ورته وویل: ای سرپه! خلک هغه څېر دي چې څنگه ته یې، خبره چې له زړه نه ووځي په زړه کې ځای نیسي^(۳).

☀ عبدالصمد بن عبدالوارث له محمد بن ذکوان څخه، هغه له خالد بن صفوان نه نقلوي چې زه د مسلمة بن عبدالملک سره مخامخ شوم هغه راته وویل: خالده! د حسن بصري احوال را ته بیان کړه، ما ورته وویل: د هغه متعلق به درته ډېر رښتوني معلومات درکړم، زه یې دېوال شریک گاونډي یم، د مجلس ملگری یې یم، چې څنگه ښکاره مسلمان دی هغسې په باطن کې دی، خبره او کار یې دواړه یو څېر دي، د ناستې او ولاړې خبره یې یوه وي، چې په کومه خبره امر کوي خپله یې ډېر زیات مني، او له هغه کار څخه ځان ساتي چې ورڅخه منعه وکړي، دومره راته معلوم دی چې خلکو ته محتاج نه دی او خلک ورته محتاج دي، هغه راته وویل: بس بس هغه قوم به څه تباه شي چې داسې سړی پکې وي^(۴).

(۱) سیر أعلام النبلا: (۳۹۶/۸).

(۲) صفة الصفوة: (۲۹۶/۴).

(۳) سیر أعلام النبلا: (۱۳۲/۶).

(۴) سیر أعلام النبلا: (۵۷۶/۲).

☀ **عون بن عمار وايي:** ما له هشام الدستوائي نه واورېدل چې: زما دې په الله قسم وي زه هېڅکله هم داسې نه شم ويلاې چې زه د الله د رضا په خاطر د حديث زده کړې لپاره چرته تللی يم.

ذهبي وايي: زه هم دغسې نه شم ويلای، سلفو صالحينو به علم د الله پاک د رضا لپاره طلب کوو نو د عزت سره سره ورپسې په دين کې اقتدا هم کيږي، او ځينې داسې خلک وو چې د زده کړو په لومړيو کې يې د الله رضا نوه خو چې علم يې کله حاصل کړ د ځانونو سره يې محاسبه شروع کړه نو د لارې په منځ کې علم د اخلاص په لور روان کړل، لکه مجاهد او نور علماء وايي: مونږ علم زده کړ خو دومره لوی نېټ مو ورته نه و کړی، بيا الله پاک رحم وکړ او وروسته مو نېټ نېک او صالحه شو، نور ځينې علماء وايي: په لومړيو کې مونږ علم د الله پاک لپاره نه و ياد کړی، خو علم انکار وکړ چې خالص بايد د الله لپاره وي، دا هم ډېره ښه ده، له دې وروسته يې بيا علم په نېک نېټ باندې نشر او شايع کړ.

او ځينې نور داسې خلک وو چې په فاسد نېټ يې علم د دنيا لپاره حاصل کړ د دې لپاره چې خلک يې صفتونه وکړي، دوی ته د خپل نېټ ثمره ورکړل شوه، نبی ﷺ فرمايي: [مَنْ غَزَا يَنْوِي عِقَالًا فَلَهُ مَا نَوَى] ^(۱).

که چا د پرې په نېټ غزا وکړه هغه څه به ورکړل شي چې نيت يې وي.

داسې خلکو نه خو له علم څخه وړانگې واخستې او نه يې علم په نفسونو کې کوم اثر وکړ، او نه يې علم په اعمالو کې مثبتې نتيجه ورکړه، عالم هر هغه څوک دی چې له الله تعالی څخه ډار ولري.

او ځينې نور داسې وو چې د ځان سره يې ناروا وکړه، په علم يې دنياوي منصبونه ترلاسه کړل، د علم پورې يې ځان تړلی ونه بولو، د دې سره سره يې د لوی گناهونو ارتکاب او ناروا عملونه وکړل، دوی هېڅکله علماء نه شي بلل کېدای، دوی دې برباد او مړه شي.

او ځينې نور د علم په حصول کې له الله څخه نه ډارېږي، د چل او پړاډ په سورلی-

(۱) حديث امام أحمد په خپل مسند (۳۱۰/۵) کې داري په (۶۵۴/۲) کې نسائي په (۲۴/۶) د عبادة بن صامت رضي الله عنه په روايت په دې لفظ [مَنْ غَزَا هُنَّ سَبِيلَ اللَّهِ وَ تَمَّ يَنْوِي الْأَعْقَالَ فَلَهُ مَا نَوَى] روايت کړی دی.

سپور وي، تل لپاره په رخصتونو او اسانتياو فتواگانې ورکوي، روايتونه يې ټول شاذ حديثونه وي، او ځينې خويې لا بيخي په الله تعالى دومره جراتمند وي چې د درواغو حديثونه جوړوي، بالاخره الله تعالى يې وشموي، علم يې له منځه ولاړ شي او اور يې توخه شي، دغې ټولو خلکو د علم ډېره برخه روايت کړېده خو ولې پای يې په دې تمامه شوېده چې له علم څخه لوڅ او لغړ شوي دي، له دوی څخه وروسته نور داسې خلک منځ ته راغلل چې له تېرو خلکو نه په علم او عمل دواړو کې پس پاتې وو، د دوی پسې نور داسې خلک راغلل چې په ظاهره کې علم ته منسوب وو خو له لږ علم پرته يې نور هېڅ نه و، ياد، پخپلو ځانونو يې د ښه علماو گومان کوو خو دايې بيخي په ذهن کې نه وه چې الله پاک ته خپل ځانونه په علم ورنزدې کړي، دا ځکه چې دوی د اقتداء لپاره وړ دينداره عالم ښوونکی نه و ليدلی، د خورې ورې رمې په څېر يې نظمه او بې ضبطه شول، په دوی کې د استاذ موخه دا جوړه شي چې ډېر کتابونه راغونډ کړي او کله کله يې گوري، پخپلو روايتونو کې تصحيقات کوي او هېڅ خيال يې نه ساتي، د الله تعالى نه د خلاصون او بخشش سوال کوو، او لکه د يو عالم په څېر مونږ هم وايو چې: زه نه عالم يم او نه مې کوم عالم ليدلی دی^(۱).

✽ محمد بن عيسي وايي: عبدالله بن مبارک به طرسوس ته ډېر زيات تلوراتلو او هلته به په خانقاه کې پاتې کېده، يو ځوان هلک به ورته ډېر زيات راتو حديثونه به يې ترې هم اورېدل او ابن مبارک به ورله د ژوند اړوند اړتياوې هم پوره کولې، د عادت سره سم عبدالله بن مبارک يو ځل (رقي) ته راغی د ډېرې توندۍ له کبله غزا ته ووت خو دغه ځوان يې ونه ليد، چې له غزا نه بېرته راستومن شو د ځوان متعلق يې پوښتنه وکړه، ورته وويل شول چې د پور له کبله په محبس خانه کې دی، عبدالله بن مبارک وويل: څومره پور وړی دی؟ هغوی ورته وويل: لس زره درهم، له ډېرې پوښتنې وروسته يې هغه سرې پېدا کړ چې قرض يې وريوړې و، د شپې له مخې يې ورله لس زره درهم ورکړل او قسم يې ورکړ چې ترڅو زه ژوندی يم چا ته به يې قيصې نه کوي، او چې څنگه سبا شي سرې له بند څخه خلاص کړه.

عبدالله بن مبارک بېرته د شپې ولاړ او سهار ځوان له بند څخه خلاص شو، چا

(۱) سير أعلام النبلاء: (۱۰۲/۷ - ۱۰۳).

هلك ته وويل: عبدالله بن مبارك دې پوښتنه كوله لږ څه وخت كيږي چې ولاړ، ځوان وړيسې وځغليد او له (رقي) څخه بهر يې دوه يا درې ميله وړاندې راوښو هغه ورته كړه: ځوانه چرته وي؟ ډېر وخت كيږي چې په خانقاه كې دې نه وينم؟ هغه ورته وويل: هو ابو عبدالرحمن! زه لږ قرض كې بندي وم، عبدالله بن مبارك ورته وويل: څنگه له بند څخه راخلاص شوې؟ هغه ورته وويل: نه پوهېرم چې څوك به وخوراغلي و او زما له پلوه يې قرض ادا كړی و، دغه دی چې له بند څخه راووتم، عبدالله بن مبارك ورته وويل: ستا د قرض په ادا كولو د الله پاك شكر ادا كړه.

سړي دا كهاني هله بيان كړه چې كله عبدالله بن مبارك رضي الله عنه ومړ^(۱).

✽ ابو جعفر الحذاء وايي: ما له سفيان بن عيينه نه اوريدلي دي چې كه د انسان ظاهر او باطن سره يوشان وي دپته عدل ويل كيږي، او كه باطن د انسان د ظاهر نه غوره وي ورته فضل ويل كيږي، او كه ظاهر يې له باطن نه غوره وي ورته ظلم او زياتي ويل كيږي^(۲).

✽ عبدالله بن مبارك وايي: حمدون بن احمد ته وويل شول: د سلفو په خبرو كې زمونږ له خبرو نه وزن ولې ډېر دی؟ هغه وويل: ځكه چې هغوی به د اسلام د سرلوري، د نفسونو د عام نجات او خلاصون او د الله تعالی د رضا په خاطر خبرې كولې، او مونږ خبرې د نفسي عزت، د دنيا غوښتنې او د خلكو د رضالپاره كوو^(۳).

✽ نصر بن شمیل وايي: يو ځای و چې وړی به پكې گرانه شوه نو په بصره كې به هم وړی گرانېده، نو هلته وړی گرانه شوه، چونكه يونس بن عبید خپله د وړی كاروباري و په دغه كار وپوهېده له يو سړي څخه يې د دېرش زره روپو مال واخست، څه موده وروسته بېرته دوكاندار ته ورغی او ورته يې وويل: ايا تا ته معلومات و چې په فلانكي ځای كې وړی گرانه شوېوه؟ هغه وويل: نا كه ما ته معلومات ول ما نه خرڅوله، يونس بن عبید وويل: ما ته مې روپۍ راكړه او بېرته دې مال واخله^(۴).

(۱) صفة الصفة: (۱۴۱/۴ - ۱۴۲).

(۲) صفة الصفة: (۲۳۴/۲).

(۳) صفة الصفة: (۱۳۲/۴).

(۴) سير أعلام النبلا: (۲۹۳/۶).

☀ له بشر څخه خلک روایت کوي چې چا ورته وويل: راځه چې ساعت تېری وکړو! هغه ورته وويل: کف ته مې ډېر زړه کيږي خو چې څه شي ته مې زړه وشي پرېږدم يې^(۱).

☀ فضيل بن عياض وايي: خوار شئ، ايا د بدو کارونو سره بيا هم ځان ته بڼه سړي وايي، د جهل سره بيا هم ځان ته عالم وايي، بخل کوي او بيا هم لا ځان ته سخي وايي، له حماقت نه ډک يې او بيا هم ځان ته هونبنيار وايي، ارزوگانې دې اوږدي دي او اجل دې ډېر لنډ دی.

زه [ذهبي خپله وايي] وایم: لوړه په رب لايزال چې فضيل بن عياض رښتيا وايي، انسانه! ظلم هم کوي او ځان ته مظلوم هم وايي، د حرام خورۍ سره ځان ته پرهيزگاره وايي، د فسق او فجور کولو سره ځان ته عادل او نېک سړی وايي، د دنيا لپاره علم کوي او دعوه لري چې زه يې د الله پاک لپاره طلب کوم^(۲).

☀ يوسف شيرازي په خپل کتاب [اربعين البلدان] کې وايي: زه چې کله د خپل استاذ او د وخت مستند عالم د زيارت لپاره روان شوم، الله تقدير کړېوه چې د کرمان په لري پرته سيمه کې مې ورسره ليدل کتل وشول، سلام مې پرې وکړ، بڼکل مې کړ او مخې ته يې کېناستم، راته يې کړه چې دلته ولې راغلې؟ ما ورته وويل: ته مې موخه وې، او له الله وروسته مې ټول باور په تا دی، له تا څخه مې په خپل قلم ليکل کړي و، او مزل مې ستا حضور ته را لنډ کړم، په دې چې برکتونه درڅخه حاصل کړم او له (علو السند) څخه برخمن شم.

هغه راته وويل: مونږ او تا ته دې الله خپله رضا را نصيب کړي، زمونږ هڅې دې الله خالص د هغه لپاره وگرځوي، که زه دې سم صحيح پېژندلای وای، سلام به دې راباندې هم نه وای کړی، او نه به مې مخې ته دومره په ادب ناست وای، بيا يې تر ډېر وژړل او شته خلک هم په ژړا شول، بيا يې وويل: ای الله! ستا په بڼاسته پرده کې مو پټ کړه، د پردې تر شاه مو داسې کړه چې ته راڅخه خوشحاله يې.

ای ځويه! زه د لسو کالو ووم چې د پلار سره مې له هرات څخه بوشنج ته د علم

(۱) سير أعلام النبلاء: (۴۷/۱۰).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۴۴/۸).

د حصول لپاره شيخ داوودي ته پيادل سفر وکړ، پلار مې راته په دواړو لاسونو کې کلني کېښودل او راته يې کړه چې دا ونه غورځوې، له وېرې مې نه شو غورځولای او ډېر به يې ستړی ستومانه کړم، پلار به مې راته زما ساه تيگه وليده راته به يې وويل: يو کلني وغورځوه، يو به مې وارتو او سفر مو جاري ساتو، چې پلار مې بيا ساه تيگه وليده راته يې کړه چې ستومانه شوې؟ له وېرې به مې ورته وويل چې نا، هغه به راته کړه چې ولې نو بيا منزل نه شې کولی؟ تر لږه کړی به يې مخې ته چابک چابک لارم، بيا به ستومانه شوم، هغه بل کلني به يې راڅخه هم لرې کړ، سفر به مو جاري ساتو خو چې ښه به ستړی ستومانه شوم، په شا به يې کړم، په لاره کې به د زميندارو يا نور چاسره سره مخ شول او سورلي به ورسره وه، زما پلار ته به يې وويل: ای شيخ عیسی! که دې خوښه وي تر بوشنج پورې به تا او ماشوم دواړه په سورليو سپاره یوسو، هغه به ورته وويل: اعوذ بالله چې د نبي کریم ﷺ د حديثونو په طلب کې سپاره لاړ شو، نا بلکې مونږ پيادل ځو، چې کله به هغه نور له منزل څخه ودرېد، د نبي ﷺ د حديثونو د احترام له کبله به بيا ما په شا کړ تر څو رب کریم ثوابونه راکړي، اوس له هغه ملگرو څخه يوزه پاتې يم، د حديثونو زده کړې لپاره ډلې ډلې خلک اوس ما ته راروان دي.

بيا يې زمونږ ملگري عبدالباقي بن عبدالحبار هروي ته وويل چې ما ته حلوا راکړي، ما ورته وويل: شيخ! که د ابو الجهم د حديثونو ټوک راته ووايي له حلوا څخه راته پسند دی! هغه وخنډل او راته يې کړه چې خواره راشي خبرې ختمې شي، لويه کاسه يې د حلوا ډکه راوړه او مونږ وخوړه، بيا مې ورڅخه وغوښتل چې اصلي نسخه راته راکړي، نسخه يې راوړه او راته يې وويل: هېڅ ترس او حرص مه کوه، ډېری مخلوق ته مې دا معلومات ورکړي دي، له الله څخه عافيت غواړه، بيا مې ورته د حديثونو ټوک واورو او ډېر ترې خوشحاله وم، د صحيح البخاري سره سره مې ترې نور ډېر څه بار بار واورېدل، او تر هغه مې ورسره صحبت دوام ودرلود چې د سه شنبې په ورځ د ذي الحجې په مياشت کې په بغداد کې وفات شو^(۱).

د الله تعالی نه د سلف صالحینو د وپري نموني

عبدالله بن مسعود رضي الله عنه به کله کيناست ويل به يې: د ورځې او شپې په تېرېدو سره ستاسو اجلونه رانزدې کيږي، مرگ ناڅاپه راځي او ټول عملونه موثبت کيږي، د خیر کروندې چې څوک کوي په مينه به خپل فصل وريي، او په ډېره پنبمانتيا به د شر کرونده گر خپل کرلی فصل وريي، څوک چې څه کړي هغه به ريي، ناراسته له خپلې برخې څخه نه محرومه کيږي او د مقررې اندازي پرته حريص ته مزيد نور څه نه ورکول کيږي، که چا ته خیر په لاس ورشي نو خیر الله پاک ورکړ، او که له شر څخه په ډډه کړي شي الله پاک له شره وساتو، پرهيزگاره خلک مشران او سرخیل دي، عالمان قائدين دي، او مجلسونه يې د خير او برکت مجلسونه دي^(۱).

فسوي وايي مونږ ته ابواليمان، هغه ته حريز بن عثمان، او هغه له ابو الحسن عمران بن نمران نه نقلوي چې ابوعبيده به په جنگي ليکو کې روان و او ويل به يې: ای خلکو واورئ! ډېر خلک پر تن سپين پوښاک لري خو عقیده يې گنده وي، ځينې نه پوهيږي د خپل عزت په ځای د ځان بي عزتي کوي، ټول خپل مخکنې گناهونه په نوي ښائسته نیک عملونه باندې ختم کړئ^(۲).

ابن شوذب وايي: ابوهريرة رضي الله عنه چې کله مړ کېده ژړل يې، چا ورته وويل ولې ژاړې؟ هغه ورته کړه: په دې ژاړم چې سفر اوږد دی او توبنه مې کمه ده، مخې ته مې پرته غونډۍ ډېره سخته ده معلومه نه ده چې ښکته کيدل به ترې جنت ته او که اور ته وي^(۳).

عبيدالله بن السري وايي: ابن سيرين ويلي دي: ما ته مې هغه گناه معلومه ده چې له کبله يې زه قرضداري شوی يم، ما څلويښت کاله مخکې يو سړي ته ويلې و: ای ناداره. دا خبره ما ابو سلميان داراني ته وکړه، هغه وويل: د هغوی گناهونه

(۱) سير أعلام النبلاء: (۱/۴۹۷).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۱/۱۸).

(۳) صفة الصفوة: (۱/۶۹۴).

ډېر کم و، نو معلومات ورته کېدای شول چې سخته پرې له کومه راځي، او زمونږ گناهونه ډېر دي مونږ ته د دې معلومات نشته چې له کومه به نيول کېږو^(۱).

☀ عبدالله بن عبدالرحمن بن يزيد بن جابر وايي: ما ته مې تره يزيد بن جابر د عطاء خراساني نه روايت کو چې: زه درته د دنيا په گټلو وصيت نه کوم، په دې خو درته پند درکړل شوی دی او بيا هم تاسو په دنيا ډېر حرص کوئ، زه درته په اخرت گټلو وصيت کوم چې له دې فاني دنيا نه د تل پاتې کور لپاره توبنه واخلي، او دنيا داسې وشمارئ چې گنې تاسو ورڅخه تللي ياست، او زما دې په الله قسم وي چې له دنيا څخه به هر ورومرو ځئ، او مرگ داسې وشمارئ چې گنې تاسو گوټ کړي دی او زما دې په الله قسم وي چې مرگ به خامخا څښي، او اخرت داسې وشمارئ چې گنې تاسو ورته ورغلي ياست او زما دې په الله قسم وي چې هر ورومرو به اخرت ته ورځئ، اخرت د ټولو خلکو کور دی، هر څوک چې په سفر روانيږي د ځان سره توبنه اخلي، که د سفر په دوران کې چا سره توبنه وي ډېر به ورته خوشحاله وي، او که چا توبنه وانه اخسته ډېر زيات به خفه وي، په گرمۍ کې به وسره سيوری او په تنده کې به ورسره دومره اوبه نه وي چې تنده پرې خړوب کړي، د دنيا سفر پای لري ختم به شي خو هوښيار او دانا سړی هغه دی چې د نه ختميدونکي سفر لپاره پوره تياری ونيسي^(۲).

☀ قبيصة بن قيس العنبري وايي: ضحاک بن مزاحم به هر ماښام ژړل، چې چا به ورته وويل: ولې ژاړې؟ هغه به ويل: په دې ژاړم چې نن به الله پاک ته زما څنگه عملونه پورته شوي وي^(۳).

☀ کنانة بن جبلة السلمي وايي: بکر بن به عبدالله به ويل: چې له ځان څخه مشر ووينې داسې ووايه چې دا رانه په ايمان او نيکو علمونو کې ډېر مخکې دی، او که کشر دې وليد داسې ووايه چې دا رانه ځکه ښه دی چې زما بد عملونه ترې ډېر دي، او که ورونو دې عزت وکړ داسې ووايه چې په فضل او خيريت کې درنه مخکې شول، که له ورونو دې تقصيرات وليدل داسې ووايه چې دا زما د گناه سزا ده^(۴).

(۱) صفة الصفوة: (۳/۲۶۱).

(۲) صفة الصفوة: (۴/۱۵۱).

(۳) صفة الصفوة: (۴/۱۵۰).

(۴) صفة الصفوة: (۳/۲۴۸).

☀ قاسم بن محمد وايي: مونږ به د عبدالله بن مبارک سره سفرونه کول، زما په زړه کې به دا گرځېدل چې عبدالله بن مبارک په مونږ باندې دومره فضيلت او شهرت په کوم عمل گټلی دی؟ که هغه لمونځونه کوي، مونږ يې هم کوو، که روژه نيسي، مونږ يې هم نيسو، که جهادونه کوي، مونږ يې هم کوو، که هغه حج کوي، مونږ هم حج کوو، د سفر په دوران کې شام ته روان وو، په يو کور کې مو د ماښام ډوډۍ خوړله نو ډيوه مړه شوه، زموږ يو ملگری د ډيوې پسې ووت چې رڼا يې راوړه ما د عبدالله بن مبارک ږيري ته وکتل په اوبنکو لمد شوبوه، ما له ځان سره وويل چې عبدالله بن مبارک ته د الله تعالیٰ څخه په خوف او خشيت دومره فضل او بهتري ورکړل شوېده، شايد د ډيوې د بې نوره کېدو په وخت کې به دې ځان ته د قيامت تاريخکې او تورتمونه ياد کړي وي^(۱).

☀ امام مروزي وايي: ما يوه ورځ احمد بن حنبل ته وويل: څنگه يې او ورځ دې څنگه ده؟ هغه راته وويل: د هغه چا ورځ به څه ښه وي چې الله پاک ترې د فرائضو ادا غواړي، رسول الله ﷺ ترې د سنتو ادا غواړي، دواړه گمارل شوې ملائک ترې د عملونو تصحيح غواړي، نفس ترې خپل خواهشات غواړي، ابليس ورته د فحش او فحور امر کوي، او ملک الموت يې د دې انتظار وباسي چې روح به ترې کله اخلي، او پچيان ورته وايي چې زموږ د ورځې د روزې غم وخوره^(۲)!!

☀ ابن حُبَيْق وايي: ما ته حذيفه مرعشي وويل: څلور شيان قابو کړه: دواړه سترگې، ژبه، نفس پرستي او زړه، په سترگو دې حرامو ته مه گوره، په ژبه دې د زړه ضد خبرې مه کوه، هېڅ مسلمان ته په زړه کې کينه او بغض مه ساته، او نفسي غوښتنې دې قابو کړه چې هېڅ ونه غواړي، که دغه څلور خويونه دريکې نه و، پوهه شه چې په سر دې خاورې پرتې دي^(۳).

☀ قاضي حسين د خپل استاذ قفال متعلق وايي چې هغه به مونږ ته د درس را کولو په وخت کې ډېر ځله ژړل، بيا به يې سر پورته کړ او و به يې ويل: په مونږ څه څه نه کيږي او مونږ څومره غافله يو^(۴).

(۱) صفة الصفوة: (۱۵۰/۴).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۲۲۷/۱۱).

(۳) صفة الصفوة: (۳۸/۴).

(۴) سير أعلام النبلاء: (۴۰۷/۱۷).

✽ **مخول وايي:** يوه ورځ راته بهيم العجلي وويل: ستا په گاونډ او ورونو کې داسې څوک نشته چې ما سره د حج لپاره ملگرتيا وکړي؟ ما ورته وويل: ولې نه، زه لارم او په کلې د دينداره سړي سره مې مخامخ کړ او دواړو سره په نيټه اتفاق وکړ بيا بهيم خپل کور ته ولاړ، په سبا مې کور ته کليوال راغی او راته يې ويل: ما نه تېر شه او د بهيم لپاره د بل ملگري تالاش وکړه، ما ورته وويل: خوار شئ ولې؟ په ټوله کوفه کې له دېنه بل دينداره او اخلاقي څوک نشته، ما ورسره ډېر بحري سفرونه کړي دي له بنواخلاقو پرته مې ترې نور څه نه دي ليدلي، هغه راته وويل: ما ته چا وويل چې دا ډېر ژاړي او نه غلې کيږي هسې نه په مونږ ټول سفر خراب کړي، ما ورته وويل: خوار شئ! ولې ته کله ناکله نه ژاړې چې زړه دې نرم شي؟؟ داسې هغه هم دی زړه يې نرم شي نو په ژړا شي، هغه وويل: ولې نه، خو زه خبر شوم چې دا په بله نمونه ژاړي، ما ورته وويل: ملگرتوب ورسره هر ورو وکړه ډېر خبر به درته ورسپړي، هغه وويل: استخاره به وکړم.

په تعين کړې نيتې سره دواړه يوځای شول او دواړو ته سورلی تيارې کړې شوې، بهيم د يوې ونې د سيوري لاندې کېناست او لاس يې د پيرې لاندې کېښود په ژړا يې شروع وکړه او اوبنکې يې له سترگو په مخ دومره راروانې شوې چې له مخ نه ډېرې ته او بيا گرهوان ته، قسم په رب لايزال چې ما يې اوبنکې په ځمکه وليدې.

ملگري مې راته وويل: مخوله! ملگري ته دې وگوره کله زه ورسره ملگرتوب ته تيار نه يم، ما ورته وويل: کېدای شي بنځه او بچې يې راياد شوي وي او ژاړي، زموږ خبرې بهيم واورېدې ويويل: نه نه وروړه! حج ته سفر راته د اخرت کوچ راياد کړ، بې قابو نور هم په ژړا شو.

ملگري مې راته وويل: تا ماسره څو څو وارې داسې بد کړي دي، تا راسره ملگري کړ که نه بهيم ما څه پېژنده؟ تا ته په کار و چې بهيم دې د داود الطائي او د سلام ابو الاحوص^(۱) سره ملگري کړی و چې ټولو يو بل ته ژړل، يا خو به ټول مړه شوي وو او يا به يې يو بل ته تسلي ورکړې وه.

(۱) په صفة الصفوة کې په (سلام بن الأحوص) ياد شوی دی، او صحيح نوم يې (ابوالاحوص) دی، کولای شئ چې ترجمه يې په (التقريب: ۲۷۳) کې وگورئ، خپل نوم يې سلام بن سليم الحنفي الكوفي دی او په (۱۷۹) کې وفات دی.

خو ما به ورته د خیر دی خبرې کولې او ورته به مې ویل: دا به ستا غوره ترین سفر وي.

زما دغه کلیوال به هر وخت حج ته تلو، د نیک عمل او ښه سپړیتوب سره تاجر هم و، هر چا سره به یې اساني کوله، ډېر خفگان او ژړا به یې نه کوله، ما ته یې وویل: دا سفر خو مې دې سره شو خو کیدای شي چې ډېر خیر او فایده په کې وي.

زما او د کلیوال خبرو اترو نه بهیم خبر نه و، که خبرشوی وای نو ملگرتوب یې ورسره نه کو.

دواړه د حج په سفر ووتل او بېرته راغلل او دواړه سره لکه د خپلو ورونو په څېر وو، زه ورغلم هغه راته وویل: الله دې درته ښکه بدله او خبرعظیم درکړي، زما هېڅ یقین نه راتو چې د ابوبکر رضی الله عنه په څېر خلک به دې امت کې وي، هغه خپله ډېر ناداره و، که زه ترې د مالیت له نگاه نه ډېر ښه هم وم خو خرچه راباندې هغه کوله، که څه هم زه ځوان وم خو هغه به مې خدمت کو سره له دې چې بوډا هم و، هغه به روژه و خو زما لپاره به یې خوراک تیار و.

ما ورته وویل: د ډېرې ژړا سره یې څنگه وې؟ هغه وویل: زړه مې ترې ایله بیله خوشحاله شو زه یې هم ځان سره په ژړا راواړولم، ملگري رانه لومړی لږ په تنگ راغلل خو چې کله به یې بیا مونږ په ژړا ولیدو هغوی به هم راسره ژړل، هغوی سره خپل منځ کې یو بل ته وویل: مونږ او دوي سره یوشان مړه کیږو، هغوی ژاړي او مونږ نه ژاړو؟ مونږ چې به کله په ژړا شول هغوی به هم راسره ژړل.

بیا بهیم ته ورغلم او سلام مې پرې وکړ ورته ومې ویل: په لاره کې ملگري سره څنگه وې؟ هغه وویل: ډېر ښه ملگری و، د الله ذکر، د قران کریم تلاوت به یې ډېر زیات کو، له اوبښکو نه به یې سترگې ډکې وې، او د برداشت څښتن و، په دغې غورچاڼې دې درته الله پاک ښکه بدله درکړي^(۱).

سلف صالحين او له شهرت نه کرکه

حبيب بن ابی ثابت وايي: يوه ورځ عبدالله بن مسعود راووت خلک وړيسې روان شول، هغه ورته وويل: ايا څه کار مو راسره دی؟ هغوی ورته وويل: څه کار مو نشته خو مونږ ويل چې له تاسره لار شو، هغه ورته وويل: بېرته ستانه شی، داسې تلل د مشرتابه لپاره فتنه او د وړيسې خلکو لپاره هلاکت دی^(۱).

حارث بن سويد وايي: عبدالله بن مسعود رضي الله عنه وايي: که تاسو ته زما صحيح معلومات وای نو زما په سر به مو خاورې اچولی وای^(۲).

بسطام بن مسلم وايي: د محمد بن سيرين سره چې به څوک روان شول هغه به ورته وويل: څه خونه وايي؟ که د چا به ورسره څه کار ونو ورله به يې وکړ، چې په راستنېدو کې به ورسره بيا څوک پاڅېد بيا به يې ورته وويل: ولې؟ څه کار خودې نشته؟^(۳).

حسن^(۴) وايي: زه يوه ورځ د عبدالله بن مبارک سره وم، يوې چينې ته راغلو خلکو ترې اوبه څښلې، چونکه خلکو ونه پېژند، تيل مټال يې ورسره وکړ خو چې له گڼې گونې راووت ما ته يې وويل: ژوند داسې خوند کوي چې هېڅ څوک مو نه پيژني او نه راله عزت کوي.

بيا په کوفه کې ورباندې کتاب المناسک لوستل کېده چې دې ځای ته ورسېد: عبدالله وايي: دا زما مذهب دی. نو وويل: زما دا خبره چا ليکلې ده، چا چې لېکلي وه هغه ورته وويل: ما ليکلې ده، تر هغه يې په لاس گرو گرو چې تر څو يې وران کړ، بيا يې وويل: زه لا څوک يم چې خبره هم مې ليکل کيږي؟^(۵).

(۱) صفة الصفوة: (۱/۶۶۱).

(۲) صفة الصفوة: (۱/۶۷ - ۲۰۷).

(۳) صفة الصفوة: (۳/۳۴۳).

(۴) حسن بن الربيع، او حسن بن عرفطة، او حسن بن عيسى بن ماسرجي درپور د عبدالله بن مبارک شاگردان دي، قابل هم په درپور وکې يو دی.

(۵) صفة الصفوة: (۴/۱۳۵).

☀ حسين بن الحسن المروزي وايي: عبدالله بن مبارک وايي: له شهرت څخه ځان پټ وساته، او دا هم خلکو ته مه بنايه چې ته شهرت نه خوښوې، ولې چې د ځان لپاره په زهد دعوه کول د زهد نه خپله وتل دي، د دې داسې معنی ده چې ته پخپله ځان ته د خلکو مدح او ثنا راکاږې^(۱).

☀ احمد بن يونس اليربوعي وايي: ما ته معاوية بن حفص هغه ته داود بن مهاجر ويلي و چې ابن محيريز ويل ما فَصَالَة بن عبید ته وويل: ما ته نصحيت وکړه. هغه وويل: يو څو خويونه دي چې الله پاک به پرې تا ته ډېر خبر درورسوي: چې وسع دې کيږي خلک وپېژنه خو په خلکو ځان مه پېژنه، چې وسع دې کيږي خبرې اوره خو خبرې مه کوه، چې وسع دې کيږي بل ته کبنه خو ځان ته څوک مه کبنه^(۲).

☀ يو سړی وايي: ابو عبدالله احمد بن حنبل رحمه الله مې په ډېر خفگان کې وليد په دې حالت کې يې يو سړي صفت وکړ چې [جزاک الله عن الاسلام خيراً] الله تعالی دې تا ته د اسلامي خدماتو نيکه بدله درکړي، هغه ورته وويل: الله تعالی دې زما له خوا اسلام ته خير ورکړي، زه لا څوک يم او څه مې کړي دي^(۳)؟

☀ محمد بن المنکدر وايي: د رسول الله ﷺ په مسجد کې به زه همېشه لپاره د يوې ستنې په خوا کې د شپې لمونځ ته ودرېدم، په مدينې والا باندې يو کال قحط راغی که څه هم د استسقا لپاره ووتل خو باران پرې ونه شو، د شپې له مخې چې مې د ماسخوتن لمونځ وکړ د عادت سره سم خپلې ستنې ته راغلم او ورته تکیه شوم، په دې جريان کې له رنگه تور سړی چې زيروالي ته ورته و راغی، لنک يې وهلی و او په وولو يې ځادرگی هم پروت و، له ما نه مخکې ستنې ته ودرېد، دوه رکعتونه يې وکړل او بيا کبناست او وپويل: ای الله! ستا د پېغمبر د حرم اوسيدونکي د باران غوښتو لپاره درووتل خو تا پرې باران ونه کړ، زما دې په تا قسم وي چې باران پرې وکړه.

(۱) صفة الصفة: (۱۳۷/۴).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۱۱۶/۳).

(۳) سير أعلام النبلاء: (۲۲۵/۱۱).

ما له ځان سره وويل: شايد لهبونی وي. خو لاس يې لانه ونبښته کړی چې ما د اسمان غراری واورېد او باران وشو، ماغوبنښتل چې کور ته مې ولاړ شم په دې کې هغه د باران اواز واورېد د الله پاک دومره حمد او ثنا يې بيان کړه چې ما دغسې حمد او ثنا چرته نوه اورېدلې، بيا يې وويل: زه لا څوک يم چې تاراله دعا هم قبوله کړې، ستا په قوت او حمد پورې مې دې پناه وي، له کوم څادر څخه چې يې لنگ تړلی و هغه يې پر ځان راخپور کړ او د اوږو څادر يې د خپو منځ کې واچو او تر سهاره په لمونځ باندې ولاړو، چې کله پوهه شو سبا راختو والا دی سجده يې وکړه او بيا وتر وکړل، له هغې وروسته يې دوه رکعت د سهار سنت وکړل او په جماعت سره يې د سهار لمونځ ادا کړ، زه هم د خلکو سره په سهار لمونځ کې شامل شوم، لمونځ نه وروسته زه او هغه پاڅېدو او به په لښتو کې روانې وې زه او هغه په اوبو ورگډ شول خو بيا ما ته معلومات ونه شول چې چرته ولاړ.

په دوهمه شپه زه بيا د عادت سره سم خپلې ستنې ته تکیه شوم هغه بيا راځی او خپل لنگ يې په اوږو او د اوږو څادر يې د خپو ترمنځ واچو، تر سبا يې لمونځونه وکړل، د سبا د راختو په وخت کې يې سجده او بيا وتر وکړل او بيا يې د سهار دوه رکعت سنت وکړل، د جماعت لمونځ ودرېد زه او هغه دواړه په جماعت کې داخل شوو، زه او هغه دواړه له مسجد نه ووت او ورپسې شوم کور مې ورله وپېژنده چې د مدينې اوسيدونکی دی.

د لمر راختو سره سم يې کور ته ورغلم چې ومې کتل موچي و، زه يې د ليدو سره وپېژندم پاڅېد او ښه راغلاست يې راته ووايو، بيا يې راته وويل: څه خدمت دې وکړم؟ که خوښه دې وي چې موزې درله جوړې کړم؟ لږ څه کېناستم بيا مې ورته وويل: ته هغه بېگانی سړی نه يې؟ سم دلاسه يې مخ تک تور شو او راته يې وويل: ابن المنکدره! ستا په دې خبرو کې څه کار دی؟ دومره غصه او قهر شو چې نور زه دپته تيار شوم چې ورڅخه راووځم.

په دريمه شپه چې مې د نبی ﷺ په مسجد کې لمونځ وکړ، د عادت سره سم خپلې ستنې ته راغلم او ورته تکیه شوم خو دغه سړی راغی، ما له ځان سره وويل: انا لله وانا اليه راجعون، دا مې څه وکړل؟ چې کله سهار شو له لمونځ نه وروسته

تر لمخاته پورې په مسجد کې کېناستم بيا يې کور ته ورغلم څه گورم چې کور خالي پروت دی او هېڅ شي په کې نشته، د کور والا راته وويل: تا پرون سړي ته څه وويل؟ ما وويل: ولي؟ هغوی راته وويل: چې ته څنگه ووتې هغه خپل ټول سامان، قالبونه او هر څه په څادر کې واچول او له کور ووت، مونږ نه پوهيږو چې هغه به چرته تللی وي؟

ما د مدينې هر کور ولټو خو پيدا مې نه کړ - الله دې پرې ورحميري -^(۱).

(۱) صفة الصفوة: (۱۹۰/۲ - ۱۹۲).

له ځان خوښی نه د سلفو صالحينو وپره

✽ ثابت البناني وايي: ابو عبیده یوه ورځ وویل: ای خلکو! زه د قریشو څخه یو فرد یم، که په تاسو کې هر سوري یا تور راباندې په تقوا کې برتري ولري، زه دوسته گڼم چې پېروکار یې جوړ شم^(۱).

✽ معمر پخپل سند له ایوب او هغه له نافع څخه نقلوي چې یو سړي عبدالله بن عمر رضي الله عنه ته وویل: ای خلکو کې ښه سړی! یا ای د ښه سړي څوښه! هغه ورته وویل: نه زه ښه سړی یم او نه د ښه سړي څوی یم، بس د الله یو بنده یم، امید او وپره دواړه ترې لرم، تاسو هم چې څوک تباه کړي نه وي نه یې پرېږدئ^(۲).

✽ ابو الاشهب وايي: مطرف بن عبدالله بن الشخير وايي: چې ټوله شپه وده یم او سهار پښیمانه راپاڅم دا مې له دښه خوښ دي چې ټوله شپه ولاړ یم او ځان ته غره شم^(۳).

ذهبي وايي: لوړه په رب لایزال چې څوک ځان خوښی وي یا د ځان تزکیه کوي هېڅکله به کامیاب نه شي^(۴).

✽ وهب بن منبه وايي: زما نه درې خبرې یادې کړئ:

۱. هوا پرستي مه کوئ.

۲. د بد ملګري سره مه ګرځئ.

۳. د ځان خوښی نه ځان وساتئ^(۵).

✽ ابو وهب المروزي وايي: ما د عبدالله بن مبارک نه پوښتنه وکړه چې کبر

(۱) سير أعلام النبلاء: (۱۸/۱).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۳۶/۳).

(۳) حلیة الأولیاء: (۲۰۰/۲).

(۴) سير أعلام النبلاء: (۱۹۰/۴).

(۵) سير أعلام النبلاء: (۵۹۹/۴).

څه ته ويل کيږي؟ هغه وويل: کبر خلکو ته کم کتلو ته وايي، بيا مې ورڅخه وپوښتل چې عَجْب څه ته ويل کيږي؟ هغه وويل: عجب دپته ويل کيږي چې ته داسې عقیده ولرې چې خلکو سره هغه څه نشته چې کوم تا سره دي، او په لمونځ گوزارانو کې ماته بې کاره شې ځان خوښي بنکاري^(۱).

☀ احمد بن ابي الحواري وايي: ما ته عبدالله انطاكي وويل: فضيل او ثوري دواړه سره يوځای شول او مذاکره يې شروع کړه، سفیان ثوري وژړل، بيا يې وويل: دا مجلس شايد په مونږ د رحمت او برکت سبب شي، فضيل ورته وويل: زه په دې وپېرېم چې مجلس مورانه عذاب نه شي! ايا مونږ دواړه يو بل ته په ښو خبرو ښه بنکاره نه شو؟ سفیان بيا وژړل او وويل: الله دې ژوندی لره ايله بيله دې ژوندی کړم^(۲).

☀ اما شافعي رحمه الله فرمايې: چې کله د نیک عمل په کولو د ځان خوښی نه ويريږئ نو دا ځان ته ياد کړئ چې:

① څوک رضا کول غواړي؟

② کوم نعمتونه غواړي؟

③ له کوم عقاب نه ډارېږي؟

په دې کې چې څوک فکر يوسي خپل نیک عملونه به ورته ډېر لږ ښکاره شي^(۳).

☀ رشدين بن سعد وايي: ما ته حجاج بن شداد وويل: ما د عبیدالله بن ابي جعفر چې خورا پياوړی هونبیار او څيرکه دی واورېدل: که په مجلس کې چا خبرې کولې او خپلې خبرې يې خوښې شوې چې دي شي، او که خاموش ناست وي او خپله خاموشي ورته ښه ښکاره شوه نو خبرې دې وکړي^(۴).

☀ سعيد بن عبدالرحمن له ابو حازم نه نقلوي چې: څېنې وختونو کې څوک ښه کار وکړي نو په کولو يې ډېر خوشحاله شي سره له دې چې له تمامو بدو کارونو نه

(۱) سير أعلام النبلاء: (۷/۸۰۰).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۸/۳۹۰).

(۳) سير أعلام النبلاء: (۱۰/۴۲).

(۴) سير أعلام النبلاء: (۶/۱۰).

ورله دغه نیک کار ډېر ضررناک وي، او کله سپری بد کار وکړي نو ډېر پرې خفه شي سره له دې چې دغه خفگان ورله د ډېرو نیکو عملونو نه بڼه وي، دا ځکه چې د خیر کار په کولو ځان په هر چا لوړ بولي او غرور پرې کوي، او کېدای شي چې الله تعالی یې ورسره نور ډېر نېک عملونه هم برباد کړي، او چې کله انسان بد عمل وکړي او بېرته ترې په وېره کې وي کېدای شي چې د الله تعالی سره مخامخ شي او وېره یې په زړه کې وي^(۱).

☀ د امام ابن حزم رحمته الله علیه په دې قول (زه د حق پیروکاریم اجتهاد کوم خو د چا تقلید نه کوم) امام ذهبي رحمته الله علیه تعلیق کوي چې: څوک چې د اجتهاد رتبه حاصله کړي او څه شمیر علماء یې معتبر وبولي هغه له تقلید کول هم ناروا دي، خو څوک چې ایله بیله د قران کریم حافظ او یا د فقه لومړني کتابونو زده کونکی وي کله هم اجتهاد نه شي کولای، دا به لا څنگه اجتهاد وي؟ او په اجتهادي مسایل به یې څه وي؟ په کومو قواعدو به فروع بنا کوي؟ چې وزرې یې نه وي الوتل به لا څنگه وکولای شي؟.

دریم قسم: بېدار فقیه او زیات زیرکة محدث چې په فروعو کې یې مختصر، د اصولو په قواعدو کې کوم کتاب، او نحو یې هم لوستلې وي، د دې برسېره د قران کریم حافظ او په تفسیر یې مشغول وي، د مناظرې کولو قوت او نور څه فضیلتونه هم ولري د مقید اجتهاد درجې ته رسیږي، کولای شي چې د امامانو دلیلونه سره پرتله کړي، چې کله ورته حق څرگند او نص ورته ثابت شي، یا د کوم معتمد امام لکه ابوحنیفه رحمته الله علیه د مثال په توګه یا مالک، یا سفیان ثوري، اوزاعي، شافعي، ابوعمید، احمد یا د اسحاق بن راهویه عمل وي، نو رخصتونو ته دي نه گوري او حق پلوي دي وکړي، له احتیاط نه دې کار واخلي او له دې وروسته پرې د هر چا تقلید کول حرام دي.

که له دې څخه ډار محسوسوي چې فقهاء به پرې تعلیقات او نیوکې وکړي ځان دې چا ته نه بڼایې او خبره دې پټه وساتي، کله ناکله په انسان کې ځان خوښي پیدا شي، یا شهرت سره مینه ولري نو سزا پرې ورته ورکړل شي.

(۱) صفة الصفة: (۱۶۴/۲).

نفس بي خيله ازاروي، داسي بېلگي ډېرې دي چې که حق هم ووايي او په نېکيو خلکو ته امر هم کوي خو الله پاک پرې فقهاء مسلط کړيوي، دا رنځ په مالداره طبقه خلکو او صدقه کوونکو کې هم شته، دا پت رنځ د مجاهدينو، اميرانو، او اسلامي لښکرو په صفونو کې هم شتون لري، د کفر او اسلام دواړه جنګي ليکي به سره مخامخ جنګيري خو د مجاهدينو په نفسونو کې به دغه پت رنځ ښه په مخ تګ کې وي په دې خاطر چې د شجاعت، قيصي يې خلک وکړي^(۱)، يا يې بې لستونو قيمتي چپني اچولې وي چې خلک يې د لباس قيصي وکړي، ځان خوښي پکې دکره ځغلانده اسونو له کبله، په اسبابو سمبالو کورونو له کبله راشي، په لمونځونو کې ترې کمي محسوس شي، په رعيت د ستم او استبداد لري پيل کړي، نشه يې توکي په استعمال کې راولي، د داسې مسلمان نصرت او مرسته به الله پاک څنگه وکړي؟ او نور به لا څنگه نه شرميري؟ ای الله! د خپل دين مرسته خپله وکړه، او ستابندگانو ته توفيق ورکړه.

څوک چې علم د عمل لپاره کوي علم ورپکې اثر کوي او په ځان هم ژاړي، او که علم څوک د مدرسو لپاره، د فتواگانو لپاره، د فخر او وياړ لپاره حاصل کړي، تکبر او حماقت، خلکو ته په سپک نظر کتل په کې پيدا شي، بالاخره يې ځان خوښي برباد کړي، او د خلکو له پامه هم بدي راشي، الله پاک فرمايي: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّهَا ۝۱﴾ وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّهَا ﴿[سورت شمس: ۹-۱۰]﴾^(۲).

ژباړه: څوک چې ځان له گناه نه پاکوي هغه به کامياب وي او څوک چې په گناه ځان گنده کوي هغه به خوار او ذليله وي.

(۱) او په حديث کې راځي چې په دريو کسانو به د جهنم اور غومره شي، وگوره: (صحيح مسلم کتاب الامارة، حديث نمبر: ۱۹۰۵ (۳/ ۱۵۱۴)).
 (۲) سير أعلام النبلاء: (۱۸/ ۱۹۱ - ۱۹۲).

له دنيا څخه د سلفو صالحينو بې رغبتې

عبدالله بن مبارک رضي الله عنه په خپل [كتاب الزهد] کې فرمايي: ما ته معمر هغه ته هشام بن عروة، هشام ته خپل پلار عروة ويي او: عمر رضي الله عنه شام ته راغی ټولو گورنرانو او مشرتابه ورسره ليدل کتل وکړل، هغه وويل: زما ورور ابو عبیده چرته دی؟ ټولو ورته وويل: اوس به راشي، لږ ځنډ وروسته په اس باندې چې د واگو پرځاي د اس خوله کې پرې پروت و، سپور راغی او سلام يې پرې وکړ، عمر رضي الله عنه خلکو ته وويل: له مونږ څخه جلا شئ، بيا د ابو عبیده رضي الله عنه کور ته ولاړ او ورسره مهلمه شو، په کور کې يې ورله له تورې، ډال، او زين پرته نور څه ونه ليدل، عمر رضي الله عنه ورته وويل: بايد ضرور درسره کور کې څه سامان وي! هغه ورته وويل: اميرالمومنين! شته سامان مو تر شپې رسوي^(۱).

نعيم بن حماد وايي: ما ته عبدالله بن مبارک هغه ته محمد بن مطرف، هغه ته ابوحازم، هغه ته عبدالرحمن بن سعيد بن يربوع، هغه ته مالک الدار^(۲) ويي او چې عمر رضي الله عنه څلور سوه ديناره خپل غلام ته ورکړل او ورته يې وويل دا به ابو عبیده بن عامر الجراح رضي الله عنه ته ورکړې او هلته لږ تم شه وگوره چې هغه په دې دينارو باندې څه کوي؟ غلام ولاړ او هغه ته يې دينار ورکړل چې اميرالمؤمنين درته رالېږي دي، هغه وويل: په اميرالمؤمنين دې الله تعالی رحم او فضل وکړي، بيا يې وويل: ای وينځې! دا پينځه ديناره فلانکي ته يوسه، دا اووه ديناره فلانکي ته يوسه تر دې چې ټول دنانير يې په صدقه ختم کړل، غلام بېرته راغی څه گوري چې عمر رضي الله عنه دغه مقدار دنانير معاذ بن جبل رضي الله عنه ته تيار کړي دي بيا يې هغه ته واستاوه، معاذ رضي الله عنه هم وويل: په اميرالمؤمنين دې الله تعالی رحم او فضل وکړي، ای وينځې! فلانکي کور ته دومره او فلانکي کور ته دومره دومره دينار يوسه، په دې دوران کې د معاذ رضي الله عنه بي بي سر رانېکاره کړ چې مونږ خو هم ناداره يو، مونږ ته ترې هم

(۱) سير أعلام النبلاء: (۱/۱۶۷).

(۲) مالک الدار د عمر رضي الله عنه غلام و او د عمر او ابوبکر رضي الله عنهما دواړو نه يې روايتونه هم کړيدي، د مزيد معلوماتو لپاره (الطبقات: ۸/۵) وگوره.

څه راکړه، دوه دیناره پاتې و هغه یې دېته وغورځول، غلام بېرته امیرالمومنین ته راغی او د دواړو قیصه یې ورته وکړه، هغه وویل: دوی سره خپلمنځني وروڼه دي^(۱).

☀ ابو اسماعیل الترمذي وايي: ما ته سلیمان بن ایوب بن عیسی بن موسی وویل هغه ته یې پلار له نیکه څخه نقل کړېدې چې طلحه له خپل پلار نه روایت کوي چې له حضرت موت نه ورته اووه لکه درهم راوړل شول، ټوله شپه یې په ځان تنگه تېره کړه، بنځې یې ورته وویل: ولې دې طبیعت وران دی؟ هغه ورته وویل: له شپې راهیسې په دې سوچ کې یم چې هغه سړی په خپل رب څه گومان لري چې دومره مالیت یې په کور کې وي او شپه پرې تېره شي؟ هغې ورته وویل: ستا خو ډېر دوستان دي چې شپه سبا شي په لپو لپو او په کاسو کاسو یې پرې وویشه، هغه ورته وویل: الله درباندي رحم وکړه! په رښتیا چې د ښه سړي لور یې ښه خبره دې وکړه (هېره دې نه وي چې بنځه یې د ابوبکر رضی الله عنه لورام کلثوم وه) د سهار په مهال یې ټول مالیت په کاسو کاسو د مهاجرینو او انصارو ترمنځ وویشو، علي رضی الله عنه ته یې هم په کې یوه کاسه ولیږدوله، خپلې بنځې یې ورته وویل: ابو محمد! زموږ برخه په کې نه شته؟ هغه ورته وویل: ټوله ورځ چرته وي؟ چې څه پاتې دي هغه ستا شول، بنځه یې وايي: ما ته یې یوه کڅوړه راکړه چې زر درهمه پکې و^(۲).

☀ سفیان ثوري رضی الله عنه د ابو قیس نه، هغه یې د هزیل بن شرحبیل نه، هغه یې د عبدالله بن مسعود رضی الله عنه نه روایت کوي چې: که څوک اخرت ودانول غواړي نو دنیا به زیانمنوي، او که دنیا ابادول غواړي نو اخرت به زیانمنوي، ای خلکو! په فاني دنیا باندي اخرت مه خرابوی^(۳).

☀ عبدالرحمن بن یزید د عبدالله بن مسعود رضی الله عنه نه روایت کوي چې: د نبی صلی الله علیه و آله له ملگرو نه که څه هم تاسو اوږده لمونځونه او ډېر کوبښن کوی خو هغوی درڅخه ډېر غوره دي، چا ورته وویل: په څه شي غوره دي؟ هغه وویل: ستاسو نه د هغوی د اخرت سره له دنیا نه مینه ډېره وه^(۴).

(۱) سیر أعلام النبلاء: (۱/۴۵۶).

(۲) سیر أعلام النبلاء: (۱/۳۱).

(۳) سیر أعلام النبلاء: (۱/۴۹۶).

(۴) صفة الصفة: (۱/۴۰).

☀ اوزاعي رضي الله عنه له بلال بن سعيد نه روايت كوي چې ابوالدردا رضي الله عنه فرمايي: اي الله! د زړه له تفرقي نه درپورې پناه غواړم.

چا ورته وويل: د زړه تفرقه څه شى دى؟ هغه وويل: چې په هر ځاى كې مې ماليت وي ^(۱).

☀ ابو عبیده بن معن له اعمش نه روايت كوي چې ابوالبختري وايي: اشعث بن قيس او جرير بن عبدالله د سلمان فارسي رضي الله عنه خوا ته راغلل، سلام يې پرې وكړ او ورته يې وويل: د نبي كريم صلى الله عليه وسلم ملكرى ته يې؟ هغه ورته وويل: ما ته پته نشته، دواړه په شك كې پاتې شول، سلمان رضي الله عنه ورته وويل: د هغه ملكرى هغه څوك دى چې جنت ته ورسره يوځاى ننوځي، دواړو ورته وويل: مونږ د ابوالدرادا رضي الله عنه لخوا نه راغلو، هغه ورته وويل: د هغه ډالۍ ما ته راكړئ، دواړو ورته وويل: مونږ ته خو يې څه نه دي راكړي، هغه ورته وويل: د الله نه ويريرئ او امانت راته راكړئ، د هغه له اړخه چې هرڅوك ما ته راځي هرورمو راته ډالۍ راليردوي، دواړو ورته وويل: په مونږ دغه گمان مه كوه، مونږ د ډېرو شتمنيو خښتنان يو، هغه ورته بيا وويل: نا نا زما هديه او ډالۍ راته راكړئ، دواړو ورته وويل: هغه مونږ ته هېڅ هم نه دي راكړي خو دومره يې وويل: په تاسو كې يو سپرى دى چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم به ورسره كله هم يوځاى شو د نور څه تالاش به يې بيا نه كو، چې تاسو دواړه كله هغه ته ورشئ نو زما سلام به ورته ووايي، هغه ورته وويل: له دې پرته مې درنه نور څه نه غوښتل، ايا له دې څخه بله بڼه ډالۍ شته؟ ^(۲).

☀ قتاده رضي الله عنه وايي: عامر ^(۳) ته چې كله مرگ راغى په ژړا شو، چا ورته وويل: ولې ژاړئ؟ هغه وويل: له مرگ نه د وېرې له كبله نه ژاړم او نه په دنيا راته ژړا راځي، په دې ژاړم چې د اوږي د گرمۍ روژې او د شپې عبادتونه به مې قبول شوي وي او كه نه؟ ^(۴).

(۱) سير أعلام النبلاء: (۳۴۸/۲).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۵۴۹/۱).

(۳) اسم كښه يې ابو عبدالله نوم يې عامر د پلار نوم يې قيس په قبيله تميمي او په وطن بصري و، ډېر لمونځ كوزار تابعي تېر شوى دى، كعب الأخبار چې كله وليد ووييل: دا د دې امت پير دى. (سير أعلام النبلاء: ۱۵/۴).

(۴) سير أعلام النبلاء: (۱۹/۴).

☀ موسى تيمي له [عبدالرحمن بن ابان بن عثمان بن عفان] په صفت کې وايي: هغه په دين، دنيا، عزت او شرف کې له هر چا پورته و، ويل کيږي چې د مريانو ټوله کورنۍ به يې واخسته، پوښاک به يې ورته ورکړ او ازاد به يې کړل او دا به يې ويل چې دا به راسره د مرگ په سختو جټکو کې مرسته وکړي، هغه په داسې حالت کې مړ شو چې په مسجد کې په خوب ويده و، ويل کيږي چې هميشه لپاره به يې عبادتونه او ذکرونه ويل، علي بن عبدالله بن عباس چې وليد د خبر په کارونو کې يې پسې اقتدا شروع کړه^(۱).

☀ ابوالعباس السراج وايي: د ابراهيم بن بشار نه مې واورېدل چې علي بن الفضيل وايي: زما پلار عبدالله بن مبارک ته وويل: ته مونږ ته وايي چې له دنيا څخه بې رغبتې وکړئ او خپله تجار تونه کوې؟ هغه ورته وويل: فضيله! د مخ د اوبو ساتلو او د عزت د خوندي کولو لپاره يې کوم، ترڅو د الله پاک عبادت ورباندې وکړم، زما پلار ورته وويل: چې دنيا او نیک عملونه سره يو ځاي شي څومر خوند کوي^(۲).

☀ زياد بن ماهک وايي: شداد بن اوس به ويل: تاسو د خبر او شر له اسبابو پرته نور څه نه دي ليدلي، ټول خبر په جنت کې دی او ټول شر په جهنم کې دی، د دنيا په خوراک بڼه او بد دواړه انسانان بوخت دي، اخرت هغه رښتني وعده ده چې زورور باچا به پکې فيصلې کوي، دنيا او اخرت دواړه بچې لري، د اخرت بچې جوړ شئ او د دنيا بچې مه جوړېږئ^(۳).

☀ عبدالله بن اخت مسلم بن سعد وايي: د حج لپاره مې اراده وکړه نو ماما مې راله لس زره درهم راکړل چې دا به په مدينه کې ډېرې نادارې کورنۍ ته ورکړئ، مدينې ته په رسېدو مې د نادارې کورنۍ پوښتنه وکړه چا راته وښوده ورغلم دروازه مې ټک ټک کړه، ښځې له دننه عز وکړ چې څوک يې؟ ما ورته کړه: زه له بغداد نه راغلي يم، چا راته لس زره درهم راکړي دي چې په مدينه کې به يې ډېرې نادارې کورنۍ ته ورکړې تاسو راته چا په نښه کړئ درهم مو واخلي. هغې راته وويل:

(۱) سير أعلام النبلاء: (۱۰/۵).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۳۸۷/۸).

(۳) صفة الصفة: (۷۹/۱).

تا ته ويل شويدي چې ډېرې نادارې كورنۍ ته يې وركړه، او زمونږ گاونډيان له مونږ څخه ډېر ناداره دي، هغوى مې پرېښودل او بلې كورنۍ ته راغلم، دروازه مې ټك ټك كړه، ښځې جواب راكړ ټول هغه څه مې ورته وويل چې مخكې مې بلې ښځې ته ويلي و، هغې راته وويل: مونږ او گاونډيان مو په نادارۍ كې يو شان يوراته تقسيم يې كړه^(۱).

✽ ابراهيم بن شبيب وايي: مونږ به د جمعې په هره ورځ خپل منځ كې سره كېناستو، يو سړى راغى او څادر كې يې ځان تاو كړى و، فقهي پوښتنه يې وكړه، مونږ د مجلس تر اخره پورې پر دغې مسئلې خبرې وكړې، د راروانې جمعې په ورځ بيا راغى مونږ ترې وپوښتل چې كور دې چرته دى؟ هغه وويل: په (حرييه) كې، بيا مو ترې وپوښتل چې كښت دې څه دى؟ هغه وويل: ابو عبدالله، چونكه مجلس يې علمي او فقهي مجلس و زمونږ هم ډېر زيات خوښ شو، كه څه هم ډېر وخت راتو خو بيا غيب شو او راغې، مونږ سره خپل منځ كې يو بل ته وويل: زمونږ مجلس په ابو عبدالله څومره ودان و، او اوس په مجلس كې دومره مزه نشته، خپل منځ كې مو سره اتفاق وكړ چې سبا به (حرييه) ته ځو او ملاقات به ورسره كوو، چونكه مونږ يو گڼ كسان وو (حريي) ته په رسيدو مو له خلكو نه حيا راتله چې پوښتنه مو ورنه كړې وه، څه ماشومان مو وليدل چې له ښونځي نه راروان وو، د ابو عبدالله اړوند مو ترې پوښتنه وكړه، هغوى وويل: ايا ښكارگر ابو عبدالله يادوى؟ مونږ وويل: هو. هغوى وويل: دا يې د راتگ وخت دى، مونږ لا انتظار كې ناست وو چې راغى او شا يې په ټوټه تړلې وه په اوږه يې ژوندي او حلال شوي دواړه ډول مارغان ايښي وو، د ليدو سر يې راته وڅنډل چې څنگه راغلي ياست؟ مونږ ورته وويل: ستا پوښتنه كوو زمونږ مجلس درباندي ډېر اباد و، خبر خو و څنگه تر ډېره مهاله ورك وې؟ هغه وويل: اوس به درته رښتيا ووايم: زما يو مسافر گاونډي و ما به ورڅخه لنگ په امانت واخست او تاسو ته به په كې درتلم، چونكه هغه خپل وطن ته ولاړ او زما نور پوښاك نه و چې تاسو ته پكې درغلى وم، نو ځكه نه شوم درتلاى، راځئ ماسره لار شئ د الله پاك راكړى رزق به وخورئ؟ مونږ سر يو بل ته وويل: راځئ چې ورسره لار شو، هغه كورته ننوت

لږ وروسته راووت او مونږ ته يې د ننوتلو اجازت وکړ، د ننوتلو سره سم يې پزه کي راوړ او مونږ پرې کبناستو، حلال شوي مارغان يې خپلې ښځې ته ورکړ او ژوندي مارغان يې بازار ته يوړل، مونږ ته يې وويل: زه لږ وروسته راځم، هغه يې خرڅ کړي وو او مونږ له يې ډوډۍ اخستې وه د هغه د راتگ سره ښځې يې هم مارغان وريت کړي وو، ډوډۍ او مارغان يې زمونږ مخې ته کينډول لاړ او مالگه يې راوړه، د تلو سره مونږ يو بل ته وويل چې د سپري حالت خو تاسو پخپله وليد حالانکه مونږ د بصري مشران يو دومره مرسته بايد ورسره وکړو چې د ژوند حالت يې پرې کم از کم ښه شي، چا پينځه سوه چا اته سوه درهمه او چا... درهمه ومنل ځينو يې دا هم ومنله چې له نورو څخه به هم ورته څه راغونډ کړي خو مجموعه نژدې پينځه زره درهمو ته خبره ورسېده، بيا مو وويل: پاڅيرئ او ولاړشئ هر څوک خپله برخه سپري ته ورکړئ چې د ژوند حالت پرې بدل کړي.

پر خپلو سورليو باندې سپور په لاره روان وو چې د بصري گورنر محمد بن سليمان د مرېد بازار په لور ه څوکه ناست و، خپل غلام يې راواستو چې ابراهيم بن شبيب ته ووايه: راشه، زه ورغلم پوښتنه يې وکړه چې چرته تللي وئ او له کومه راغلي، ما ورته رښتيا رښتيا وويل، هغه راته وويل: لومړۍ زه د دغې سپري سره مرسته کوم، د درهمونو کڅوړه يې راوړه او يو يې د خدمت لپاره غلام راوغوښت او ورته يې وويل چې دې سپري سره لاړشه او د درهمو دغه کڅوړه به هغه چاته ورکړئ چې زه يې درته پرې امر کوم.

زه ډېره خوشحاله شوم او په توندي پورته شوم او د ابو عبدالله په لور روان شوم چې په دروازه ودرېدم سلام مې وکړ ابو عبدالله راغی د غلام په څټ چې يې د درهمو کڅوړه وليده لکه ما چې ورله په سترگو کې خاورې اچولې وي، داسې يې راته کتل لکه مونږ چې سره يو بل هېڅ نه پېژنو، او راته يې وويل: دا دې څه وکړل؟ ته زما لپاره فتنې غواړې، ما ورته وويل ابو عبدالله! لږ زما خبره اووره! تا ته خو د محمد بن سليمان گورنر پته ده چې ظالم دی هغه راته ستا لپاره راکړې، که هغه راته ويلى وى چې که په هر ځای کې دې نفقه کړل سمه ده نو ما به بل چاته ورکړى وى، لږ پر ځان رحم وکړه الله دې خبر درکړي، نور هم راته په غصه او قهر شو، پاڅېد او دروازه يې راباندې په درز راپورې کړه زه هک پک حيران

دريان پاتې شوم چې گورنر ته به څه ځواب وایم، بېرته گورنر ته راغلم چونکه د خلاصون بله لاره نه وه رښتیا مې ورته وویل، گورنر وویل: قسم په رب لايزال چې دا خو حروري دی، غلام ته يې امر وکړ چې زر کوه توره راوړه او د دې غلام سره لاړ شه چې کور دروښايې سړی مړ کړه او سړيې ما ته راوړه.

ابراهيم وايي: ما گورنر ته ډېره زاري وکړه چې مرگ پسې يې څوک مه ليردوه او قسم په الله چې هغه حروري نه دی، زه به لاړ شم او زه به يې درته راوړم، گورنر رانه ضمانت هم واخست خو چې کورته يې راغلم او پر دروازه يې ودرېدم سلام مې وکړه ښځه يې ناسته او ژاړي، ما دروازه بېرته کړه ښځه يو اړخ ته شوه او ما ته يې اجازه وکړه، زه چې څنگه ننوتم هغې راته وویل: په سړي موڅه وکړل؟ ما ورته وویل: ولې؟ هغې وویل: راننوت او به يې راواخستې اودس يې وکړ او ترې وامې اوریدل چې: ای الله! ما ځان ته درواخله او په فتنه کې مې مه اخته کوه، دغه کلمات يې تکرارول چې زه يې ترڅنگ راغلم نو ساه يې ورکړې وه.

ما ورته وویل: مونږ او دا سره ډېره لويه قيصه لرو نور څه پکې مه نښاسئ، زه محمد بن سليمان ته راغلم او په قيصه مې خبر کړ، گورنر وویل: په دې باندې د جنازې لمونځ زه کوم، په بصره کې خبره خپره شوه د بصرې ټول خلک يې جنازې ته ولاړل - الله دې پرې رحم وکړي-^(۱).

(۱) صفة الصفة: (۹/۴ - ۱۲).

له مشر تابی نه د سلف صالحینو کرکه او نفرت

سفيان وايي چې احنف به ويل: مونږ ته عمر بن الخطاب رضي الله عنه وويل: له مشرۍ غوښتو نه مخکې علم او فقاهاهت حاصل کړئ.

سفيان وايي: ځکه انسان چې کله علم حاصل کړي مشري نه غواړي^(۱).

موسي بن عقبه پخپل کتاب (المغازي) کې وايي: د شام په پولو ذات السلاسل غزا د عمرو بن العاص رضي الله عنه په مشرۍ کې وشوه، د شام له پلوه يې د نظامي بريد ويره محسوسه کړه له رسول الله صلى الله عليه وسلم نه يې د مزیدو مجاهدينو غوښتنه وکړه، د مهاجرينو په پيادلو کې ابوبکر او عمر رضي الله عنهما هم روان شو، د مجاهدينو په گروپ باندي نبي صلى الله عليه وسلم ابويعبيده رضي الله عنه امير وگمارو، عمرو بن العاص رضي الله عنه ته په رسيدگۍ يې ورته سمدستي وويل: پام کوئ گوره زه ستاسو امير يم، مهاجرينو ورته وويل: ته په خپلو ملگرو امير يې زمونږ امير ابويعبيده رضي الله عنه دی، عمرو بن العاص رضي الله عنه ورته وويل: زه امير يم او تاسو ما ته مدد او مرسته رالېږدول شوي ياست، چونکه ابويعبيده رضي الله عنه د نېکو اخلاقو څښتن، نرم مزاجه، او د نبي صلى الله عليه وسلم د خبرو پيروکار انسان و د خبرې د اورېدو سره سم يې ورته امارت وسپاره^(۲).

امام ذهبي وايي: ما ته اسمعيل بن عبدالرحمن له عبدالله بن احمد نه هغه له احمد بن محمد نه، هغه له محمد بن عبدالباقي نه، هغه له ابوالفضل بن خيرون نه، هغه له احمد بن محمد بن غالب نه چې په علي بن العباس يې دغه روايت لوستلی دی چې تاسو ته محمد بن ايوب د ابو الوليد نه هغه د شعبه نه، هغه له ابواسحاق نه روايت کړي دي چې صلّة بن زُفر د حذيفة رضي الله عنه نه اورېدلي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايې: زه به تاسو ته ډېر امانتگر سړی درواستوم، د نبي صلى الله عليه وسلم ملگرو يې انتظار وويست چې دا به څوک وي؟ نو ابو عبیده بن الجراح رضي الله عنه يې ورته وليږدو^(۳).

(۱) صفة الصفوة: (۲۳۶/۲).

(۲) سير أعلام النبلا: (۱/۱ - ۹) د ذات السلاسل د غزا بڼه تفصيل په تاريخ الطبري: (۳۲/۳)، الكامل في التاريخ: (۱۵۶/۲) کې، او په الاصابة: (۲۸۶/۵) کې وگور.

(۳) سير أعلام النبلا: (۱/۱ - ۹). او حديث په صحيح بخاري فضائل الصحابة باب مناقب =

☀ ابو بکر عبدالکبير الحنفي وايي: مونږ ته بُکیر بن مسمار، هغه ته عامر بن سعد ويلي و چې زما پلار سعد خپله رمه خړوله، خپل خوی عمر ورته په اس سپور راوان و، د لیدو سره سم یې وویل: د راروان سړي له شر څخه الله پورې پناه غواړم، د رارسیدو سره سم یې ورته وویل: تا ته دا دوسته ده چې خپله رمه لکه د باندېه چې په څېر خړوی او په مدینه کې خلک سره په واک او اختیار باندې په جنگ اخته دي؟ هغه د عمر سینه ووهله او ورته یې وویل: چپ شه ما د نبی ﷺ نه اوریدلي دي: ډېر تقوادر، شتمن او پت خیرات کونکی د الله پاک ډېر خوښ شي^(۱).

☀ ابن سعد د عبدالعزیز اویسی نه، هغه له عبدالله بن جعفر نه، هغه له ام بکر نه، هغه له خپل پلار مسور نه روایت کوي چې عبدالرحمن بن عوف چې کله د شوری غړی وگمارل شو، ما ته دا دوسته وه چې عبدالرحمن د واک په گدی کیني، که هغه نه وي باید سعد بن ابی وقاص مشرتابه جوړ شي، عمرو بن العاص راپسې راغی او راته یې وویل: ستا ماما عبدالرحمن بن عوف په الله څه گومان لري چې د دې په شتون کې بل څوک واک ته ورسیري او دا په دې پوهه وي چې زه ترې افضل او ښه يم؟ زه راغلم او عبدالرحمن ته مې دغه خبره وکړه، هغه راته وویل: زما دې په الله قسم وي چې که چاره مې په مری تر هغه رانیکل شي چې خت ته ورسیري دا به راله له دېنه ښه وي چې په مشر وبلل شم^(۲).

☀ ابن وهب وايي: ما ته ابن لهيعة، هغه ته يحيى بن سعيد، هغه ته ابو عبید، هغه یې له خپل پلار عبدالله او هغه یې له خپل پلار عبدالرحمن بن ازهر نه روایت کوي چې عثمان بن عفان رضي الله عنه له پوزې وینه راماته شوه، حُمران ته یې غږ کړ چې له ما څخه وروسته د خلافت عهد د عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه په نوم وليکه،

= أبي عبيدة بن الجراح حديث نمبر: (۳۷۴۵). فتح الباري: (۱۱۶/۷). صحيح مسلم: (۲۴۲۰) باب فضل أبي عبيدة، دلته د حديث د نقلولو موخه دا وه چې صحابه کرامو رضي الله عنهم يواځې د نبی ﷺ د گواهي په خاطر د امارت تمنی کړېده چې ډېر امين انسان به وليږدوي.

(۱) سير أعلام النبلاء: (۱۰۲/۱). او حديث په صحيح مسلم: (۲۹۶۵) كتاب الزهد کې او امام احمد رضي الله عنه بخپل مسند: (۱۶۸/۱) کې روایت کړی دی.

(۲) سير أعلام النبلاء: (۸۷/۱ - ۸۸) طبقات ابن سعد: (۹۴/۱/۳ - ۹۵) دأم بکر بنت المسور نه بغير د سند نور روايان ثقه دي د بنت المسور معلومات نشته چې څوک ده؟

حُمران عهد لاسليک کړ او عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه ته د مبارکۍ لپاره ولاړ او ورته يې وويل: مبارک شه!

عبدالرحمن: ولې؟

حُمران: عثمان رضي الله عنه ستا لپاره د خلافت عهدنامه لاسليک کړه.

عبدالرحمن: ای الله! که عثمان رضي الله عنه په رښتيا د خلافت لپاره زما اختيار کړی وي له هغه نه مې مخکې وفات کړه، هغه و چې شپږ مياشتې وروسته وفات شو^(۱).

☀ جُوَيْرِيَّة بن اسماء له مالک نه، هغه له زهري نه، هغه له سعيد نه روايت کوي چې سعد بن ابې وقاص رضي الله عنه عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه ته استازی واستو چې له خلکو نه بيعت واخله، هغه ورته وويل: مور درباندي وژاره چې له عمر رضي الله عنه نه وروسته هر څوک ټولواکي غواړي خلک به ورپسې خبرې کوي^(۲).

☀ امام ذهبي وايي: د عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه غوره ترين کار دا و چې د شوری په وخت کې يې ځان له خلافت څخه گوښه کړ، او د امت د سربراهۍ لپاره يې هغه څوک وړ وبولو چې اهل الحل والعقد يې مشري تاييد کړي، په عثمان رضي الله عنه يې د امت په راټولولو کې لوي کردار ادا کړ، که عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه په رښتيا د ټولواکۍ مينه لرله نو د ځان لپاره به يې غوره کړپوه، او يا به يې د خپل تره ځوي او ورته نژدې ترين د شورا غړی سعد بن ابې وقاص رضي الله عنه ته ورکړپوه^(۳).

☀ احمد بن عبدالرحمن بن وهب وايي: ما ته مې تره، هغه ته عبدالله بن عياش، هغه ته خپل پلار ويلي و چې يزيد بن مهلب چې کله د خراسان گورنر وگمارل شو وپويل: ما ته داسې سړی وښايی چې د خبر ټول خويونه پکې وي، نو ابو بردة اشعري ورته په گوته کړی شو، چې ابوبرده راغی د ليدو سره سم يې وازمول چې سړی کمالي دی، په خبرو اترو کې يې معلوم کړ چې باطن يې له ظاهر نه ډېر غوره دی، بيا يې ورته وويل: تا ته ما خپل فلانکی او فلانکی کار در وسپارت، ورته يې وويل: وښه زه دغه کارونه نه شم کولی، که څه هم دی انکار وکړ خو يزيد

(۱) سير أعلام النبلاء: (۸۸/۱).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۸۸/۱) د سند ټول روايان ثقه دي. او له سعيد نه مراد سعيد بن المسيب دی.

(۳) سير أعلام النبلاء: (۸۶/۱).

بن مهلب يې انکار ونه منو، بيا يې ورته وويل: زه به درته د خپل پلار په روايت له نبي ﷺ نه يو حديث بيان کړم چې هغه ورڅخه اوريدلي دي: [مَنْ تَوَلَّى عَمَلًا وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّهُ لَيْسَ لِنَاكَ الْعَمَلِ بَاهِلٍ فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ] (۱).

ژباړه: چا چې د داسې کار واکې په لاس کې واخستې چې ځان يې د دغې کار مستحق نه ليد نو په اور کې يې د ځان لپاره ځای تيار کړي.

گورنر صاحب! زه په دې گواهي کوم چې د دغې اهل نه يم.

گورنر ورته وويل: داسې دې هېڅکله هم نه پرېږدم، تاخو نور پسې هم ځان راته وښود او ودې هڅولم چې هرورومو به دغه کار ته کوې، زه دې نه معاف کوم، بيا پاڅېد او ووت څه موده يې کار وکړ، بيا راغی او يزید بن مهلب ته يې وويل: ما مې د پلار نه يو حديث اورېدلی دی چې رسول الله ﷺ فرمايي: [مَلْعُونٌ مَنْ سَأَلَ بِوَجْهِ اللَّهِ، وَمَلْعُونٌ مَنْ سُئِلَ بِوَجْهِ اللَّهِ ثُمَّ مَنَعَ سَائِلَهُ مَا لَمْ يَسْأَلْهُ هُجْرًا] (۲).

ژباړه: د الله په نوم چې څوک څه وغواړي او د الله په نوم چې له چا نه څه وغوښتل شي خو چې گناه نه يې او سائل ته څه ورنه کړي شي هغه سړی ملعون دی.

او زه د الله په نوم ستا نه استعفا غواړم، هغه و چې معاف يې کړ (۳).

☀️ يوسف بن اسباط وايي: ما له سفیان ثوري نه واورېدل چې: له مشرۍ او رئاست نه په ځان ساتلو کې ما په بل څه کې پرهيزگاري نه ده ليدلې، ځينې په خوراک او څښاک او پوښاک کې زهد او پرهيزگاري کوي خو چې د رياست وخت راشي جنگ ورباندې کوي (۴).

(۱) مسند الروياني: (۱۹۵). د سير اعلام النبلاء محقق وايي: د عبدالله بن عياش پرته نور د سند روايان ثقات دي، ابو حاتم وايي: عبدالله بن عياش قوي نه دی خو رښتني دی حديثونه يې ليکل کيدای شي دا او ابن لهيعة يو شان دي، خو ابوداود او نسائي دواړو ضعيفه کړي دي، مسلم ورله صرف په شواهدو کې روايتونه کړيدي، د روياني په روايت ابن عساكر هم ټول حديث پخپل تاريخ (۳۸۷) کې راورېدي.

(۲) المعجم الكبير للطبراني: (۱۵۹) د أبو موسى أشعري ؓ په روايت، حافظ عراقي ورته حسن ويلي دي، هېشي وايي: دغه حديث طبراني د خپل استاذ يحيى بن عثمان بن صالح نه روايت کړي دی او هغه ثقه دی خو لږ کمزوری دی، نور ټول روايان يې د بخاري روايان دي، دا حديث چې د امام روياني روايت کړي حديث سره يو ځای شي قوت افاده کوي.

(۳) سير اعلام النبلاء: (۳۴۵/۴).

(۴) سير اعلام النبلاء: (۳۲۲/۷).

په ديني زده کړو کې د سلفو صالحينو مينه او رغبت

☀ ابن عيينه وايي: يوه ورځ عمرو بن العاص وويل: څيرک هغه نه دی چې له شر څخه خیر وپېژني، څيرک هغه دی چې په دوو شرونو کې اسانتريښ شری وپېژني^(۱).

☀ نُعیم وايي: ما ته احمد بن جعفر بن سلم له احمد بن ابار نه، هغه له منصور بن ابي مُزاحم نه، هغه له عنبسة الخثعمي نه روايت کو چې ما له جعفر بن محمد نه اورېدلي دي: په دين کې جگړې او دليل بازي مه کوئ، له دې څخه منافقت او په زړه کې حسد راوړل پېري^(۲).

☀ حافظ ابن عبدالبر په [التمهيد] کې وايي: دغه مې له خپل ياده وليکل او اصل يې را څخه ورک شوی دی چې عبدالله العمري امام مالک ته ليک واستو او په نېکو عملونو او گوشه شينې هڅولې و، امام مالک ورته ځواب واستو چې: د بندگانو ترمنځ الله پاک عملونه داسې تقسيم کړيدي لکه رزقونه چې يې تقسيم کړيدي، چا ته الله پاک د لونغ دروازه بېرته کړې وي په روژه کې ډېر برخوال نه وي، څوک په صدقاتو کې ډېره برخه لري خو په روژه کې برخوال نه وي، چا ته يې د جهاد دروازه کولاو کړي وي، او د علم نشر اشاعت په ټولو نیک عملونو کې ستر او غوره عمل دی، کوم عمل چې په تقسيم کې الله پاک ما ته راکړی دی زه پرې خوشحاله يم، شايد زما او ستا عملونه هم سره بېل بېل وي، او امېد لرم چې دواړه په خير او سعادت روان يو^(۳).

☀ ابن عبدالبر په خپل کتاب [العلم] کې ذکر کوي چې ابن وهب وايي: عبادت مې د علم له زده کړې وړاندې ښه پېشه وه، شيطان راته وسوسه و اچوله چې: الله پاک به عيسى بن مريم ﷺ څنگه پيدا کړی وي؟ او دېته ورته نور سوچونه....

(۱) سير أعلام النبلاء: ۷۴/۳.

(۲) سير أعلام النبلاء: ۳۶۴/۶.

(۳) سير أعلام النبلاء: ۱۱۵/۸.

له دغې وسوسو مې يو عالم ته گيڼله وکړه، هغه راته وويل: ابن وهبه! ما وويل: جناب! هغه وويل: علم زده کړه، نو دغه وسوسه مې د علم د زده کړې سبب شوه^(۱).

✽ علي بن محمد بن ابان القاضي وايي: ما ته زکريا الساجي له مُزني څخه روايت وکړ چې ويل يې: زما په زړه او تصور کې چې د توحيد اړوند څومره پوښتنې راتلې ومې ويل چې له شافعي پرته ورته نور هېڅوک ځواب نه شي ويلای نو د شافعي په لور رهې شوم، هغه د مصر په مسجد کې و، چې مخې ته يې په دواړو زنگونو کېناستم او ورته مې کړه: په زړه کې مې يوه مسله ده چونکه زما په نېز ستا نه بل څوک ستر عالم نشته تاته عارض شوم چې ته په کې څه وايي؟ هغه ډېر زيات غصه شو او راته يې وويل: په دې پوهېږئ چې چرته يې؟

زه: هو.

شافعي: دا هغه خبرې دي چې الله پاک ورباندې فرعون تباہ او نيست نابود کړ، ايا نبي کریم ﷺ دغه ډول پوښتنو باندې امر کړی دی؟

زه: نا.

شافعي: دا موضوع چرته صحابه کرامو ﷺ څېړلې ده؟

زه: نا.

شافعي: په اسمان کې څومره ستوري دي؟

زه: معلومات نه لرم.

شافعي: په اسمان کې څومره سيارې دي؟ هره يوه يې څومره غټوالی لري؟ څنگه راخيژي او څنگه ډوبيري؟ له څه شي الله پيدا کړي دي؟

زه: معلومات نه لرم.

شافعي: داسې مخلوق چې ته يې پخپلو سترگو ويني اړوند يې هېڅ معلومات نه لري او د خالق په علم کې يې خبرې کوي؟

(۱) سير أعلام النبلاء: (۲۲۴/۹).

بيا يې راڅخه د اودس متعلق پوښتنه وکړه ما يې ځواب ناسم ورکړ، خو هغه ترې بېرته څلور داسې فرعي مسايل راوويستل چې زه يې په ټولو فروعو کې خطا شوم، نو هغه راته وويل: داسې يو شي چې ته يې په ورځ کې پينځه ځله کوې علم يې درته نشته او په تکليف او زحمت د الله علم متعلق خبرې کوې؟ چې داسې خبرې دې کله زړه ته راشي په توندۍ الله پاک پورې پناه وغواړه او دې ايت ته رجوع وکړه چې ﴿وَاللَّهُمَّ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾ (۱۱۳) إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَآخْتَلَفِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ ﴿ [سورت بقره: ۱۶۳-۱۶۴].

ژباړه: ستاسو برحق معبود يو دی، له هغه پرته بل هېڅ حق معبود نشته او هغه ډېر رحم کونکی او مهربانه ذات دی د اسمانونو او ځمکو په پيدائښت او د شپې او ورځې په ردوبدل کېدو کې او.. د عقلمند قوم لپاره عبرت دی. د خالق پېژندنه په مخلوق سره وشوه، د عقل نه په پورته علم ځان مه تکليفوه. د دې خبرو په اورېدو سره ما توبه وويسته^(۱).

🌟 ابوالحسن عبدالملک الميموني وايي: يو سړي احمد بن حنبل ته وويل: زه خلف بزار ته ورغلم او نصيحت مې ورته کوه، له هغه څخه راته رسيدلي و چې له احوص او هغه يې د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه نه روايت کوي چې [الله پاک د کرسې نه لوي نور څه نه دي پيدا کړي] او ټول حديث يې ورته واوروه، احمد بن حنبل ورته وويل: په دې ورځو کې - د محنت زمانه ترې مراده ده- د داسې حديثونو تعليم مناسب نه دی، او متن داسې دي [مَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ سَمَاءٍ وَلَا أَرْضٍ اعْظَمَ مِنْ آيَةِ الْكُرْسِيِّ]^(۲).

ژباړه: له ايت الكرسې نه نور هېڅ الله پاک لوی مخلوق نه دی پيدا کړی.

او احمد بن حنبل رضي الله عنه د محنت په ورځ هم وويل: دلته تخليق په اسمان او ځمکې او په ما بېنهما باندې واقع دی، په قرانکريم باندې نه شي واقع کېدای.

ذهبي وايي: د محدث د شان سره دغسې ښائيرې چې د فتنو په دور کې هغه

(۱) سير أعلام النبلاء: (۳۱/۱۰).

(۲) حديث امام سيوطي په (الدرر المنتور: ۳۳۲/۱) کې دې کلماتو ته په نږدې کلماتو روايت کړی دی او نسبت يې ورله أبو عبید، ابن الضريس، او محمد بن نصر ته کړی دی چې دا د عبدالله بن مسعود قول دی.

حديثونه چې له ظاهره ورڅخه د نبوي سنتو د بنمنان لکه جهميه او... نفس پرست گټه اخلي مخه ونيسي، او يا هغه حديثونه چې داسې صفتونو ته شمول لري چې ثابت نه وي، که څوک حديث داسې خلکو ته بيان کړي چې هغوی يې په خپل عقل ادراک نه شي کولای مگر ضرور به پکې ځينې په فتنه اخته کيږي^(۱) علم مه پتوه او مه يې هغه خلکو ته بيانوه چې په غور يې نه اوري او يا ترې ناوړه گټه واخلي چې په زيان يې تماميږي^(۲).

✽ مروذي وايي: ما ابراهيم حُصري د ابو عبدالله خواته بووت، چونکه ابو عبدالله ډېر ښه او نېک سړی و، ابراهيم ورته د خپلې مور ليدلی خوب واورو چې ستا لپاره يې جنت ليدلی دی، هغه ورته وويل: سهل بن سلامة ته به هم خلکو دغسې خبرې کولې بالآخره د خلکو ويني تويولو ته راووت، مومن انسان په ښه خوب خوشحاليږي خو غره کيږي پرې نه^(۳).

✽ عبدالوهاب بن عزيز تميمي حنبلي وايي: مونږ ته ابوالحسين عتکي وويل چې د ابراهيم الحربي نه مې واوريدل چې له ځان سره ناستو خلکو ته يې ويل: تاسو دې وخت کې غريب چا ته وايئ؟ يو سړي ورته وويل: غريب هغه څوک دی چې له کور کلي نه لرې وي، بل وويل: غريب هغه څوک دی چې له ملگرو څخه جدا شوی وي، ابراهيم ورته وويل: د دې وخت غريب نېک او صالح انسان دی چې د نېکو خلکو په ملگرتيا کې ژوند کوي، که په نېکي خلکو ته امر کوي خلک يې تاييد کوي، که له بدو نه منعه کوي خلک يې مرسته کوي، که کوم دنياوي سبب ته اړتيا ولري خلک ورله اړتياوي ختموي، خو چې مړ شي له هر چانه هېر شي^(۴).

✽ د معتضد بالله په ترجمه کې امام ذهبي ذکر کوي چې اسمعيل القاضي وايي: يوه ورځ يې خوا ته ورغلم ما ته يې کتاب راکړ چې ومې کتو چا ورله د علماوو هغه رخصتونه راغونډ کړي وو چې هغوی پکې خپله اجتهاداً خطا شوي وو، ما ورته وويل: د دې مسئلو ليکوال زنديق دی. هغه راته وويل: ولې دغه حديثونه

(۱) د عبدالله بن مسعود د قول اقتباس مسلم د خپل صحيح په مقدمه (۱۱/۱) کې نقل کړی.

(۲) سير أعلام النبلاء: (۵۷۸/۱۰).

(۳) سير أعلام النبلاء: (۲۳۲/۱۱).

(۴) سير أعلام النبلاء: (۳۶۲/۱۳).

صحيح نه دي؟ ما ورته وويل: ولې نه، خو نشه يې توکې چې څوک مباح بولي متعه مباح نه بولي، او چې متعه مباح بولي گانې بجانې (سندرې) مباح نه بولي، سره له دې چې هر عالم خطا لري، خو د علماؤ په خطاگانو چې څوک عمل درامد کوي له دين څخه به خلاص شي، معتضد رحمته الله عليه کتاب په سوزولو قرار صادر کړ ^(۱).

☀ ابن بطة وايي: ما له بربهاري نه واورېدل چې يو بل ته د نصيحت کولو لپاره ناسته د خير او فائدي دروازه بېرته کوي، او د مناظرې کولو لپاره ناستې پاستې د فائدي دروازه بنده وي ^(۲).

☀ ابن الاعرابي د ابوالحسين الثوري په ترجمه کې وايي: ابوالحسين د جنازې په کټ کې مړ پروت و، او خلکويې ترڅنگ په داسې مسله بوخت وو چې سکوت او خاموشي ترې ډېره اولی وه، مشغولتيا يې ټوله بد گمانې او کهانت و، چې هغوی داسې و نو چې وروسته ترې څوک راغلي وي هغه به لا څنگه وي؟

بيا وايي: د [جَمْع] دکلمي صورت کې سره د ټولو نظرونه يوله بل نه مختلف وو، د [فَتَاء] په صورت کې هم سره مختلف وو، په اسمونو کې سره به مَتَّفِق وو خو په معنوي لحاظ سره به يې يوله بل څخه اختلاف کوو، او دا ځکه چې د غير محصور اسم لاندې - چونکه معرفه وي - نو ډېر څه راځي.

بيا وايي: د معرفې علم چونکه محصور نه دی نو تر لاندې يې بې نهايته ډېر څه راتلاي شي... دا خبره چا رښتيا کړيده چې که داسې څوک دې وليد چې د [جَمْع او فَنَاء] اړوند يې پوښتنې کولې پوهه شه چې وزگار دی، او د دغه علم اهل هم نه دی، ځکه په دغه علم پوهان پوهيري چې په اوصافو يې ادراک نه شي کېدای. ذهبي وايي: لوړه په رب لايزال چې دغسې خلک سترو علمي رازونو ته ډېر ژور ورننوتې دي او په دعوه ورسره له اټکل او شېبې پرته نور هېڅ دليل نشته، د فناء او محو، صحو او سکر له تشو ستونزو او وسوسو پرته نور هېڅ هم نه جوته کيږي، دغو اړوند حالتونو باندې تر اوسه هېڅ صحابي يا ديني عالم، يا کوم تابعي نه دي غړيدلي، خو که پر دغو دعواگانو ترې دليل وغواړې کينه او حسد درسره کوي

(۱) سير أعلام النبلاء: ۴۶۵/۱۳.

(۲) سير أعلام النبلاء: ۹۱/۱۵.

او وايي چې له خيره بې برخې دي، که خپل واک او اختيار دې وروسپارت په خپلو ايمانياتو به دې شكي كړي، ناشوني او حيرانتيا حالتونو كې به بنسكيل شي، عابد انسان به دې له سترگو بدې راځي، قاري صاحبان او د نبوي حديثونو علماوو ته به پس پاتې خلك وايي، لاحول ولاقوة الا بالله دا خبره به دې ذهن ته راځي چې دا بې چاره گان له علم او دين نه محرومه (بې برخې) دي.

تصوف^(۱) او عبادت، نېکه رویه، مینه او محبت، د الله پاک څخه دوامداره وېره، د هغه په لار کې جهاد کول، د شرعي ادابو له مخې قرانکریم په سوچ او غور سره لوستل، په خشوع او خشیت سره د لمونځ اداء کول، کله روزه او کله بوزه کېدل، هر چا سره نېکه رویه کول، بل په ځان غوره گڼل او عوامو ته اسلام بنودل، مسلمان سره نرمي کول او کافرانو سره سختي کول، د الله پاک خوشحالول په داسې انداز چې د محمد الرسول الله ﷺ له ملگرو څخه یې ثبوت راغلی وي، خوبیا هم الله پاک ځينو خلکو ته د خپلې مهربانۍ له مخې نېغې لارې ته هدايت کوي.

سمه ده چې که عالم عبادتونه نه کول له علم څخه وزگار دی، لکه عابد انسان چې د سنت طریقي پرته عبادتونه کوي څرگنده ده چې له سمې لارې څخه په بله دي^(۲).

❁ دعباسي خليفه [مستجد بالله] په ترجمه کې امام ذهبي تعليقا وايي: کله چې مشرتابه (ټولواک) به د پوخ عقل، پياوړي ديانت څښتن وي ټول قلمرو به يې په قابو کې وي، که د عقل مزى يې نرى خو د ديانت له نگاه نه مضبوط وي، د دولت د چارو په بڼه سمبالښت کې يې خپل ديانت دې ته اړ کولى شي چې د اهل علمو سره مشوره وکړي، نو دنياوي چارې به يې سمې او حالات به هم په خپل نارمل انداز کې وي، که د عقل له مخې بڼه خو ديانتداري يې کمه وي نو خلک او ځمکه ترې په يو څېر اړا کړا وي، کله ناکله د رعيت او ملک د ترقى لپاره ډېر بڼه گام هم پورته کړي خو د الله پاک رضا په کې نه وي، خو که له ديني نگاه نه ناقص او

(۱) د (تصوف) نه د امام ذهبي موخه له دنيا څخه بې رغبتې او ډېر عبادت کول دي، ورته د (تصوف) کلمې له يوې خوا په غوره پېړيو کې شتون نه درلود او له بلې خوا د هغه ډلو تېلو نوم دی چې د بدعت له لارې د سنت او نبوي طریقي څخه کېږي شوي دي.

(۲) سير اعلام النبلا: (۱۰/۱۵).

د عقل له ننگا نه پوره وي، وړانې ويجاړې به يې د واک په دور کې زياتې شي، گرد رعيت به هم ورڅخه ضايع شي، که شجاعت او بهادري ولري لږزه نقصانونه به يې جبیره شي خو که هغه هم نه وي نو په خلکو بوج شي، او که بوزديله هم وي دینداري يې هم کمه وي، له عقل نه خام وي نو که قتل نه کړای شي د ټولواکي څخه خو گوښه او يا هم بندي کول يې لري نه برينسي، دنيا ورڅخه ولاړه شي، گناهونه ورڅخه گېرچاپېره شي، د پښیمانتيا په درياب لاهو شي خو پښیمانتيا ورته کله خبر او فائده رسولای شي، د هرې ننگه نه مونږ نن ورځ د خبرخواه امام نه بې برخې يو، که الله پاک د خپل رحم له مخې داسې امام راته راکړي چې محاسن يې ډېر او بديانې يې کمې وي لري نه ده، ای الله! باچا او گدا دواړه سره اصلاح کړه، پخپلو بندگانو رحم وکړه او د خبر توفيق ورته ورکړه، باچا يې په خبر دائم او په خپل توفيق يې مرسته وکړه^(۱).

🌟 د وکيع بن الجراح د ابتلاء اړوند امام ذهبي وايي: د وکيع خبره که څه هم وړه وه او د خبر لپاره يې کړپوه خو يو احتياطي يې کړپوه، خاموشي ترې ورله بهتره وه، نبی ﷺ فرمايې: [كُفِيَ بِالرَّءِ اَثْمًا اِنْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ مَا سَمِعَ]^(۲).

د انسان لپاره همدومره گناه بس ده چې څه اووري له تحقيق پرته يې خپروي.

د الله پاک څخه بايد انسان وویريرې او له خپلې گناه ډار محسوس کړي.

په خپل سند يې بيا د هغه ابتلاء ذکر کړې ده چې ما ته علي بن الخشرم، هغه ته وکيع، هغه ته اسمعيل بن ابي خالد، هغه له عبدالله البهي نه روايت کو چې د نبی ﷺ له مړينې وروسته ورته ابوبکر رضي الله عنه راغی او ورته يې وويل: [زما پلار او مور درنه قربان شه په ژوندینه او مړينه يوڅېر خوشبودار يې].

بيا بهي وايي: چونکه يوه ورځ او شپه پرېښودل شو نو خپته يې وپرسېده، او د لاس کچې گوتې يې کړې شوې، د وکيع د دې خبرو سره سمدستي قرپش پرې راغونډ شول او دپته ته تيار شول چې په دار يې وځړوي، سفیان بن عيينه چې د دار لرگی وليد ورته يې وويل: د الله نه وډار شئ! دا خو د عراق لوی فقيه او د

(۱) سير أعلام النبلاء: ۴۱۸/۲۰.

(۲) سنن أبي داود: (۴۹۹۲). صحيح أبي داود: (۴۱۷۷). مقدمة مسلم: (۵).

لوی فقیه ځوی دی، او دغه حدیث معروف او مشهور حدیث دی، سفیان وایي: که ما څه هم دغه حدیث بیخي اورېدلی نه و خو د وکیع د خلاصون لپاره مې دغه خبره وکړه.

علي بن الحشرم وایي: د قریشو له پرېکړې وروسته د دغې حدیث په بیانولو زه د وکیع بن الجراح زړه ورتیا ته جبران لارم، داسې هم و خبرېدم چې وکیع په دغه حدیث دلیل نیسي چې د عمر رضی الله عنه په شمول نور ځینو صحابه کرامو وویل چې: نبي صلی الله علیه و آله نه دی مړ شوی، نو الله پاک یې ورته د مړینې دغه نښه وښوده^(۱).

دېته د عالم خطا ویل کیږي، وکیع ولې په منقطع سند دغسې منکر حدیث نقلوي؟ دې روایت ورله نزدې ژوند د خطر سره مخ کړی و، سره له دې چې خلک په خپل کار کې معذور او ماجور وو که یې په دار ځړولی وای، هغوی د نبوت د لوی منصب سره د مینې له کبله د دغې مردود خبر د مخنیوي لپاره دغسې اقدام وکړ^(۲).

☀ زکریا الساجي وایي: محمد بن عبدالله بن عبدالحکیم نه مې واورېدل چې امام شافعي راته وویل: محمده! که په منطق او فلسفه کې درنه چا پوښتنې کولې هېڅ ځواب مه ورکوه، که د دیت باره کې درنه وپوښتي او ته ځواب ورکړی چې درم یا دائق (نیم گرام) دی، درته به وایي چې خطا شوې، او که په منطق کې یې درنه پوښتنه وکړه او خطا شوې نو درته به وایي چې کافر شوې^(۳).

☀ ربیع وایي: ما له شافعي نه واورېدل: په دین کې مناظرې کول زړه سختوي او کینه پیدا کوي^(۴).

☀ ذهبي وایي: مونږ ته مسلم بن علان د کتابت له لارې ویلي دي هغه ته ابو الیمن کندي، هغه ته عبدالرحمن بن محمد، هغه ته ابویکر خطیب، هغه ته محمد بن الفرغ بزار، هغه ته عبدالله بن ابراهیم بن ماسي، هغه ته جعفر بن شعیب

(۱) الكامل فی التاريخ: (۶۵۴).

(۲) سیر أعلام النبلاء: (۱۵۹/۹ - ۱۶۰).

(۳) سیر أعلام النبلاء: (۲۸/۱۰).

(۴) سیر أعلام النبلاء: (۲۸/۱۰).

شاشي، هغه ته محمد بن يوسف شاشي، هغه ته ابراهيم بن امية، هغه ته طاهر بن خلف ويلى و چې د مهدي بالله محمد بن واثق نه يې اوريدلي دي چې ويل يې: زما پلار چې به کله څوک واژه مونږ ټول به يې راغونډ کړو، يو سورگيرى سړى لاس تړلى راوستل شو، زما پلار وويل ابو عبدالله ابن ابي دُوَاد او ملگري يې راوړلى، لاس تړلي زما پر پلار سلام وکړ چې: السلام عليك يا امير المؤمنين! زما پلار ورته وويل: [لَا سَلَمَ اِلَّا لَهِ عَلَيْهِ]. هغه ورته وويل: بنوونکي دې ډېره بده تربيه کړېده، الله پاک وايي: ﴿وَإِذَا حُيِّئْتُمْ بِهِنَّ فَحَيُّوْهُنَّ بِحَسَنٍ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا﴾ [سورت نساء: ۸۶].

ژباړه: په تاسو چې کله سلام وکړى شي نو بنائسته جواب ورته ووايئ او يا هم هغه جواب ورکړئ. ابن ابي دُوَاد وويل: لکه چې سړى منطقي دى.

زما پلار: خبرې ورسره وکړه. ابن ابي دُوَاد: د قران اړوند څه نظريه لرې؟ لاس تړلې: ډېر بې انصافه يې، لومړى پوښتنه بايد زه وکړم.

ابن ابي دُوَاد: وايه څه پوښتنه لرې؟ لاس تړلې: ته د قران اړوند څه فکره لرې؟ ابن ابي دُوَاد: قران مخلوق دى. لاس تړلې: د قران د مخلوقيت علم نبي ﷺ، ابوبکر، عمر، عثمان، علي ؑ ته و او که نه؟ ابن ابي دُوَاد: هغوى ته د دې علم نه و. لاس تړلې: سبحان الله! دا څنگه علم دى چې ته پرې پوهېږې او نبي ﷺ ته يې علم او معرفت نه و؟ نو سړى ډېر خجالته شو. ابن ابي دُوَاد: ما ته موقعه راکړه. لاس تړلې: بيا همدغه نفس مسله شوه.

ابن ابي دُوَاد: هو نبي ﷺ او خلفاء راشدينو ؑ ته يې علم و.

لاس تړلې: سبحان الله! علم او معرفت يې و او بيا يې هم ورته خلک نه دي رابللي؟ ابن ابي دُوَاد: هو.

لاس تړلې: ايا ستا په څېر د دعوت توان هغوى نه لرو؟

مهدي بالله وايي: زما پلار له مجلس څخه وپاڅېد ستوني ستاق پرېوت او باربار يې ويل: چې نبي ﷺ او خلفاء راشدين پرې نه پوهېدل او ته پرې پوهېږې؟ سبحان الله! که هغوى پرې پوهېدل نو ايا ستا په شان يې د دعوت توان نه درلود؟

بيا مڻي پلار د عالم د بند په خلاصولو امر وڪړي او څلور سوه ديناره يې هم وركړل، له دې وروسته ابن ابي دُوَاد زما د پلار له سترگو هم ولوېد او د قران په مخلوقيت يې هېڅ څوك نه دي ازمويلي^(۱).

❁ د اهل السنّت د ځينو علماوو نه امام ذهبي نقل كوي چې د عبدي دولت له منځه وړولو لپاره يې د خوارجو مشرتابه ابو يزيد الخارجي سره عملي ملاتړ اعلان كړ، په دغه ملاتړ چا ملامته كړ چې ولې؟ هغه ورته وويل: زه د عبدي حكومت ړنگونې لپاره څنگه و نه وځم او كفر مې ترې پخپلو غوږونو اورېدلی دی، زه ورسره په يو مجلس كې ناست وم چې ډېر سني او مشرقه علماء هم ناست ول، د دوی سرخېل ابوقضاعة هم ناست و، چې كله يې مشرتابه راغی يو رافضي لوړپوړي ورته وويل: مشره! دلته د الله رسول (ابوقضاعة) خوا ته كېنه، د دغه باطل په ضد هېڅ چا هم اواز پورته نه كړي^(۲).

❁ د ابو يزيد الخارجي په ملاتړ كې ابواسحاق الفقيه هم تللی و، او دا يې ويل: خوارج اهل قبله دي او روافض اهل قبله نه بلکې د الله د لوی دښمن نسل دی، که بريا مو تر لاسه كړه د ابو يزيد په طاعت كې هم نه داخلېږو ځكه چې خارجي دی^(۳).

(۱) سير أعلام النبلاء: (۳۱۲/۱۱).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۱۵۴/۱۵).

(۳) سير أعلام النبلاء: (۱۵۵/۱۵).

د سلفو صالحينو حق ته د انقياد نمونې

☀ امام ذهبي وايي: ما ته ليث، هغه ته عقيل، هغه ته زهري، هغه ته ابو ادریس خولاني ويلي و چې يزيد بن عُميرة - دا د معاذ رضي الله عنه شاگرد دی - وايي چې معاذ بن جبل رضي الله عنه به مجلس کې د ناستې پر وخت ويل: الله پاک د انصاف او عدل ذات او نومونه يې د برکت والا دي، د شکونو شبهاتو څښتنان غرق او پرق شول. او نور حديث يې ذکر کړ... بيا وايي: ما ورته وويل: ايا عالم د گمراهۍ خبرې کوي؟ هغه وويل: ولې نه، د عالم مشهورو خبرو نه ځان وژغوره او کلک پرې مه ودرېره، کېدای شي کله حق واورې او غاړه ورته کېږدي ځکه حق نور او رڼا لري ^(۱).

☀ عبدالرحمن د خپل پلار عبدالله بن مسعود رضي الله عنه نه روايت کوي چې يو سړی ورته راغي او وپويل: ای ابو عبدالرحمن! ما ته د خبر او فاپدې نه ډک کلمات وښايه، هغه ورته وويل: د الله تعالی سره هېڅ شریک مه جوړوه او چې قرانکریم چرته لوستل کېده هر وروړو يې اور، که هر چا درته حق بيان کړ ترې قبول يې کړه ولو که راوي دې بدي هم شي، او که هر چا درته باطل بيان کړ ترې مه يې قبلوه اگر که راوي دې نزدې خپلوان يا دوست هم وي. ^(۲)

☀ ابو الاحوص د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه نه روايت کوي چې په دين کې د هېڅ چا تقليد مه کوئ، که هغه ايمان راوړي دا يې هم راوړي او که هغه کفر کوي دا يې هم کوي، که اقتداء هر وروړو کوي د مړي پسې روان شئ شايد ژوندی په فتنه مبتلاء شي ^(۳).

☀ عبدالرحمن بن يزيد د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه څخه روايت کوي چې له ځان څخه اَمَّعَة (بې وقوفه) مه جوړوه، شاگردانو وويل: اَمَّعَة څه ته ويل کيږي؟ هغه وويل: اَمَّعَة هغه څوک دی چې وايي: زه د خلکو ملگری يم، که خلک په حق وي

(۱) سير أعلام النبلاء: (۴۵۷/۱).

(۲) صفة الصفة: (۴۱۹/۱).

(۳) صفة الصفة: (۴۲۱/۱).

زه هم په حق يم او که هغوی گمراه وي زه دې هم گمراه يم، نا بلکې په تاسو کې هر څوک دې داسې شي چې که خلک کفر کوي خو دا به کفر نه کوي^(۱).

☀️ **ذهبي وايي:** ما ته اسحاق بن ابي بکر، هغه ته ابن الخليل، هغه ته ابو المکارم اللبان، هغه ته علي المقرئ، هغه ته ابو نعيم الحافظ، هغه ته يوسف بن يعقوب نجيري، هغه ته حسن بن مثنى، هغه ته عفان، هغه ته همّام ويلى دي چې ما له قتاده نه اوريدلي دي چې مطرف راته وويل: مونږ به زيد بن صوحان ته راتلو هغه به راته ويل: اى د الله بندگانو! ډېر باوقاره او په کارونو کې عمده او معياري کارونه وکړئ، الله پاک ته د انسانانو وسيله په دوه خصلتونو کېداى شي: له الله نه وپره، او له الله نه امېد ساتل، بيا وروسته بله ورځ ورغلم خپل منځ کې يې سره عهدنامه په دې عبارت ليکلې وه: الله پاک مورب، محمد ﷺ مو پيغمبر او قرانکريم مو امام دى، مونږ د هغه خلکو مل يو چې ځمونږ ملتيا کوي، که چا مو مخالفت وکړ ورسره به جنگ کو، دغه عهدنامه يې هر گډونوال ته ورکوله او هغه به پرې اقرار کو، خو چې ما ته راورسېده ما ووييل: زه پرې اقرار نه كوم، خلکو غال مغال جوړ کړ، زيد بن صوحان ورته وويل: هلک ته څه مه وايئ، بيا يې له ما څخه وپوښتل: ته څه وايئ؟ ما ورته وويل: الله پاک چې له ما څخه كوم عهد په قران کې اخستى دى له هغې پرته نورو وعدو ته تيار نه يم، هغوى نږدې دېرش خلک وو ټول بېرته له خپلو کړو وعدو د قران کريم وعدې ته راستانه شول^(۲).

☀️ **ربيع وايي:** له شافعي نه مې واورېدل: که زما په کتاب کې مو د نبى ﷺ مخالف څه وليدل، زما مخالفت پرېږدئ او نبوي سنت نقل او نشر کړئ^(۳).

☀️ **ربيع وايي:** دا مې ترې هم اورېدلي دي: يو سړي ورته وويل: ايا دا حديث ستا مذهب دى؟ هغه ورته وويل: چې زه کله تاسو ته د نبى ﷺ له پلوه صحيح حديث ذکر کړم او عمل مې نه وي تاسو پوهه شئ چې ليونى يم^(۴).

☀️ **محمدي وايي:** شافعي يوه ورځ حديث روايت کړ ما ورته وويل: ايا ستا مذهب

(۱) صفة الصفة: (۴۶/۱).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۱۹۳/۴).

(۳) سير أعلام النبلاء: (۳۴/۱۰).

(۴) سير أعلام النبلاء: (۳۴/۱۰).

دا حديث دى؟ هغه راته وويل: ولي زه څه له كليسا نه راغلى يم؟ كه نه د نصرانيانو په څېر مې ملا ترلې ده؟ ما ته به د نبى ﷺ نه حديث رارسېږي او زه به وايم چې دا زما مذهب نه دى؟^(۱)

☀ ربيع وايي: ما د شافعي نه دا هم اورېدلي دي چې كوم اسمان به راباندې سيوري شي او كومه ځمكه به پناه راكړي چې د رسول الله ﷺ څخه درته حديث واوړوم او مذهب يې د ځان جوړ نه كړم (عمل پرې ونه كړم)^(۲).

☀ ذهبي وايي: په مسند شافعي كې سماعاً ذكر كوي چې هغه ته ابوحنيفه بن سَمَّك، هغه ته ابن ابى ذئب، هغه ته مُقْبِرِي د ابو شريح نه روايت كړيدي چې رسول الله ﷺ فرمايي: له چا څخه چې مړى شوى وي د هغه خوښه ده چې ديت اخلي او كه قاتل پرې قصاص كوي^(۳).

ابن ابى ذئب وايي: ما ورته وويل: ايا دا حديث ستا مذهب دى؟ نوزه يې په سينه كې ووهلم ډېرې خبرې يې هم راته وكړې او چېغې يې كړي: زه درته د رسول الله ﷺ حديث بيانوم او ته راته وايي چې دا ستا مذهب دى؟ هو دا زما مذهب دى، عمل ورباندې په ما فرض دى، او چې څوك يې واوري عمل يې پرې فرض دى، الله پاك د خلكو لپاره محمد ﷺ استازى غوره كړى دى، او خلكو ته يې پرې هدايت كړى دى كه د چا خوښه وي او كه نه، خبره به يې مني، هېڅ مسلمان لپاره ترې د تېښتې لار نشته^(۴).

☀ خطيب وايي: ما ته جوهرى، هغه ته مرزباني، هغه ته احمد بن محمد بن عيسى، هغه ته ابو العيناء ويلي و: مهدي چې كله حج كو او مسجد نبوي ته راغى د ابن ابى ذئب پرته ورته نور تو خلك پاڅېدل، مسيب بن زهير ورته وويل: امير المؤمنين

(۱) سير أعلام النبلاء: (۳۴/۱۰).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۳۵/۱۰).

(۳) سنن أبي داود: (۴۵۴). په باب كې بل حديث هم شته د ابو هريره ؓ نه روايت دى چې رسول الله ﷺ فرمايي: (مَنْ قَتَلَ لَهُ قَتِيلٌ فَهُوَ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ إِمَّا أَنْ يُؤَدِّيَ وَأَمَّا أَنْ يُقَادَ) (بخاري: ۶۸۸) مسلم هم دېته په نږدې الفاظو حديث روايت كړى دى (مسلم: ۱۳۵۵).

ژباړه: له چا څخه چې مړى شوى وي د هغه خوښه ده چې ديت اخلي او كه قاتل پرې قصاص كوي.
(۴) سير أعلام النبلاء: (۱۴۲/۷).

ته پاخيږه، هغه ورته وويل: الله ته خلك پاخيږي مشرانو ته نه پاخيږي، مهدي ورته وويل: څه ورته مه وايئ پرپردي د وپرې له كبله مې په سر ټول وينبتان ودرېدل^(۱).

☀ شافعي وايي: ما سره چې په حق چا ځان لوړ بولي دي زما له سترگو نه لوېدلی دی، او چې حق رانه هر چا قبول کړی دی زه ورڅخه ډارېږم او مينه ته يې ژمن يم^(۲).

☀ حاتم الاصم وايي: ما سره چې علمي بحث څوک کوي او هغه په حق وي زه پرې خوشحاليږم، او چې کله هغه په خطا وي زه خفه کېږم^(۳).

(۱) سير أعلام النبلاء: (۱۴۳/۷).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۳۳/۱۰).

(۳) سير أعلام النبلاء: (۴۸۷/۱۱).

د سلفو صالحينو له فتوا ور کونې څخه خوف او ډار

☀ نافع وايي: يو سړي د عبدالله بن عمر رضي الله عنه نه پوښتنه وکړه نو هغه سر ښکته وځنډه تر ډېره دمه يې ځواب ورته کړ، خلکو داسې وگڼل چې شايد پوښتنه يې اوريدلې نه وي، سائل ورته وويل: الله په تا رحم وکړه لکه چې زما پوښتنه دې وانه اورېده؟ هغه ورته وويل: ولې نه خو تاسو زمونږ اړوند داسې وينئ لکه الله پاک چې رانه ستاسو باره کې پوښتنه نه کوي؟ لږ مو پرېږده چې پوښتنه کې سوچ وکړم، که علم يې راسره و جواب به درکړو او که نه و، درته به ووايو چې مونږ پرې نه پوهېږو^(۱).

☀ مالک له نافع نه، هغه د ابن عمر او ابن عباس رضي الله عنه دواړو متعلق نقلوي چې حاجيانو ته به ناست وو، د هغوی پوښتنو ته به يې ځوابونه ويل، زه به يوه ورځ يو او بله ورځ به بل ته کېناستم، عبدالله بن عباس رضي الله عنه به هرې پوښتنې ته ځواب ورکو، او عبدالله بن عمر رضي الله عنه لږې پوښتنې ځوابولې او ډېرې به يې نه ځوابولې^(۲).

☀ شعيب بن ابي حمزة د زهري نه روايت کوي چې مونږ ته له زيد بن ثابت رضي الله عنه نه راوړسېدل چې له هغه نه به کله پوښتنه وشوه هغه به ويل: ايا دا مسله منځ ته راغلې ده؟ چې چا به ورته وويل: هو، نو د علم سره سم به يې پوښتنه ځواب کړه، او چې به ورته وويل شول: نا فرضي مسله ده، هغه به ويل: پرېږدئ چې کله شته شوه بيا به گورو^(۳).

☀ موسي د خپل پلار علي بن رباح نه روايت کوي چې د زيد بن ثابت رضي الله عنه نه چې به کله چاپوښتنه وکړه هغه به ورته ويل: دا مسله منځ ته راغلې ده؟ چې چا به ورته وويل: هو، نو د علم سره سم به يې پوښتنه ځواب کړه، او چې به ورته وويل شول: نا فرضي مسله ده، هغه به ويل: پرېږدئ چې کله شته شوه بيا به گورو^(۴).

(۱) صفوة الصفوة: (۱/۵۶۱).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۳/۲۳۲).

(۳) سير أعلام النبلاء: (۲/۴۳۸).

(۴) سير أعلام النبلاء: (۲/۴۳۸).

☀ سحنون وايي: مخکنو علماوو به د ځان خوښی له وږې ډېرې خبرې هم نه کولې، خو که خبرې يې کړې وی نو خلکو ته به يې ډېره گټه رسولې وه، او چې په خاموشۍ کې به پر ځان ویریدل ویل به يې: د فتوا په ورکولو هغه څوک ډېر جرات کوي چې لږ علم ولري^(۱).

☀ سحنون نه پوښتنه وشوه چې که عالم په مسله پوهیږي کولی شي چې وایي زه نه پوهیږم؟ هغه وویل: که قرآني ایت او نبوي حدیث ورته په یاده مسله کې یاد وي باید هر وروڼو ځواب ورکړي، خو که ځواب يې د رای پر بنسټ وي، باید ځواب ورنه کړي، ځکه چې هغه نه پوهیږي چې دغه ځواب به درست او که خطا وي^(۲).

☀ زیاده الله گورنر سحنون ته د پوښتنې لپاره استازی ولیردو خو هغه ورته ځواب ورنه کړ، محمد بن عبدوس ورته وویل: پرون دې د قاضي صیب پسې لمونځ هم ونه کړ او اوس دې ځواب هم ورنه کړ؟ څه له دې کلي ووځه، سحنون ورته وویل: دوی زما او د نورو علماوو قولونه راغونډوي او خوند ترې اخلي، او که رښتیا يې دین موخه وه هر وروڼو به مې ځواب ورکړی و^(۳).

☀ احمد بن محمد بن ازهر وايي: د عثمان بن سعید الدارمي نه مې واورېدل چې محمد بن الحسین السجری راته وویل او هغه د یزید بن هارون او جعفر بن عون نه حدیثونه لیکلي وو: ابوسعیده! ما ته خلک راځي او د حدیثونو غوښتنه رانه کوي، او زه يې بېرته تش تور نه شم رخصتولی؟ ما ورته وویل: ولې؟ هغه وویل: د نبی ﷺ د حدیث نه ډارېږم چې [مَنْ سَأَلَ عَنْ عِلْمٍ فَكَتَمَهُ اُجِمَ بِلِجَامٍ مِّنْ نَّارٍ]^(۴).

ژباړه: له چا څخه چې پوښتنه وشي او د علم باوجود ځواب پټ کړي د اور واگې به ورته واچول شي. ما ورته وویل: نبی ﷺ خو هغه څوک یادوي چې علم ورسره وي او تاسره خو علم نشته^(۵).

(۱) سیر أعلام النبلاء: (۶۶/۱۲).

(۲) سیر أعلام النبلاء: (۶۵/۱۲).

(۳) سیر أعلام النبلاء: (۶۶/۱۲).

(۴) مسند أحمد بن حنبل: (۳۰، ۲۶۳/۲). سنن أبي داود: (۹ ۳۶۵۸) كتاب العلم، باب كراهية منع العلم. او البانی ورته صحیح ویلي دي: (صحیح سنن ابی داود: ۴۹۶/۲ حدیث شمیر: ۳۱۰۶).

(۵) سیر أعلام النبلاء: (۳۲۲/۱۳).

❁ ايوب وايي: له قاسم نه په مني کې پوښتنه وشوه هغه ورته وويل: نه پوهېږم. چې پوښتنې پرې بيخي زياتې شوې خلکو ته يې وويل: ستاسو پر ټولو پوښتنو مونږ نه پوهېږو، او که پوهيدلو بيا مو درنه ځواب نه پته و، او نه راله د ځواب پټول حلال دي. يحيي بن سعيد وايي: ما د قاسم نه واورېدل: مونږ نه چې څومره پوښتنې کيږي په ټولو مونږ نه پوهيږو، د الله پاک د حق پيژندلو وروسته که څوک ناخبره پاتې شي دا به ورله له دېنه بڼه وي چې پوهيږي نه او فتوا ورکړي^(۱).

(۱) صفة الصفوة: (۸۹/۲).

د سلفو صالحينو د قران کریم سره تعلق او اړیکي

ﷺ عبد الله بن عمرو بن العاص وایي ما ته رسول الله ﷺ وفرمایل: هره میاشت کې قران کریم یو ځل ووايه، ما ورته وویل: له یو وار څخه یې زیات توان لرم، هغه راته وویل: په شلو ورځو کې یې یو ځل ختم کړه، ما ورته وویل: له دې څخه یې هم په لږو ورځو کې توان لرم، هغه راته وویل: په اوو ورځو کې ختم کړه او له دې څخه نور مه راکمېره.^(۱)

ذهبي تعلیقاً وایي: له نبي ﷺ نه د دريو ورځو پورې د ثبوت اجازه شته^(۲) او له دريو نه کم یې ورڅخه منعه کړې ده، دا هغه وخت چې قران کریم لا د نزول په مرحله کې وو، بیا چې کله بشپړ شو او څه برخه یې نوره هم نازله شوه نو ټول قران کریم له دريو ورځو څخه په کمه موده کې ختمول د نهي ادنی مرتبه ده، له دې څخه په کمه موده کې که څوک قران کریم ولولي نو نه خو پرې پوهیږي او نه پکې سوچ او غور کولی شي، خو که د یوې هفتې په دوران کې یې څوک ټول ولولي نو بل بهتره عمل به ترې نه وي، او دین ډېر اسان دی.

لورې په رب لایزال چې د شپې له مخې نوافلو کې د قران اوومې برخې لوستلو ترڅنګ، رواتب سنت کول، د ځانیت لمنځ کول، تحية المسجد کول، مسنون ثابت اذکار ویل، د خوب او ورڅخه د رابېدارو اذکار نه هېرول، د هر لمنځ نه وروسته اذکار ویل، د الله د رضا په خاطر د نافع علم پلټنه کول، په بڼه کارونو د امر او له بدو څخه د خلکو رابندول، ناپوهه انسان پوهول، فاسق په خپلې گناه رټل او نور واجبات ادا کول، له خشوع او خضوع سره پنځه وخته لمنځ په جماعت سره ادا کول، له غټو گناهونو نه ځان ژغورل، ډېر استغفار او دعاگانې غوښتل، خیرات کول او خپلولي پالل، هر چا ته خاکساري کول او خپل گرد کارونه د اخلاص په بنسټ ابادول تر هر څه ډېر غورترینه مشغولتیا ده، همدغه د اصحاب الیمین او د الله پاک د اولیاوو پیشه او مصروفیتونه دي.

(۱) صحیح بخاري: (۵۰۵۴). صحیح مسلم: (۱۸۴).

(۲) دغه حدیث په سنن أبي دود (۱۳۹۰ - ۱۳۹۱) شمیر باندې روایت دی، او البانی ورته صحیح ویلي دي.

که یو عابد انسان قرانکریم یوه ورځ کې له پېله تر پایه ولولي نو د پاک سپیڅلي اسلامي شریعت پیروي نه بلکې صریح مخالفت یې وکړ، او مخکني ټول ذکر شوو حالتونو څخه یې هېڅ نېک عمل هم ونه کړ، او له غور سوچ څخه یې قراءت هم تش او خالي دی، دغه ارمان د نبي ﷺ ملگري او لوی عابدگوزار هغه وخت وکړ چې بودا شو چې کاشکې د نبي ﷺ رخصتونه مې منل وی^(۱).

☀ شعبة او هشام له قتاده څخه روایت کوي چې: جناب ﷺ سره د رخصتېدو په مهال لږ راووتو، ما ورته وویل: مونږ ته نصیحت وکړه، هغه وویل: تاسو ته مې دا وصیت دی چې له الله څخه وډار شئ، قران کریم ډېر ولولئ ځکه چې د قران کریم لوستل په تورو شپو کې رڼا او په رڼا ورځ کې لارښود دی، که څه هم حالات د غربت او مالدارۍ تر منځ وي خو په قرانکریم عمل له لاسه مه ورکوی، د مصیبتونو د لږې په مهال له دین څخه شتمنی نذرانه کړئ، که د مصیبت لږي زوال شوه خپله شتمني، خپل ځان له دین نه قربان کړه، خانه خراب هغه دی چې دین یې ونړیږي، او مسلوب هغه دی چې له دین څخه خلاص شي، جنت ته له تگ وروسته هېڅ فقر او غربت نشته، او اور ته له تگ وروسته هېڅ شتمني په خبر نه راځي^(۲).

☀ مسیب بن رافع وايي: عبدالله بن مسعود ﷺ وايي: مناسب ده چې اهل القرآن په هغه شپه وپېژندل شي چې خلک پکې وده وي، په هغه ورځ وپېژندل شي چې خلک بوزه وي، خلک خوشحاله وي او دی خفه وي، خلک خاندي او دی ژاړي، خلک سره خبرې تبادله کوي او دی خاموش وي، خلک په متکبرانه حالت کې او دی خاکساره وي، اهل القرآن باید د الله څخه وپېرېدونکي، خفه، صبرناک او د برداشت والا، خاموش او چپ انسانان وي، د اهل القرآن سره نه بنائېږي چې لوړغربي، تروش تريخ او غصه ناک وي^(۳).

☀ حماد بن نجیح له ابو عمران الجوني څخه نقلوي چې جناب بن ابی جناده ﷺ

(۱) دا یې د بخاري (۱۹۷۵) شمیر حدیث ته اشاره کړې ده، او د امام ذهبي کلام په سير أعلام النبلاء: (۸۴/۳) دی.

(۲) سير أعلام النبلاء: (۱۷۴/۳).

(۳) صفة الصفوة: (۴۱۳/۱).

وايي: مونږ له رسول الله ﷺ سره بلوغ ته نژدې هلکان رالوی شول خو د قران له زده کړې مو ايمان مخکې زده کړ، بيا مو قران زده کړ نو ايمان مو لاپسې زيات شو^(۱).

✽ حماد بن زيد له عطاء بن السائب نه روايت کوي چې ابو عبدالرحمن وايي: مونږ قرانکريم له داسې خلکو څخه زده کړې دي چې هغوی به ويل: له لسو اياتونو به تر هغه مخکې نه تلو چې په عمل کې به مو نه ول رواستي، مونږ قران کريم او عمل دواړه يوځای زده کړي دي، له مونږ نه وروسته به قرانکريم داسې خلک په ميراث کې واخلي چې د اوبو په څېر به يې څښي، خو له مړې نه به يې پورته نه راځي^(۲).

✽ اسحاق بن ابراهيم وايي: فضيل بن عياض به قرانکريم دومره قلاړه لوسته، ته به وايي چې د چا سره خبرې کوي، او که مخې ته به يې داسې ايت راغی چې د جنت ذکر به پکې و، باربار به يې تکرار و^(۳).

(۱) سير أعلام النبلاء: (۱۷۵/۳).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۳۶۹/۴).

(۳) صفة الصفوة: (۲۳۸/۲).

د سلفو صالحينو په عبادتونو کې کوشنې او ونډه

عاصم احوول د ابو عثمان التَّهَدِي نه روایت کوي چې ما ابوذر رضي الله عنه لمر خاته طرف ته په خپله سورلی په زنگېدو ولید، ما پرې د ویده گمان وکړ چې ورنږدې شوم ورڅخه مې وپوښتل چې ویده وي؟ هغه وویل: نا لمنځ مې کو^(۱).

احنف بن قیس ته چا وویل: ډېر بوډا یې هسې نه روژه دې پسې لا کمزورې نه کړي، هغه ورته وویل: د اوږد سفر لپاره توبنه تیاره وم، او هغه به ټول لمنځونه د شپې له مخې کول، خپله گوته به یې په اور کېښوده او له ډېره درده به یې ویل: په پلانکۍ ورځ دې ولې گناه کوله؟ یاد دې شي؟^(۲).

سعید الجریري د ابوالعلاء نه روایت کوي چې یو سړي وویل: زه تمیم الداري رضي الله عنه ته راغلم او ډېرې خبرې مو سره خپل منځ کې وکړې بیا ورته ما وویل: ته روزمره څومره قران لولې؟ هغه راته وویل: ته هم شاید هغه کسانو کې یې چې د شپې له مخې قران ولولي بیا د سهار په مهال هر چاته وايي چې د شپې مې دومره دومره تلاوت وکړ، لوږه په رب لایزال چې زما نفس واک یې په لاس دی که درې رکعته نفل د شپې وکړم له دېنه راته محبوب دي چې ټول قرانکریم په یوه شپه کې ولولم او سهار پرې خلک وڅېروم، دې خبرو یې زه غصه کړم ما ورته وویل: تاسو د نبی صلی الله علیه و آله پاتې ملگري ټول چوپتیا خوښوئ، څوک چې درنه پوښتنه وکړي سختې خبرې ورته کوئ او مسله ورته هم نه ښایي.

زما په غصه چې هغه پوهه شو لږ نرم شو او راته یې وویل: وراره خبره واوړه! ته څه فکر لرې که زه یو قوي مومن او ته په ایمان کې کمزوری یې ایا ته به د خپلې کمزورتیا سره زما قوت برداشت کړې؟ یا زه کمزوری او ته قوي مومن یې زه به د خپلې کمزورتیا سره ستا ایماني قوت برداشت کړم؟ نا بلکې ته هم او زه هم

(۱) سیر أعلام النبلاء: (۲/۷۸).

(۲) سیر أعلام النبلاء: (۴/۹۱ - ۹۲).

کمزوري کيږو، دومره کوه چې له دين څخه د ځان لپاره او د ځان څخه د دين لپاره څه ناڅه تر څو هغه عبادت چې ته يې توان لرې وکړې شي^(۱).

☀ د عبدالله بن عمرو العاص رضي الله عنه د قران کريم د زياتو لوستلو په دلچسپۍ کې د تېر شوي حديث په تعليق کې امام ذهبي مزيد فرمايې: نبي صلى الله عليه وسلم به ورته د روژو متعلق هم په بنسکته راروان و تر دې چې ورته يې وويل: يوه ورځ روژه نيسه او يوه ورځ روژه مه نيسه، او دغه زما د ورور داود رضي الله عنه روژه ده^(۲)، او دنبي صلى الله عليه وسلم نه دا هم ثابت دي چې: غوره ترېنه روژه د داود رضي الله عنه روژه ده^(۳)، د ټولې زمانې پرله پسي روژې نېولو څخه يې منعه فرمايله ده^(۴)، دشپې څه برخه کې په خوب کولو يې هم امر کړې دی فرمايې: زه تهجد هم کوم خو ارام هم کوم، روژه هم نيسم خو بوزه کېږمه هم، نکاحونه هم کوم او غوښه هم خورم، زما له سنت څخه چې هر څوک يې رغبتې وکړي زما پيروکار نه دی^(۵).

که څوک په خپلو عبادتونو او دعاگانو کې په نبوي سنتو پورې ځان پيوسته نه کړي ډېر به يې دمه او زيات به خفه شي، او د مسلمانانو د خپرخواه او مهرباني هستۍ نبي صلى الله عليه وسلم له پيروکارۍ او له ډېر خېر څخه محروم او بې برخې پاتې شو، هغه تل لپاره خپل امت ته غوره ترين عملونه ښوولي دي او له هغه ډول پېرتوب څخه يې رابند کړي دي چې هغه پرې نه دی مبعوث شوی، د ټولې زمانې روژه يې هم غندلې ده، او په روژه کې يې له وصال څخه منعه هم فرمايلې ده، د رمضان د اخرونو لسو شپو پرته يې نورې شپې په عبادتونو رڼولو نه منعه کړې ده، هغه څوک يې رتلي دي چې د نکاح توان لري او نکاح نه کوي، هغه څوک يې هم رتلي دي چې غوښه نه خوري داسې نور گټور او امر او نواهي...

عابد انسان که پرې علم ونلري شايد ماجور او معذور وگڼل شي، او په محمدي

(۱) سير اعلام النبلاء: (۴۴۶/۲).

(۲) بخاري: (۱۹۷۶) باب صوم الدهر. فتح الباري: (۲۵۹/۴). مسلم: (۱۱۵۹) کتاب الصيام.

(۳) محکمې نفس حديث دی.

(۴) دغه روايت په صحيح مسلم کتاب الصيام (۱۱۵۹) د [لَا صَوْمَ فَوْقَ صَوْمِ دَاوُدَ سَطَّرَ الدَّهْرُ صِيَامَ يَوْمٍ وَأَفْطَارُ يَوْمٍ]، او په بل حديث کې راځي: [لَا صَامَ مِّنْ صَامِ الْأَبْتَاءِ] دهغه چا روژه نه کيږي چې ټول عمر روژه وي. (صحيح مسلم: ۱۱۵۹)

(۵) صحيح بخاري: (۵۰۶۳) صحيح مسلم: (۱۴۰۱).

اثارو عالم انسان چې پر دغو اوامرو او نواهيو تېرى وکړي مغرور او فضولي سړى دى، الله پاک ته محبوب عملونه هغه دي چې تل وي اگر که کم هم وي، الله پاک دې مونږ ته دښې پېروى توفيق راکړي او د مخالفتونو د ټولو ډولونو نه دې مونږ وساتي^(۱).

❁ وکيع له اعمش نه، هغه له سليمان بن ميسرة نه، هغه له مغيرة بن شبل نه، هغه له طارق بن شهاب نه، هغه له سلمان الفارسي رضي الله عنه نه روايت کوي چې شپه کله راشي خلک درې ډوله شي:

❁ ۱ شپه يې په گټه وي، په تاوان يې نه وي.

❁ ۲ شپه يې په تاوان وي، په گټه يې نه وي.

❁ ۳ شپه يې نه په گټه وي او نه په تاوان.

هغه سړى چې د خلکو په غفلت او د شپې په تيارو کې پورته شي، اودس او لمونځ وکړي، دغه شپه يې په گټه ده خو تاوان پرې نه ده، بل داسې سړى وي چې د خلکو په غفلت او د شپې په تيارو کې د الله پاک په معصيتونو کې بوخت وي د دې لپاره شپه تاوان ده او په گټه نه ده، هغه سړى چې شپه يې نه گټوره او نه تاواني وي هغه دى چې د شپې له مخې تر سهار ویده شي نه عبادتونه وکړي او نه گناه.

طارق وايي: ما وويل: هرو مرو به زه د دې ملتيا کوم، نو خلکو لښکر کشي وکړه چونکه سلمان رضي الله عنه ورسره ووت نو ما هم ورسره ملتيا وکړه خو په هېڅ کار مې پرې برتري حاصله نه کړه، که ما به وره واغښکل هغه به ډوډۍ پخه کړه، که ما به ډوډۍ پخه کړه هغه به ترکارې پخه کړه، خو د شپې له مخې يوه حصه د عادت سره سم به زه تهجدو ته پاڅېدم، زه چې به راپورته شوم هغه به ویده و، ما به ځان سره وويل: د نبي صلى الله عليه وسلم ملگرى زما نه غوره دى او هغه ویده دى زه به بېرته ویده شوم، خو چې د شپې له مخې به هغه هر کله راپورته شو ډډه به شو او وبه يې ويل: [سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلِيٌّ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ] به يې ويل، سبا ختو

(۱) سير أعلام النبلاء: (۸۴/۳ - ۸۵).

ته نزدې وياخېد اودس او بيا يي څلور رڪعته لمونځ وكړ، د سهار لمونځ نه وروسته مې ورته وويل: ما خپل تهجد هم ستا له كبله پرېښودل، زه چې به د شپې له مخې راپاڅېدم ته به ویده وې زه به بېرته پرېوتم، هغه راته وويل: له ما څخه دې هېڅ هم وانه اورېد؟ ما ورته وويل: له تا نه مې فلانكې دعا واورېده، هغه وويل: دغه لمونځ دی، پنځه واړه لمونځونه د انسان ټول گناهونه رږوي چې له قتل او غارت نه په كې ځان ژغورنه وشي، وراړه! په عبادت كې ميانه روي كوه، ميانه روي ډېر ښه كار دی.^(۱)

✽ اسد بن وداعة وايي: شدداد بن اوس چې به كله خپلي بسترې ته راغي خوب به نه ورته او په ډډه به اوختو را اوختو او دا به يې ويل: ای الله! اور رانه خوب وختو او بيا به ترسهاره په لمونځ ولاړ و.^(۲)

✽ اسد بن وداعة وايي: شدداد بن اوس چې به كله خپلي بسترې ته راغي نه به ویده كېده ته به وايي چې په سترگه يې دانه ده، او دا به يې ويل چې: ای الله! اور رانه خوب يورو، او بيا به ترسهاره په لمونځ ولاړ و.^(۳)

✽ امام ذهبي پخپل سند له بغوي نه روايت كوي، هغه ته ابن زنجويه، هغه ته ابراهيم ابن مهدي ويلي و چې ما د ابوالاحوص نه اوريدلي دي چې د منصور بن المعتمر گاوندي ته يې لور وويل: پلاره! د منصور په كور كې چې د شپې لركې ولاړ اوس څنگه نشته؟ هغه ورته وويل: لوركې! هغه لركې نه و، منصور خپله و، د شپې له مخې يې تهجد كول.^(۴)

✽ نعيم بن حماد وايي: عبدالله بن مبارك چې به كله [كتاب الرقائق] لوستو، له ډېرې ژړا به يې د حلال شوي غوايي په څير اوازونه كول، مونږ هر چا كه به ترې پوښتنې كولو جرات وكړ نو ټپله به يې كړو.^(۵)

✽ ابراهيم بن محمد بن سفیان وايي: ما له عاصم بن عمام البيهقي نه واورېدل:

(۱) سير أعلام النبلاء: (۵۹۱/۱ - ۵۵۰).

(۲) صفة الصفوة: (۷۰۹/۱).

(۳) صفة الصفوة: (۷۰۹/۱).

(۴) سير أعلام النبلاء: (۴۰۳/۸).

(۵) سير أعلام النبلاء: (۳۹۴/۸).

د احمد بن حنبل سره مې شپه شوه نو اوبه يې راوړې او خواته يې راله کېښودې، د سهار پر مهال چې يې اوبه وليدې نه وې استعمال شوې ويويل: سبحان الله! څنگه کېدای شي چې يوسړی علم طلب کوي او د شپې تهجد نه کوي؟^(۱)

✽ اسحاق بن ابراهيم وايي: ما له فضيل بن عياض نه واورېدل چې که د شپې له تهجدو او د ورځې له روژې نه بې توانه شوې پوهه شه چې گناهونو دې تړلی يې^(۲).

✽ د احمد بن ابی الحواري الصوفي په ترجمه کې امام ذهبي وايي: زه وایم: محمدي ډېره ښه طریقه ده، د پاکیزه شيانو اخستل او مباح شهوات له اسراف پرته استعمالول بده خبره نه ده، الله پاک فرمائي: ﴿يَأَيُّهَا الرَّسُلُ كَلِّمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا﴾ [سورت المؤمنون: ۵۱]، او نبی ﷺ فرمائي: [لَكِنِّي صُومٌ وَأَفْطَرٌ وَأَنَا، وَأَتِي النِّسَاءَ، وَأَكُلُ اللَّحْمَ فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي] ^(۳) نه خو نبی ﷺ رهبانيت فرض کړی دی او نه وصال او نه هم د ټول عمر روژه، اسلامي دين ډېر اسان دی هر پاکیزه شيان پکې انسان خوړلی شي، الله پاک فرمائي: [لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِّنْ سَعَتِهِ] هر توانداره دې د خپل توان په اندازه خرچ او نفقه وکړي.

او نبی ﷺ ته له هر څه نه خپلې ښځې ډېرې گرانې وې^(۴)، سره له دې چې نبی ﷺ الله پاک ته له گرد مخلوق نه غوره دی، خو بيا هم هغه ته خوښ ترين شيان غوښه، حلوا، شهد، خواړه او يخ څښاک او مسک وو.

د شرعي علم څخه چې کله عابد انسان لوخ او لغړ وي، که هر څومره په زهد او عبادت کې تيري او ستومانه شي، د عبادت له کبله خلکو سره ناسته پاسته پرېږدي، په اندک لباس او د ډوډۍ په وړه توکړه بسنه وکړي، حواس به يې کمزوري او دستونزو لري يې ښکار کړي، له ولبرې او شپو رڼولو نه به ورته داسې خبرې واورول شي چې دا به گومان کوي چې گنې الله پاک راسره خبرې کوي،

(۱) سير أعلام النبلاء: (۲۹۸/۱۱).

(۲) صفة الصفوة: (۲۳۸/۲).

(۳) د دې حديث تخريج محکمې تېر شوی دی.

(۴) امام احمد پخپل مسند: (۲/۱۲۸، ۱۹۹، ۲۸۵) کې، او نسائي په (۷/۶۱) کې، حاکم په (۲/۱۶۰) کې حديث روايت کړی دی او ذهبي ورسره په تصحيح موافقه کړې ده [حَبِيبُ الْإِنِّ مِنَ الدُّنْيَا النِّسَاءُ وَالطَّيِّبُ وَجَعَلْتُ قُرَّةَ عَيْنِي فِي الْأَصْلَاقِ] ماته له دنيا ځنې ښځې محبوبې کړې شوي دي، او په لونغ مې سترگې بخيرې.

شیطان پکې وځي او ننوځي، عقیده یې پسې لا پخه شي چې منزل مقصود ته ورسېدم، نا اشنا خطا بونه او اوازونه ورته کيږي، نور نو بيخي د شیطان په ولقه کې شي او وسوسې ورته اچوي، له ځان پرته ورته ټول خلک بد او بدکاره ښکاري، هر یو ته خپل گناهونه وریادوي او ځان ورته کامل او پوره ښکاري، کله ناکله د دې دعوا دار شي چې زه د الله ولي يم او کرامتونه یې راته را کړيدي، او کله ناکله یې ایمان هم په لړزه شي ځکه چې ځانلوالی د دعسې حالتونو لومړۍ مرحلې دي، او دغه حالتونه بيخي د اسلامي شریعت برخه نه ده.

ولې نېک سلوک، په ملازمت ذکر او اذکار ویل، په گناهونو ژړا فریاد کول، په غور او سوچ د قران کریم تلاوت کول، د الله پاک د رضا په خاطر خپل ځان ته غصه کېدل او نفس رټل، اسلام مشروع کړې روژې ډېرې ډېرې نیول، تهجد نه قضا کول، مسلمانانو ته اوږه ټیټول، خپلولي پالل، هر چا سره پر ورین تندي مخامخ کېدل او ورته عفو کول، د فقر او فاقت په مهال صدقه ورکول، په نرم انداز حق ویل اگر که تریخ هم وي، په نېکو کارونو امر کول او له بدو نه خلک رابندول، د خلکو معذرت قبولول او له جاهلانو نه مخ اړول، په اسلامي سرحداتو پېره کول، د اسلامي دښمنانو سره د للهیت په خاطر جهاد کول او د حج فریضه ادا کول، په هر وخت او هر حال پاک خواړه خوړل او ډېر استغفار کول ټول د محمدي پیروکارو او اولیاوو خویونه دي، په همدغه حالتونو دې الله پاک مونږ ته مرگ راوړي^(۱).

(۱) سیر أعلام النبلا: (۱۲/۸۹ - ۹۱).

په نېکيو د امر اوبدو نه په رابندولو کې د سلفو صالحينو کردار

✽ ابن ابی اویس له خپل پلار نه، هغه له ولید بن داود بن محمد بن عبادة بن الصامت، هغه له خپل تره ځوي عبادة بن الولید نه روایت کوي چې عبادة بن الصامت رضی الله عنه د معاوية رضی الله عنه سره و، یوه ورځ یې اذان وکړ، یو خطیب وپاڅېد او معاويه یې وستایو، عبادة بن الصامت رضی الله عنه ورپورته شو او په خوله کې یې ورله خاورې واچولې نو معاوية رضی الله عنه عبادة رضی الله عنه ته غصه شو، هغه ورته وویل: ولې د عقبی په ورځ تا له رسول الله صلی الله علیه و آله سره په غم او خوشحالی کې، په گرانی او اسانی کې، د ور ځلکو سره پر واک جنگ جگړه نه کولو باندې، او حق چې هر چرته وي له ویلو به یې خاموش نه پاتې کېدو، او د الله د رضا په خاطر د حق ویلو کې له هېڅ چا نه نه ډارېدو، او د خبرې په اورېدلو او منلو بیعت نه دی کړی؟ او نبی صلی الله علیه و آله فرمائي: **إِذَا رَأَيْتُمُ الْمَدَاحِينَ فَاحْتُوا فِي أَفْوَاهِهِمُ التُّرَابَ** ^(۱).

✽ یونس بن ابی اسحاق له خپل پلار عبدالله بن مغفل نه روایت کوي چې ابن ام مکتوم رضی الله عنه په مدینه کې د هغې یهودنې بنځې سره میلې شو چې نبی صلی الله علیه و آله ته به یې ستونزې جوړولې، وریاڅېد او داسې یې ووهله چې بالاخره یې مړه کړه، د قتل خبره یې نبی صلی الله علیه و آله ته ورسېده، هغه ورڅخه پوښتنه وکړه چې ولې؟ هغه ورته وویل: که څه یې هم ما سره بڼه رویه کوله خو ولې د الله پاک او د هغه نبی صلی الله علیه و آله پورې په بد ویلو یې زه تکلیفولم، نبی صلی الله علیه و آله وویل: **إِبْعَدَهَا لِلَّهِ، قَدْ ابْطَلَتْ دَمَهَا** الله دې تباه کړي خپله وینه یې پخپله بې قصاصه کړه ^(۲).

(۱) سیر أعلام النبلاء: (۷/۲). او عبادة رضی الله عنه د بیعت حدیث امام بخاری په خپل صحیح: (۷۹۹ - ۷۳۰) کتاب الأحکام، باب کیف یبایع الإمام الناس. فتح الباری: (۱۳/۴۰۴). او د **إِذَا رَأَيْتُمُ الْمَدَاحِينَ فَاحْتُوا...** په نږدې کلماتو امام مسلم په خپل صحیح (۳۰۴) شمیر (۴/۲۲۹۷) د مقدار رضی الله عنه په روایت راوړی دی.

(۲) سیر أعلام النبلاء: (۳۶۳/۱). د حدیث راویان ټول ثقات دي، روایت ابن سعد پخپل طبقات (۴/۱۵۸) او شاهد یې د علي رضی الله عنه هغه حدیث دی چې ابوداؤد پخپل سنن (۴۳۶۲) شمیر، کتاب الحدود (۴/۵۲۹) راوړی دی او له ابن عباس څخه یې په (۳۶۱) شمیر راوړی دی او البانی هم ورته په صحیح أبي داؤد (۳/۸۲۴) په (۳۶۶۵) شمیر کې صحیح ویلي دي، **لَأَنَّ يَهُودِيَّةَ كَانَتْ تَسْتَمُّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَتَقَعُ فِيهِ فِخْنَقُهَا زَجَلٌ حَتَّى مَاتَتْ، فَأَبْطَلَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - دَمَهَا**، =

☀ اوزاعي له ابو کثير نه، هغه له خپل پلار نه روايت کوي چې زه ابو ذر رضي الله عنه ته راغلم او هغه له حجرة الوسطی سره ناست و، هلته پرې خلک راغونډ شوي وو او پوښتنې يې ترې کولې، يو سړی راغی ورته يې وويل: ته امير المؤمنین د خلکو پوښتنو د ځوابولو نه منعه کړي نه يې؟ هغه ورته سر راپورته کړ او وويل: ولې ته زما ذمه وار يې؟ که په څت راته توره کېږدئ او د نبی ﷺ نه اورېدلې خبرې نه مې رابند کړئ سر به مې غوڅ کړئ خو اوریدلی حدیث به خلکو ته واوروم ^(۱).

☀ د برقي بنار قاضي په ترجمه کې امام ذهبي وايي: محمد بن حُبلې ته د برقي گورنر راغی او ورته يې وويل: سبا د اختر ورځ ده، هغه ورته وويل: لا مو مياشت نه ده ليدلې هسې د خلکو گناهونه په غاړه نه شو اخستلی، هغه ورته وويل: د منصور الرايرلي قرار هم زما خبره تاييدوي - دا د عبیدیه حکومت رایه وه چې روژې به يې په حساب ماتولې او روؤيت به يې معتبر نه گڼه - گورنر (والي) قرار صادر کړ چې د اختر خبر د تېلو تمبل په وهلو خپور کړئ، قاضي ورته وويل: چې مياشت نه ده ليدل شوې زه اختر نه کوم، گورنر په خطبه بل څوک وگمارو او وروسته يې روانه لري ټوله منصور ته واستوله، منصور قاضي راوغوښت او ورته يې وويل: بښنه وغواړه معاف به دې کړم، قاضي معافي ونه غوښته، منصور هغه په لمر کې تر هغه بندي کړ چې مړ شو، په ډېره تنده کې يې اوبه وغوښتي خو اوبه ورته ور نه کړل شوې، بيا يې په دار وځړ وو، په ظالمانو دې د الله لعنت وي ^(۲).

☀ حسن وايي: زياد خراسان ته د حَكَم بن عمرو د قيادت لاندې لښکر ولېږدو، فتحه يې نصيب شوه نو ډېر مالونه يې غنيمت کې تر لاسه کړل نو زياد ورته لېک واستو چې امير المؤمنین راته ليک راستولی چې د خلکو ترمنځ سره او سپين زر تقسيم نه شي او له غنيمت څخه بايد لرې شي.

حَكَم بن عمرو ورته ځواب واستو: سلامٌ عليك. اما بعد: که تا څه هم د امير المؤمنین د ليک يادونه کړېده خو د غنيمت اړوند راته د امير المؤمنین د ليک څخه

= د علي رضي الله عنه روايت کړي حديث ته الباني په ارواء الغليل: ۹۱/۵ په: ۱۲۵۱) شمير صحيح ويلي دي، خو ولې بېرته يې په ضعيف أبي داود (۹۳۷) کې ضعيف کړی دی.

(۱) سير أعلام النبلاء: (۶۴/۲).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۳۷۴/۱۵).

د الله پاک لیک او کتاب مخکې راغلی دی، لوړه په رب لایزال چې که ټول اسمانونه او ځمکې پر انسان جوخت شي نو الله پاک یې ترې راوباسي والسلام علیک^(۱).

☀ ابو المنذر اسماعیل بن عمر وایي: ما له عبدالرحمن العمري څخه واورېدل چې له الله پاک څخه مخ اړول ستا د غفلت لویه نښه ده، هغه داسې چې په څه شي الله پاک غصه کېږي د لیدو باوجود پرې ته خاموش شې، هغه څوک چې د خبر او شر هېڅ توان نه لري له ویرې یې امر بالمعروف او نهی عن المنکر نه شي کولی. او دا مې ترې هم اوریدلي دي: د مخلوق له ویرې څخه چې څوک امر بالمعروف او نهی عن المنکر پرېږدي له زړه څخه به یې له الله نه ویره ووځي، که خپلو بچو یا مریانو ته هم څه ووايي ناوړه ځواب ورکوي^(۲).

☀ سلیمان بن عبدالرحمن بن عیسی له ابو خُلید عُنْبَة بن حَمَّاد القارئ نه، هغه له اوزاعي نه روایت کوي چې عبدالله بن علي راته استازي راولېږدو، که څه هم راباندې سخته ولگېده خو بیا هم لارم، زه داسې حالت کې ورننوتم چې خلک دوه صفونه ول، هغه راته وویل: د امویه خلافت د نسکورولو لپاره ځمونږ نظامي پاڅون څنگه ارزوي؟ ما ورته وویل: الله دې امیرالمؤمنین ته خیر کړي! زه او داود بن علي سره ډېر نژدي دوستان ول.

عبدالله بن علي: هر ورو به راته د پوښتي ځواب راکوي.

له لږ غور وروسته مې مرگ قبول کړ او ورته مې د یحیی بن سعید په روایت د [أَنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ]^(۳) حدیث ووايو، په لاس کې ورسره لخته یې ځمکه کې ټومبله راټومبله.

بیا یې راڅخه پوښتل: د بنو امیه د کورنۍ مرگ او وژنې اړوند څه فکر لري؟ ما ورته د محمد بن مروان په روایت د عائشه رضی الله عنها حدیث ولوست چې [لَا يَحِلُّ قَتْلُ أَمْرِي إِلَّا فِي أَحَدِي ثَلَاثٍ...]^(۴).

(۱) صفة الصفوة: (۶۷۲/۱).

(۲) صفة الصفوة: (۱۸۱/۲).

(۳) بخاري: (۱) شمیر حدیث کتاب بدء الوحي. فتح الباري: (۱۵/۱). مسلم: (۱۹۰۷) شمیر حدیث، کتاب الامارة: (۱۵۱۵/۳).

(۴) بخاري: کتاب الديات، باب قوله تعالى [أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ] (۶۷۸) شمیر حدیث. فتح الباري: (۲۰۹/۱۲)، مسلم په (کتاب القسامة: ۱۶۷۶) شمیر باندې هم روایت کړې دی، وگوره صحیح مسلم: (۱۳۰۲/۳).

بيا يې راته وويل: له خلافت نه مې خبر كړه، ايا نبي ﷺ پرې زمونږ لپاره وصيت كړې دى او كه نه؟

ما ورته وويل: كه نبي ﷺ پرې ستاسو لپاره وصيت كړى و نو علي ؑ به له ځان نه مخكې هېڅ چا ته نه و پرېښى.

بيا يې وپوښتل: د بنو امية په مالونو او شتمنيو كې څه وايي چې زمونږ لپاره حلال دي كه حرام؟

ما ورته وويل: كه د هغوى شتمني هغوى لپاره حلاله وي په تا حرامه ده، او كه د هغوى لپاره حرامه وي نو په تا خو بيخي حرامه ده، بيا يې خلكو ته امر وكړ چې دا وباسئ، نو خلكو راوويستم.

ذهبي وايي: عبدالله بن علي چې خورا ظالم او خونكار انسان و، خو ولې خويونو او عادتونو يې امام اوزاعي د تريخ حق ويلو نه د بدو علماوو په څېر رابند نه كړ، بد علماء هغه خلك دې چې د ټولو كې بده رويه او ظلم زياتى هم ستاينى او بطلان يې حق پيژني، دغسې علماء دې الله تباه كړي چې حق نه شي ويل خاموش ولې نه كيني^(۱).

✽ ابن الجوزي وايي: عبدالملك بن عمر بن عبدالعزيز د عمر بن عبدالعزيز خواته ورغى او د هغه سره مسلمة بن عبدالملك هم ناست و، ورته يې وويل: له ما سره ځانله شه پټه خبره درته كوم، هغه ورته وويل: دا څنگه خبره ده چې له تره نه دې هم پټه ده؟ هغه ورته وويل: هو خبره ډېره پټه ده، مسلمة وپاڅيد او لاړ عبدالملك د پلار مخامخ كېناست او وپويل: امير المؤمنين! كه الله پاك درنه سبا پوښتنه وكړي چې تا د خپل واک په دور كې ليدلي بدعتونه ولې نه مړه كول؟ او نبوي سنت دې ولې نه راژوندي كول؟ ته به ورته څه ووايې؟ هغه ورته وويل: زويه! ايا د كوم رغبت له پلوه راسره خبرې كوي او كه ستا خپله رايه ده چې اظهار يې كوي؟

زوى ورته وويل: زه خپله درڅخه پوښتنه كوم نور څه نه شته، خو الله پاك به درنه هر ورو پوښته كوي زه وايم چې ته به څه ځواب وركوي؟ هغه ورته وويل:

(۱) سير أعلام النبلاء: ۷/ ۱۲۴ - ۱۲۵.

الله درباندي رحم وکړه او خير يوسي، لوړه په رب لايزال چې د ځان لپاره دې د خير سلاکار او مرستندويه وينم.

گرانه زويه! ستا قوم خبره ټوله ول ول او کړۍ کړۍ کلکه تړلې ده، که يې له لاسونو هر څه راوباسم نو خونريزه جگړه به ترې رامنځ ته شي، خو د يو انسان د وينې ټويولو نه راته د دنيا له منځه تلل ډېره غوره دي، او ته نه خوشاليرې چې پلار ته دې په داسې حالت کې مرگ راشي چې بدعتونه يې له منځه وړي او سنتونه يې راژوندي کړي وي؟ تر دې چې الله پاک خپله فيصله وکړي او هغه ډېرې غوره فيصلې کوي^(۱).

🌟 سعيد بن سليمان وايي: د حج په موسم کې مکه کې وم او ترڅنگ مې عبدالله بن عبدالعزيز العمري ناست، يو چا ته ورته وويل: وگوره کله امير المؤمنين ته د طواف لپاره ټول مطاف خالي کړی شو، عمري هغه سړي ته وويل: الله دې درته خير درنه کړي، داسې کار ته دې راله پام کړ چې زه يې هېڅ پروا نه ساتم، پېزار يې راڅوړند کړ او پاڅېد، زه ورپسې شوم هارون رشيد چې مروه له اړخه صفا ته راروان وو پرې غږ يې کړ: هارونه! هغه ورته پام کړ او ورته يې وويل: دغه يم کاکاجانه، ده ورته وويل: د صفا غونډې ته پورته شه، کله چې تر غونډې وختو ورته يې وويل: کعبې ته مخامخ شه.

هارون الرشيد: دغه دې مخامخ شوم.

عمري: دا خلک به څومره وي؟

هارون: دا لاڅوک شمېر لای شي؟

عمري: نور خلک به د دوی څو چنده وي؟

هارون: دومره چې له الله پرته نور هېڅ چا ته يې معلومات نشته.

عمري: بيا نو دې ته څېر شه چې له هر سړي څخه يواځې د هغه اړوند پوښتلی شي، او ستا نه به د ټولو خلکو پوښتنه کېږي، اوس وازموه چې له تا سره به د چا حساب نه کېږي؟

(۱) صفة الصفة: (۱۲۸/۲).

د دې خبرو اوریدو سره یې دومره وژړل چې کښېناست او د اوبنکو پاکولو لپاره ورته دسمال ورکړل شو، دومره یې وژړل چې هر یو یې په اوبنکو لوند کړ.

عمری: بله یوه خبره هم درته کوم.

هارون: کاکا جانه وایه څه وایې؟

عمری: لوړه په رب لایزال چې که څوک خپل مالي لگښت په ناروا سره وکړي نوحجر پرې لگیدی شي، ته ارزيايي کړه چې که د مسلمانانو په حقونو کې څوک تجاوز وکړي څه به ورسره کيږي؟ بیا ترې عبدالله العمري ولاړ او هارون الرشید ناست و او ژړل یې ^(۱).

☀ د امام علي بن ابي الطيب نيسابوري په ترجمه کې امام ذهبي وايي چې محمود بن سبکتکين باچا ته بوتل شو چې پند او نصيحت ورته وکړي، له اجازې پرته ورننوت او له امر پرته یې د حديث په پيل شروع وکړه، باچا سبکتکين ورته په غصه او رنگ يې بدل شو، نوکر ته یې د وهلو امر وکړ، هغه په غوږ داسې خپېره ورکړه چې کون يې کړ، کوم حاضرین چې د ابن ابي الطيب علمي رتبه او مکانت ورته معلوم و باچا يې پرې وڅېړو، باچا ترې زيات معذرت وغوښت او مالي مرسته يې ورسره هم وکړه خو هغه يې مالي مرسته قبوله نه کړه، باچا ورته وويل: باچا توب سره زورواکي وي او له سياسيت نه بغير باچايي کيدای نه شي، او تا ته ښه پته ده چې له حده دې تجاوز وکړ، زه درنه معذرت غواړم ما وښه!

هغه ورته وويل: زما او ستا ترمنځ به پرېکړه الله پاک کوي، تا خو زه د وعظ او پند او د نبی ﷺ د حديثونو اورېدو لپاره راوغوښتم د دولت د ټينگښت لپاره د قوانينو کينودلو ته خو دې نه يم راغوښتې؟ باچا ډېر بې ځوابه او خجالته شو. ياقوت حموي هم دا قيصه په « تاريخ الادباء » کې ذکر کړېده او بيا وايي: علي بن ابي الطيب په سانزوار کې په (۵۸۰ هـ) د شوال په مياشت کې وفات دی.

ذهبي وايي: محمود سبکتکين اگر چې په جهاد في سبيل الله، د هند په فتح او نورو ډېرو ديني اړينو اړخونو کې ښه نوم او شان لري، بيا هم پخپل دغه ناوړه کار ډېر خپه او پښیمانه شو، د هر لويي کونکي او ظالم انسان نه د الله پاک پورې پناه غواړو،

(۱) صفة الصفة: (۱۸۲/۲).

مونږ ډېر داسې خلک وليدل چې جهادي مسير يې مړ کړی او په کلو ښارونو کې د فساد او تخريب هلې ځلې کوي، الله دې د خپلو بندگانو مل او کارساز شي^(۱).

✽ عبدالرحمن رُسته وايي: ما له ابن مهدي څخه وپوښتل چې: که څوک واده وکړي په لومړو شپو ورځو کې د جماعت لمونځ پرېښودی شي؟ هغه وويل: نه، يو لمونځ به هم نه پرېږدي، زه ورته يو وخت راغلم او د لور د واده لومړۍ شپه يې وه، راغی اذان يې وکړ او د لور د کور پر دروازه ودریده او وينځې ته يې وويل: دواړو ته ووايه چې لمونځ ته راشي، ټولې ښځې او وينځې لمونځ ته راغلې ما وويل: سبحان الله! دا څه دي؟ هغه راته وويل: تر هغه به ولاړ يم چې دواړه لمونځ ته نه وي راغلې، چونکه هغوی د ابن مهدي دلمونځ نه وروسته راووتل نو په لاره پروت بل مسجد ته يې واستول^(۲).

✽ مقاتل بن صالح خراساني وايي: زه د حماد بن سلمة ملاقات ته لاړم په کور کې يې له انډېري پرته نور څه نه و، هغه مې پرې ناست وليد او قرانکريم يې لوست، ترڅنگ يې کڅوړه گۍ پرته وه او خپل راغونډ کړی علم يې پکې نغښتي و، او يو ورسره لوبښی و چې اودس به يې ترې کو، زه لا ورسره ناست وم چې چا دروازه ووهله، ماشوم ته يې وويل: ورشه پر دروازه څوک دی؟ هغه ورته وويل: د محمد بن سليمان استازی دې غواړي، حماد بن سلمة ورته وويل: ورته ووايه ځان سره نور څوک مه راوله او يواځې راشه، استازي ورته کتاب ورکړ پکې ليکل شوي و: بسم الله الرحمن الرحيم، دا حماد بن سلمة ته د محمد بن سليمان ليک دی، د الله پاک د اولياوو او پيروکارو خلکو په څير درته نيکه ورځ غواړم، زمونږ ترمنځ يو مسله منځ ته راغلې ده د حل لپاره بايد راشي، والسلام.

حماد وويل: ماشومې! دوات راوړه، بيا يې ماته وويل: د راستول شوي ليک پر بل مخ وليکه: اما بعد: زه هم ستا لپاره د الله پاک د اولياوو او پيروکارو خلکو په څېر نيکه ورځ غواړم، ما چې څومره علماء کتلي دي خلک ورته راتلل د خلکو پسې نه تلل، که څه مسله لرې تکليف وباسه او راشه، خو که راتلې نو يواځې راشه هېڅ څوک له ځان سره مه راوله، د اسونو او پېدلو په ملتيا مه راځه ورنه ځان او تا ته د هېڅ څير خبره نه کوم، والسلام.

(۱) سير أعلام النبلاء: (۱۷۴ - ۱۷۳/۸).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۲۰۴/۹).

زه لا ورسره وم چې بيا چا دروازه ووهله خپلې ماشومې ته يې غږ کړ چې ورشه په دروازه کې څوک دي؟ هغې ورته وويل: محمد بن سليمان دی. حماد ورته وويل: ورته ووايه يواځې راشه ځان سره هېڅ څوک رانه ولې، چې رانوت سلام يې وکړ او مخې ته يې کنبېناست ورته يې وويل: زه چې تاته وگورم خوف او ډار مې نيسي؟ حماد ورته وويل: ما د ثابت البناني نه اوريدلي دي، هغه د انس بن مالک رضي الله عنه نه اوريدلي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي: [إِنَّ الْعَالِمَ إِذَا أَرَادَ بَعْلِمَهُ وَجَهَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ هَابَهُ بُلُّ شَيْئٍ وَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَهْتَنَزَ بِهِ الْهَنْوَزُ هَابَ مِنْ بُلِّ شَيْئٍ] ^(۱).

ژباړه: کله چې عالم پر علم باندې د الله پاک رضا وغواړي هر شی ترې ډارېږي، او کله چې عالم پر علم مالونه خزانه کوي له هر چا څخه به ډارېږي.

محمد بن سليمان ورته وويل: څلويښت زره درهم واخله او د ژوند اړوند چارې دې پرې سمبالې کړه.

هغه ورته وويل: دغه څلويښت زره درهم هغه چا ته ورکړه چې ظلم زياتی دې پرې کړی وي.

محمد بن سليمان ورته وويل: په رب لايزال قسم چې دا مې په ميراث کې اخستي دي. هغه ورته وويل: زه ورته هېڅ اړتيا نه لرم الله دې له تا څخه گناهونه لري کړي دنيا دې راڅخه ټوله کړه لرې شه.

محمد بن سليمان ورته وويل: چرته يې تقسم کړه خو وايي اخله.

هغه ورته وويل: که زه يې په تقسيم کې هر څومره له عدل نه کار واخلم خو چې څوک ورپکې بې برخې شي وايي به چې عدل يې ونه کړ، الله دې وبنښه له ما څخه دې ماليت درغونډ کړه ^(۲).

(۱) کنز العمال: (۶۳۰/۱۶)، حديث شمير: (۴۶۱۳)، ابن عساکر ابن النجار ته هم منسوب کړي دی، زبيدي وايي: منذري وايي: په دې باب کې د علي رضي الله عنه نه حديث هم شته، ځينې حديثونه سره نور قوي کوي، وگورن: أحاديث احياء علوم الدين: ۱۰۸۷/۲.

(۲) صفة الصفة: (۳۶۱/۳).

جهاد في سبيل الله كي د سلفو صالحينو د اخلاص نموني

✽ حماد بن سلمة د علي بن زيد نه، هغه د ابن المسيب نه روایت کوي صهيب رضي الله عنه چې کله مدينې ته هجرت کړه د مرگ لپاره ځېنې خلک وړيسې شول، صهيب له خپلې سورلي څخه رابنکته شو او د غشو چانټې يې راواخسته او ورته يې وويل: تاسو ښه پوهيږئ چې زه ډېر ښه نښه بازم، هر يو به درنه په غشو وولم او بيا به مويه توره ووهم، او يا دا چې زه به درته خپل ماليت دروښايم لاړ شئ هغه واخلي او زما لاره خلاصه کړئ؟ هغوی ورته وويل: سمه ده تا پرېږدو خو ماليت دې راوښايه، صهيب چې کله نبي صلى الله عليه وسلم ته راوړسيد ورته يې وويل: ابو يحيى پلورلو دې ډېره گټه وکړه، او په هکله يې دا ايت هم نازل شو **﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَسْرِى نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ﴾** [سورت بقره: ۲۰۷]^(۱).

ژباړه: ځينې خلک داسې دي چې د الله د رضا په خاطر خپل ځان پېري.

✽ واقدي د عبد الله بن نافع نه، هغه له خپل پلار نه، هغه له عبدالله بن عمر رضي الله عنه نه روایت کوي چې د يمامې پر ورځ مې عمار رضي الله عنه وليد چې پر تيگه اوچت ولاړ او چېغې نارې يې وهلې: ای مسلمانانو! ايا تاسو له جنت نه تختې؟ زما خواته راشئ زه عمار بن ياسريم، ما ورته کتل چې غوږ يې هم غوڅ شوی و او په سخته ميرانه يې جگړيزه مقابله (جهاد) کوله^(۲).

✽ د سعد بن خيثمة رضي الله عنه په ترجمه کې امام ابن الجوزي رحمته الله عليه وايي: اسم کنيه يې ابو عبدالله وه، د انصارو په دولس کسيزه مشرانو کې غړيتوب لري، د اويو کسانو سره په دوهمه عقبه کې حاضر شوی و، رسول الله صلى الله عليه وسلم چې کله د بدر غزا لپاره ترتيب نيول اعلان کړل خيثمه خپل زوي سعد رضي الله عنه ته وويل: دواړو کې به يو هرومرو ځو، خو ښه به دا وي چې په تگ ما ته غوره والی راکړي زه به لاړ شم او

(۱) سير أعلام النبلاء: (۲۳/۲). او حديث به مستدرک الحاکم: (۳/ ۳۹۷) طبقات ابن سعد: (۱۷۱/۳)، معجم الكبير د طبراني: (۸/ ۳۴)، حلية الأولياء د ابونعيم أصفهاني: (۱۰۱/۱ - ۱۰۲).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۴۲/۱).

ته په کور کې د زنانه و سره تم شه، زوي (سعد) ورته وويل: که له جنت پرته نور څه و بيا به مې درته پرې غوره والی درکړی و، خو ناز به لا پر شم او ته تم شه، اخر هم دواړو سره خځنی وکړ او د سعد رضي الله عنه خځنی راووت، د بدر غزا ته ولاړ او هلته شهيد شو.

دا قيصه ما ته ابوبکر بن ابي طاهر، هغه ته جوهری، هغه ته ابن حيوه، هغه ته ابن معروف، هغه ته ابن الفهم، هغه ته د سعد رضي الله عنه زوی محمد کړې وه ^(۱).

☀ ثابت البناني د ابن ابي لیلی نه نقلوي چې عبدالله بن ام مکتوم رضي الله عنه ويل: ای ربه لايزاله! زما عذر د جهاد اړوند راواستوه، دا ایت نازل شو ﴿عَبْرُ أُولِي الْأَصْرَارِ﴾ [سورت نساء: ۹۰] بيا چې به يې کله جهاد کو خلکو ته به يې ويل: د جنگ بيرغ ما ته راکړئ، چونکه زه وړوند يم تنبته دلی نه شم، او د مسلمانانو او د کافرانو د صفونو په منځ کې مې ودری ^(۲).

☀ حماد بن سلمة وايي: ما ته ثابت وويل: (صَلَّة) غزا ته ووت او زوی يې هم ورسره و، زوی ته يې وويل: محکې شه او تر هغه جنگ وکړه چې شهيد شې او په شهادت دې اجر وغواړم، زوی يې تر هغه جنگ وکړ چې شهيد شو، بيا صلّه خپله محکې او تر شهادته يې جنگ وکړ، کليوالې بنحې د صلّه بنحې ته راغلې چې غم کې ورسره شريکي شي، هغې ورته وويل: که د خاوند او زوی مبارکي ته مې راغلې ياست نو په خیر راشئ او که د نور څه لپاره راغلې ياست نو بېرته ستنې شی ^(۳).

☀ اسماء بنت ابي بکر رضي الله عنها وايي: نبي صلى الله عليه وسلم چې له مکې څخه کله ووت ابوبکر رضي الله عنه د ځان سره ټول مال -پنځه زره يا شپږ زره- درهم واخست، زما نيکه راغی او راڅخه يې وپوښتل: ابوبکر خو تاسو په مال او ځان دواړو خفه کړئ، چونکه هغه وړوند و ما ورته وويل: نا مونږ ته يې ډېر مال پرېښی دی، د کور په تاخچه کې مې کلبي واچول او ټوټه مې پرې راخپره کړه، او د هغه لاس مې پرې کېښود،

(۱) صفة الصفوة: (۱/۶۸).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۱/۳۶۴).

(۳) سير أعلام النبلاء: (۳/۴۹۸).

ورته مې وويل: دومره ډېرې روپۍ يې پرېښې دي، هغه وويل: چې دا يې پرېښې وي نو خير دى^(۱).

✽ عاصم بن بهدلة وايي: زما په گومان چې ابو وائل راته وويل: خالد بن الوليد رضي الله عنه چې كله وفات كېده وويل: د مرگ حقيقي ځايونو ته بار بار لارم خو مرگ راته اخيره هم په خپله بستره كې راغى، له توحيد او ايمان نه وروسته له ټولو اعمالو پرته هغه شپه راته د ثواب ښكاري چې په ډال كې مې تېره كړي وي او په دې خاطر به مو د سهار انتظار كوو چې په كافرانو باندې حمله وكړو.

بيا يې وويل: زه چې كله مړ شم زما اس او سلاح به د الله پاك په لاره كې مجاهدين كاروي، چې كله وفات شو، عمر رضي الله عنه يې جنازې ته راغى او وويل: كه د خالد بن الوليد رضي الله عنه كورنۍ له لوړغړۍ او جامو شكونو پرته په خالد د غم ژړا وكړي هېڅ پروا نه كوي^(۲).

✽ سفيان بن عيينه د ابن ابي خالد نه، هغه د خالد بن الوليد رضي الله عنه د يو غلام نه روايت كوي چې خالد بن الوليد رضي الله عنه به ويل: چې په كومه شپه راته ډولۍ تياره كړې شي له دې څخه راته هغه شپه ډېره محبوبه او له مينې ډكه ده چې واوره پكې وريدلې وي، زياته يخني وي، او د دغې شپې پر سهار دښمن باندې حمله وكړم^(۳).

✽ حماد بن سلمه د ثابت نه او هغه د انس بن مالك رضي الله عنه نه روايت كوي چې ام سُلَيْم د حنين غزا پر ورځ له ځان سره خنجر واخست، ابو طلحه ويل: اى د الله رسوله! ام سليم سره خنجر دى؟ ام سليم وويل: اى د الله رسوله! كه كوم مشرك مخې ته راشي نو خيټه به ورله پرې څيرې كړم^(۴).

✽ خارجه له خپل پلار زيد بن ثابت نه روايت كوي چې: د احد په ورځ زه نبي صلى الله عليه وسلم واستولم چې سعد بن الربيع ولتوم او راته يې وويل: كه دې وليد زما سلام پرې وكړه او ورڅخه وپوښته چې څه حس كوي؟ زه د مړو او ژوبلو ترمنځ

(۱) سير أعلام النبلاء: (۲۹۰/۲).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۳۸۱/۱).

(۳) سير أعلام النبلاء: (۳۵۷/۱).

(۴) سير أعلام النبلاء: (۳۰۴/۲).

گرځيدم څه گورم چې سعد بن الربيع رضي الله عنه سلگو سلگو کې ژوند تر پايه رسوي او د تورې اويان گوزارونه پرې شوي و، ما ورته پيغام ورسو، هغه وويل: په رسول الله دې سلامونه وي او ورته ووايه چې د جنت بوي راباندې راروان دی، او زما قوم انصارو ته ووايه: چې که دومره ساه دريکې وه چې د سترگو بانه مو پرې رپولی شول او رسول الله ته د مرگ ژوبلې په نيت څوک ورشي الله به مو ونه بښي، په دې خبرې سره يې ساه ورکړه، الله دې په جنتونو ونازوي^(۱).

✽ عبدالله بن معاوية الجمحي وايي: ما ته عبدالعزيز قسَمِي وويل، هغه ته ضرار بن عمرو، هغه ته ابورافع ويلي و چې عمر رضي الله عنه روم ته جهادي لښکر واستو، هغوی عبدالله بن حذافة السهمي رضي الله عنه ژوندې ونيو او خپل باچا ته يې بوت، عرض يې وکړ چې دا د محمد صلى الله عليه وسلم ملگری دی.

باچا: کولای شې چې نصراني شې او خپله باچاهې درسره سمه نيمه کړم؟

عبدالله بن حذافة السهمي رضي الله عنه: که ما ته ستا د ټولې ټولواکۍ په شمول د عربو ملکيت او باچاهي هم راکړې د سترگو د رب په اندازه به د محمد صلى الله عليه وسلم له دين څخه وانه اورم.

باچا: بيا دې مرگ دی نو.

عبدالله بن حذافة السهمي رضي الله عنه: کولای شې.

باچا امر وکړ چې راوې څړوئ او د بدن نږدې پرې گوزارونه وکړئ خو چې ډېر يې زخمي نه کړئ، په دې حالت کې به ورته بيا هم باچا د نصرانيت دعوت ورکو، خو عبدالله بن حذافة رضي الله عنه يې له منلو څخه کلک انکار کو، باچا امر وکړ چې رابښکته يې کړئ، خلکو ته يې وويل: لوی ديگ راوړئ او اوبه پکې واچوئ او بڼه يې وخوټکوئ، بيا يې د مسلمانانو دوه بنديان راوستل يو يې پکې ديگ ته وارتو او بيا يې عبدالله بن حذافة السهمي رضي الله عنه ته د نصرانيت پلو ته دعوت ورکړ د انکار سره سره يې وژړل، خلکو باچا ته وويل: هغه خو ژاري؟ باچا وانگېرل چې گنې ويريده امر يې وکړ چې ما ته يې راولئ، پوښتنه يې ترې وکړه چې ولې

(۱) سير أعلام النبلاء: (۳۹/۱).

ژارې؟ هغه ورته وويل: په دې ژارم چې ساه مې يوه ده، او ديك ته د اچولو سره به له منځه بيخي لاره شي، غوښتل مې چې د بدن د وينتانو په شمير ساگانې مې لرلې او بارها د الله پاک په لاره کې په اور کې وتلی وي.

باچا: زما سر ښکل کړه تا به خوشې او رها کړم.

عبدالله بن حذافة السهمي رضي الله عنه: زه يواځې که نور ملگري راسره رها کوي؟

باچا: هو هغوی به هم درسره رها کړم.

سر يې ورله ښکل کړ او ټول بنديان يې د عمر رضي الله عنه حضور ته راوستل، او تېره شوې لړې يې ورته هم واوروله، عمر رضي الله عنه وويل: ټول مسلمانان بايد د عبدالله رضي الله عنه سر ښکل کړي او د سر په ښکلولو يې پيل زه کوم ^(۱).

✽ حماد بن سلمة وايي: ما ته ثابت او علي بن زيد، هغوی ته انس بن مالک رضي الله عنه ويلي و چې ابوطلحة رضي الله عنه دا ايت ولوست **﴿انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا﴾** [سورت توبه: ۴۱] د الله پاک په لاره کې سپک او درانه ووځئ.

ابوطلحه وويل: الله زمونږ له بوداگانو او ځوانانو څخه د هغه په لاره کې وتل غوښتي دي، بېرته وکړئ او غزا ته مې تيار کړئ، بچو يې ورته وويل: تا خود ني رضي الله عنه، ابوبکر، عمر رضي الله عنه په ملتيا ډېرې غزاگانې کړيدي، ستا له اړخه مونږ غزا ته تيار يو، خو بيا هم غزا ته ولاړ او هلته ومړ، په جزيره کې خلکو دومره ځای پېدا نه کړ چې ښخ يې کړي، اووه ورځې همغسې مړ پروت و او هېڅ بدلون پکې نه و راغلی ^(۲).

✽ خالد بن عبدالله له محمد نه، هغه يې له خپل پلار عمرو نه، هغه يې له محمد نيکه نه روايت کوي چې عمرو بن العاص ويل: زما په مشرۍ د مسلمانانو جنگي لښکر ووت تر دې چې اسکندريې ته ورسيدو، د اسکندري لورپورې وويل: ما ته يو سړی راووځئ چې زه او هغه سره خبرې شريکې کړو، ما وويل: له ما پرته بايد نور هېڅ څوک ونه وځي، زه د خپل ترجمان سره ورغلم او هغه سره هم ترجمان ولاړ و، زما او د هغه لپاره دوه ممبره کينډول شول، هغه وپوښتل: تاسو څوک ياست؟

(۱) سير أعلام النبلاء: (۱۴/۲).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۳۴/۲).

ما ورته وويل: مونږ پر قام باندې عرب يو، مونږ د غنو ازغكو خښتتان يو، مونږ د الله د كور او حرم والا يو، مونږ په خورا ناوړه او د تنگستيا ژوند كې وو، د ژوند له نگاه نه ډېر خراب تراب وو، وينې او مردارې به مو خوړلې، خپل منځ كې به مو شخړې كولې، د ژوند چې څومره بده مرحله ده مونږه تيروله، په دې جريان كې الله پاك مونږ ته استازى راوليږدو چې په دنياوي لحاظ يې له مونږ څخه هېڅ برتري نه لرله، هغه غږ كړ چې زه الله پاك تاسو ته راستولى يم، په هغه څه يې راته امر وكړ چې بېخي مونه پېژندل، او د كومو كارونو سره چې عادت وو ورڅخه يې منعه كړوو، مونږ يې دعوت ته په سپكه سترگه وكتل خبره مو ورله ونه منله او ورته مو وويل ته دروغجن يې، زموږ پرته بل قوم ورته وويل: ته رښتيا خبرې كوي، مونږ د هغه خلكو سره جنگ او جگړه كوو چې ته ورسره جنگ كول غواړي، هغوى زموږ او مونږ د هغوى په ضد د جنگ ميدان ته ووتو نو پر مونږ غالب او ميدان يې راڅخه وگټه، نزدې پرتو عربانو سره يې هم په دې دين جنگونه وكړل او پرې غالبه شول، كه زما نه پاتې وروستو عربو ته ستاسو د ژوند معلومات و هېڅ څوك به نه وو پاتې شوې مگر دلته به راغلي وو، د دې خبرې په اوريدو سره هغه وخنډل، او بيا يې وويل: ستاسو پيغمبر درته رښتيا ويلي دي، د ده په څير مونږ ته هم ډېر پيغمبران راغلي وو، تر هغه مو ورله خبره منله چې باچاهان راپكې پيدا شول، د خپلو نفسې غوښتنو سره سم يې راباندې فيصلې كولې او پيغمبري سنت يې پرېښودل، كه رښتيا مو د خپل نبي پل خپل كړ په هغه چا به غالبه ياست چې جنگونه درسره كوي، او كه زموږ په څېر مو ديني مخالفتونه پيل كړل او د پيغمبر ارشادات مو شا ته كړل نو پوهه شى چې په بدنې او مالي قوت كې مونږ ته هېڅكله رسيدگي نه شى كولى^(۱).

✽ امام ابن الجوزي د جعفر بن عبدالله بن اسلم په روايت د ابو عقيل عبدالرحمن بن ثعلبة رضي الله عنه چې بدري صحابي دى او د نبي ﷺ سره يې په ټولو غزاگانو كې شركت كړى دى په ترجمه كې وايي: د يمامه په ورځ چې خلكو د جنگ لپاره صفونه تيار كړل لومړي ابو عقيل و چې ټيپي شو، په غشي باندې د دواړو وولو او زړه ترمنځ ولږيد، خو د مرگ ويره ترې نه وه، غشى ترې وويستل شو خو د زخم له كبله يې كين اړخ كمزورى شو او د زخميانو كيمپ ته انتقال كړى شو، كله چې جنگ

زور واخست مسلمانانو ته شکست واوخت او له زخمي کيمپ څخه هم واوختل، ابو عقيل همغسې له زخم نه ناکراره و، د معن بن عدې اواز يې واوريد چې: ای انصارو! له الله نه وډار شئ او په دښمن راستانه شئ، دغه اواز چې ابوعقيل واوريد وپاڅېد، عبدالله بن عمر رضي الله عنه وايي: ما ورته وويل: هغه انصارو ته اوازونه کوي زخميانو ته يې نه کوي، ابوعقيل ورته وويل: زه هم د انصارو غړی يم، که په ځاپوړو ولې نه شي خو دغې اواز ته لږ لږک واييم، په نښی لاس کې يې توره واخسته او اوازونه يې کول چې: ای انصارو! الله دې په تاسو ورځميري د حنين د ورځې په څېر پرې راستانه شئ، را مخکې شئ د دښمنانو پر وړاندې ډال شئ، په رښتيا هم چې دښمن يې مات کړ، دواړه صفونه سره يو بل کې ننوتل او توره بازي شروع شوه. عبدالله بن عمر رضي الله عنه وايي: ما ابوعقيل ولېد چې زخي لاس ترې غوڅ کړی شوی و او په ځمکه پروت و، او څوارلس مرگونې گوزارونه پرې نور هم شوي وو، په دې کې د الله لوی دښمن مسيلمه هم ووژل شو.

عبدالله بن عمر رضي الله عنه وايي: ما ابوعقيل وليد چې په اخرو سلگو کې د مرگ په حالت کې و، ورته مې وويل: ابوعقيله! هغه راته په کمزوري اواز وويل: دا يم خو غلبه د چا ده؟ ما ورته وويل: مبارک شه د الله لوی دښمن مسيلمه ووژل شو، هغه بره اسمان ته گوته پورته کړه او د الله حمد يې ووايو، همدا يې اخرنی مرحلې وې چې په شهادت ورسېد.

عبدالله بن عمر رضي الله عنه وايي: زه چې کله راستون شوم، پلار عمر رضي الله عنه ته مې ټوله لړې واوروله، هغه وويل: الله دې پرې رحم وکړي، د شهادت گټلو لپاره يې ډېرې هڅې کولې، ما ته چې څومره معلومات دي، هغه د نبي صلى الله عليه وسلم د مخکنو او غوره ملگرو له جملې څخه و^(۱).

محمد بن سعد وايي: واثله بن الاسقع رضي الله عنه د نبي صلى الله عليه وسلم سره د سهار لمونځ په جماعت سره ادا کړ، د نبي صلى الله عليه وسلم شريف عادت و چې کله به يې سلام وگرځو ټولو ملگرو ته به يې کتل، واثله رضي الله عنه ته چې يې وکتل ورته يې وويل: ته څنگه دلته راغلی يې؟ هغه ورته وويل: د بيعت کولو لپاره راغلی يم، هغه ورته وويل: ايا په خونو او په

(۱) صفة الصفوة: (۱/۶۶۶-۶۶۷).

ناخوښو ټولو حالتونو کې بيعت کوي؟ واثلة رضي الله عنه ورته وويل: هو. هغه ورته ويل: چې ستا په وسع او توان کې يې په هغه ټولو بيعت کوي؟ هغه ورته وويل: هو. نو اسلام يې راوړ او بيعت يې ورسره وکړ^(۱).

په دغه ورځو کې نبي صلى الله عليه وسلم د تبوک لپاره تياری نيو، واثلة رضي الله عنه خپل کور ته ستون شو، چې پلار يې وليد ورته يې وويل: اسلام دې راوړ؟ هغه ورته وويل: هو. پلار يې ورته وويل: قسم په الله چې هېڅ کله به درسره خبرې ونه کړم، چې تره يې ترې خبر شو ورڅخه يې وپوښتل: په رښتيا دې اسلام راوړی دی؟ هغه ورته وويل: هو. که څه يې هم له پلار څخه کم ورتو خو ورته يې وويل: ستا لپاره مناسب نه و چې له مونږ څخه مخکې شوی وي، چونکه دا خبرې ټولې د واثلة رضي الله عنه خور او ورېدې راووتله او په واثلة رضي الله عنه يې سلام واچو، هغه وپوښتل: تا ته سلام چا دروښود؟ هغې ورته وويل: ستا او ستا د پلار او تره خبرې مې او ورېدې نو اسلام مې راوړ، هغه ورته وويل: نبي صلى الله عليه وسلم د غزا لپاره روان دی، ورور دې د غزا لپاره تيار کړه، خور يې هغه د غزا لپاره تيار کړ، واثلة رضي الله عنه د نبي صلى الله عليه وسلم پسې شو خو هغه وتلی و، ډېر لږ خلک پاتې چې هغه هم د روانېدو په حالت کې و، د بني قينقاع په بازار کې يې غږ لوړ کړ چې: که زه په اس باندې چا له ځان سره بوتلم زما برښه غنيمت د هغه ده!

واثلة رضي الله عنه وايي: دغه مهال مې هېڅ اس او اونښ نه درلود، زياتوې چې: کعب بن عجرة رضي الله عنه راته اواز وکړ او راته يې وويل: د ورځې او شپې دې ځان سره په سورلی وړم ته به زما تابع او برخه به دې زما وي، ما ورته وويل: سمه ده.

واثلة رضي الله عنه وايي: الله دې ورته خبر او برکت ورکړي، په سورلی به يې هم تر ډېره حده وړم او خوراک به يې هم راکو زما بار به يې اونښ ته هم پورته کو، کله چې نبي صلى الله عليه وسلم خالد بن الوليد رضي الله عنه دومة الجندل ته واستوزه او کعب دواړه ورسره ولاړو، ډېر غنيمتونه مو ترلاسه کړل خو چې خالد بن وليد رضي الله عنه غنيمتونه زمونږ ترمنځ ووېشل زما پکې شپږ ځوانې اونښې ورسيدې، شپږ واړه اونښې مې راوستې او د کعب رضي الله عنه خيمې مخې ته ودرېدم ورته مې اواز وکړ چې: راووځه او اونښان دې واخله، هغه

(۱) الطبقات الكبرى دابن سعد ليکنه: (۱/۲۳۲).

راووت او خندل يې راته يې وويل: الله دې درله پكې خير او برکت واچوي، په دې خاطر مې په اوبښه بار نه يې راوستی چې عوض او بدل درنه واخلم^(۱).

✽ عبدالله بن قيس د ابو امية الغفاري نه روايت كوي هغه وايي: مونږ يوې غزا ته تللي وو د دښمن سره د محامخ كېدو اوازه شوه، خلكو خپلو صفونو ته ځانونه ورسول، زما مخې ته يو سړی په اس سپور او ځان ته يې ويل: په فلانی غزا كې دې راته ويل چې بنځه او بچيان در په غاړه دي ستا مې ومنله، په فلانی غزا كې دې راته وويل چې بنځه او بچيان در په غاړه دي ستا مې ومنله او بېرته ولاړم، په رب لايزال مې دې قسم وي چې نن به دې هرومرو الله ته وړاندې كوم، د هغه خوښه ده چې اخلې دې او كه پرېږدي دې، ما وويل: زه به نن د دې سړي مقابله كورم چې څه كوي؟ ورته كتل مې چې خلكو په دښمن حمله كوله دا به يې په لومړنيو خلكو كې و، د دښمن په وړاندې لږ زره كمزوري شول چې كتل مې دا په غشو ورونكو كې و، خلكو بيا په دښمن حمله وكړه چې ومې كتل دا يې په لومړنيو حمله كونكو كې و، بيا خلك راروسته شول دا په غشو ورونكو كې و، تر هغه په خړب ترپ مشغول و چې شهيد شو، زه ورغلم پر اس او دی دواړو باندي له شپېتو نه زيات غشي او نېزې وړېدلې وې^(۲).

✽ عبدالله بن مبارك ته سړي بن يحيي، هغه ته علاء بن هلال ويلي و چې يو سړي صلّة ﷺ ته وويل: خوب مې وليد چې ما ته يوه او تا ته دوه د شهدو موم دركړل شي، هغه ورته وويل: زه، زما زوی، او ته به شهيدان كيږو، د يزید بن زياد د واک په ورځو كې په سجستان كې د ترکانو سره جهادي لږي پېل شوه، ترکانو شكست وخوړ، صلّة خپل زوی ته وويل: بچبه كه دې خوښه وي مور ته دې ولاړ شه، هغه ورته وويل: ځان لپاره خېر غواړې او ما له خېر څخه كور ته ستنوې؟ هغه ورته وويل: راځه او د جنگ ميدان ته مخكې شه، زوي يې تر هغه وجنگېد چې وويشتل شو خلك پرې راغونډ شو، صلّة چې خپله ډېر نښه باز هم و، راغونډ شوي خلك يې ترې د غشو په وړولو تري تم كړل، د جسد ترڅنگ يې ودرېد او تر هغه يې جنگ وكړ چې خپله هم شهيد شو^(۳).

(۱) صفة الصفة: (۱/۶۷۴ - ۶۷۶).

(۲) صفة الصفة: (۴/۴۲).

(۳) سير أعلام النبلاء: (۳/۴۹۹).

☀ اصمعي وايي: كله چې قتيبة بن مسلم د ترکانو په ضد جنگي صفونه برابر کړل، د ترکانو له جنگي ليکو څخه ډار پيدا شو د محمد بن واسع هکله يې ويونښتل چې څه شو؟ ورته وويل شول: د نښې اړخ جنگي ليکې کې ناست د غشو لينده يې تياره کړې او په گوته باندې بره اسمان ته اشارې کوي، قتيبة وويل: دغه گوته مې د زرو تورو او د زرو تنکي ځوانانو څخه خوښه ده^(۱).

☀ حيوۀ يوه ورځ د مصر نواب ته وويل: هميشه لپاره مصر په سلاح سمبال ساته، يو اړخ ته مو قبطني دی هېڅ معلومات يې نشته چې كله به وعدې ماتوي، او بل اړخ ته مو حبشيان دي معلومه نه ده چې په کومه شپه به راباندې يرغل کوي، او بل اړخ ته مو روميان دي هېڅ باور پرې نشته چې په کلې کور به مو كله راخيژي، او له بل اړخ نه راته بربر پراته دي هېڅ اعتماد پرې نشته چې كله يې غصه راپارېږي^(۲)؟

☀ محمد بن عمران د حاتم الاصم نه روايت کوي چې مونږ د شقيق سره د ترکانو په ضد جگړه کې صفونه کې ودرېدو، دغه ورځ د سرونو د غوڅېدو، د تورو د ماتېدو، او د غشو د ورېدو و ورځ وه، شقيق راته وويل: څه وايې ايا نن درته د واده په څېر شپه نه ښکاري؟ ما ورته وويل: نه دا شپه چرته د واده د شپې سره سمون خوري، هغه وويل: لوږه په رب لايزال چې دې شپې راته د واده شپه راياده کړه، د شپې په مهال د دواړو صفونو ترمنځ په خپل د پوستکي جوړ ډال باندې ویده شو تر دې چې خنار يې شروع کړل، زه يو ترکي ونيولم او د ذبحه کولو لپاره يې په ځمکه واچولم چې څنگه يې برچه له موزې څخه راويسته چا په غشي وويشت او زموږ نه مخکې مردار شو^(۳).

☀ امام ذهبي د امام ابوبکر النابلسي په ترجمه کې له ابو ذر الحافظ نه نقلوي چې بنو عبیدو بندي کړ او د سنيت له کبله يې په دار کړ، امام نابلسي نه پوستکي په ژوندينه ويستل کېده او ژړل يې او دا کلمات يې ويل: ﴿كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِنْبِ مَسْطُورًا﴾ [سورت أسراء: ۵۸].

(۱) سير أعلام النبلاء: (۱۳/۶).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۴۰/۶).

(۳) سير أعلام النبلاء: (۳۱۴/۹).

دا پېښه په تقدير کې ليکل شوې وه.

ابو الفرج ابن الجوزي رحمته الله عليه د امام نابلسي په ترجمه کې وايي: امام نابلسي په اکواخ کې مېشت و چې جنگې قايد جوهر ونيو او د مصر عبېدي باچا مخې ته يې راوست او ورته يې وويل: تارښتيا وييلې دي چې چا سره لس غشي وي يو دې په روم او ننه دې په مونږ ووروي؟ امام نابلسي ورته وويل: نا داسې مې نه دي ويلې ما داسې ويلې دي چې: چا سره لس غشي وي ټول دې په تاسو ووروي، تاسو خو دين ردوبدل کړ، نيکان خلک مو ووژل، او دالوهيت د نورو دعاگانې مو وکړې، د مصر عبېدي باچا ورسې توره راوويسته او گوزارونه يې پرې وکړل، بيا يې يهودي ته لاس په لاس حواله کړ او خرمن يې ترې وويسته^(۱).

☀ د نورالدين محمود زنکي په ترجمه کې ذهبي رحمته الله عليه له ابن الاثير رحمته الله عليه نه نقلوي چې: نورالدين چرته هم ورپېښم او سره زړه دي اغوستي، د خپل واک په دور کې يې په بازارونو کې د شرابو پلورل منع کړي ول، ذهبي وايي: زه خو خبر شوی يم چې د باچاهانو لباس او د سرو زرو يو اميل يې اچولی و خو ډېرې روژې به يې نيولې او د شپې او ورځې ځانگړې دعاگانې به يې ويلې، د بال لوبه به يې زياته کوله، يو فقير ورته وويل چې لوبې درسره نه ښائيرې، هغه ورته وويل: زما هم ورڅخه لوبې کول موخه نه دي، چونکه مونږ اوسمهال د دښمن سره په سرحد پراته يو، دا چې ناگهانه اواز شي نو اسونه به د خرپ ترپ سره اشنا وي.

يو چا ورته له مصر څخه د سرو زرو پگړۍ هديه کړې وه نو هغه ابن حمويه د صوفيانو لوي شيخ ته ورکړه چې په زر دینار خرڅه شوه^(۲).

☀ ذهبي يې په ترجمه کې وايي: نيسابوري قطب ورته يوه ورځ وويل: ستا دې په الله قسم وي چې نور خپله غزاگانو ته مه ځه، که په کومه غزا کې شهيد شوي پاتې مسلمانان به له تورې څخه خلاص نه شي او دښمن به يې مړه کړي، هغه ورته وويل: نا بلکې الله پاک له ما څخه وړاندې هم خلک او کلي له دښمن نه ساتلي دي او وروسته به يې هم وساتي^(۳).

(۱) سير أعلام النبلاء: (۱۶۸/۱۶ - ۱۴۹).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۵۳۵/۲۰).

(۳) سير أعلام النبلاء: (۵۳۵/۲۰).

✽ عبدالرحمن بن مغراء الدوسي له يو خزاعي نه نقلوي چې د قادسي په ورځ خنساء رضي الله عنها خپل څلور واړه بچيان راوغوښتل او ورته يې وويل: زما بچو! پخپله خوښه مو اسلام راوړی او هجرت مو کړی دی، پخپل ټاټوبي کې درباندي نه کور تنگ شوی و او نه مو د قحط له کبله کورونه پرېښي دي او نه مو په هجرت نوره څه طمع توقع کړې ده، لوړه په رب لايزال لکه څنگه چې د يوې مور بچي ياست دغسې د يو پلار زامن هم ياست، نه مې ستاسو له پلار سره خيانت کړی دی او نه مې ستاسو د ماما شرم غوښتی دی، او نه مې ستاسو نسب رد او بدل کړی دی، او نه مو مې ستاسو عزت تر پښو لاندې کړی دی، او نه مې په ژوند کې ستاسو ناروا روا کړې ده، د دښمن سره د سبا ورځې د مقابلې لپاره چې ان شاء الله ولاړ شئ له الله پاک څخه مرسته او کومک وغواړئ، چې د جنگ ډگر کله ښه گرم شي منع ته به ورشي، د دښمن د ځوانانو سره به کلکه مقابله وکړئ، د قيامت په ورځ به په کرامت او شرافت، په کاميابۍ او کامراني، په سلامت او غنيمتونو به فائز او کامياب شئ.

ځوانان هلکان بچي يې له اړخ څخه په داسې حالت کې راستانه شول چې خبرې ته يې ورله غاړه کېښوده، نصيحت يې ورله واورېد، د دښمنانو سره د مخامخ کېدو په مهال يې مشرې زوی وويل:

يَا اِخْوَتِي اِنَّ الْعَجُوزَ النَّاصِحَةَ	قَدْ نَصَحْتَنَا اِذْ دَعَتْنَا الْبَارِحَةَ
مَقَالَةَ ذَاتِ بَيَانٍ وَّاضِحَةٍ	فَبَاكِرُوا الْحَرْبَ الضَّرُوسَ الْكَالِحَةَ
وَاِنَّمَا تَلَقَوْنَ عِنْدَ الصَّائِحَةِ	مِنْ آلِ سَاسَانَ الْكِلَابَ النَّابِحَةَ
قَدْ اَيَقِنُوا مِنْكُمْ بِوَقْعِ الْجَائِحَةِ	وَاَنْتُمْ بَيْنَ حَيَاةٍ صَالِحَةٍ

اَوْ مَيِّتَةٍ تُوْرَثُ غُنْمًا رَابِحَةَ

ژباړه: ای ورونو! پرون مو خیر خواه مور د نصيحت لپاره راغوښتې ول او نصيحت يې راته وکړ.

ښکاره او څرگند نصيحت يې راته وکړ چې د سبا ورځې لپاره د ژامې ویدستونکي جنگ لپاره وختي ولاړ شئ.

د سبا ورځې له اذان سره به له ساساني غېږدونکو سپيو سره مخامخ کېږئ.

هغوی په دې يقين دي چې ستاسو له لاسه به ورته کار کېچنه ستونزه راولاړېږي او د دغې برسېره به تاسو په روغه رتمه زندگي کې هم ياست. او يا به په داسې مرگ مړه شئ چې پايله يې توله گټه او فايده ده. بيا خپله د جنگ لومړي ډگر ته ورغی تر هغه يې جنګي مبارزه وکړه چې شهيد شو. ورپسې دوهم ورور يې ملا وتړله او شعر يې ووايو چې:

وَاللّٰهَ لَا نَعْصِي الْعَجُوْزَ حَرْفًا	قَدْ اَمَرْتَنَا حَدَابًا وَعَعْظًا
نُضْحًا وَبِرًا صَادِقًا وَّلُطْفًا	فَبَادِرُوا الْحَرْبَ الضَّرُوْسَ زَحْفًا
حَتَّى تَلْفُوْا آلَ كِسْرَى لَفًا	اَوْ تَكْشِفُوْهُمْ عَنْ حِمَاكُم كَشْفًا
اِنَّا نَرَى التَّقْصِيْرَ مِنْكُمْ ضَعْفًا	وَالْقَتْلَ فِيْهِمْ نَجْدَةً وَّزُلْفَى

ژباړه: لورپه رب لايزال چې د بودی به د يو حرف قدرې سرغړونه هم ونه کړو، هغې مونږ ته په ډېرې مینې او محبت، په رښتیا، د فضل او مهربانۍ له مخې وصيت وکړ، د ژامې ماتونکي جنګ سحنې ته به د جنګ په مېړانه حرکت ورځو. يا خو به کسرويان (دکسرا بچي) سم ټول راوغاړئ او يا به يې هم د سم شکست سره مخ کړئ.

له تاسو څخه کوتاهي به ستاسو د کمزورۍ نښه وي، او ستاسو په لاس د کسرويانو مړينه او عام وژنه د مرستې او الله ته د نزديکت نښه ده.

بل ورپسې مېدان ته راودانگل او ويويل:

لَسْتُ لِحَنَسَاءٍ وَلَا لِأَخْزَمِ	وَلَا لِعَمْرٍو ذِي السَّنَاءِ الْأَقْدَمِ
اِنْ لَّمْ تَزُرْ فِي آلِ جَمْعِ الْأَعْجَمِ	جَمْعَ اَبِي سَاسَانَ جَمْعَ رُسْتَمِ
بِكُلِّ مَحْمُوْدِ اللَّقَاءِ ضَيْغَمِ	مَاضٍ عَلٰى الْهَوْلِ خَضَمِ خَضْرَمِ
اِمَّا لِقَهْرٍ عَاجِلٍ اَوْ مَغْنَمِ	اَوْ لِحَيَاةٍ فِي السَّبِيْلِ الْاَكْرَمِ

تَفُوْزٍ فِيْهَا بِالنَّصِيْبِ الْأَعْظَمِ

ژباړه: تر هغه به د خنساء، د اخزم او د قابل شرافت او بې داغه ماضي لرونکي عمرو زوی به نه يې چې د ساسانيانو او رستم راغونډو شوو لښکرو سره مخامخ نه شي.

د زمري په خېر قابل صفت جنگ وکړه او د دښمن په صفونو کې سم وردننه شه. يا خو به عاجله برخه غنيمت لاس ته راوړې او يا به هم په خورا محترمه او د قدر وړ لاره کې تل ژوندې (شهيد) شي، او د ډېرې لويې او تر ټولو سترې برخې خښتن به شي.

ورپسې ورور يې وويل:

وَالنَّظَرَ الْأَوْفَقَ وَالرَّأْيَ السَّادِدَ	إِنَّ الْعَجُوزَ دَاتَ حَزْمٍ وَجَلَدٍ
نَصِيحَةَ مِنْهَا وَبَرًا بِالْوَلَدِ	قَدْ أَمَرْنَا بِالسَّادِدِ وَالرَّشِدِ
إِمَّا لِقَهْرٍ وَاحْتِيَازٍ لِلْبَلَدِ	فَبَاكِرُوا الْحَرْبَ نَمَاءً فِي الْعَدَدِ
فِي جَنَّةِ الْفِرْدَوْسِ فِي عَيْشٍ رَعْدِ	أَوْ مَيِّتَةً تُورَثُ خُلْدًا لِلْأَبَدِ

ژباړه: د بودی ښځې خبرې د ثبات او ځوانۍ، د سم دم نظر او قوی رایې خبرې وې.

هغې مونږ ته په پيچي باندې د رحم له مخې د کامل نصيحت او پېرزو او د زیرکتيا له مخې په سرښندنې امر کړی دی.

سهار وختي غزا ته ولاړ شئ او د مسلمانانو شمير په ځانونو اضافه کړئ، يا خو به بری راوړو مېدان به وگټو، او يا به په داسې مرگ مړه شو چې د تل او هميشه لپاره ترې په جنة الفردوس کې د قدر او احترام او د عزت او شرافت زندگي په لاس راځي.

ټولو بچو په دومره مېړانه جهاد او غزا وکړه چې الله پاک مسلمانانو ته بری ورکړ، د هر غازي دوه دوه زره ديناره ورسېدل، هر يو به راوړل او په غېږه کې به يې ورته اچول، خو ولې خنساء رضي الله عنها به يې بېرته د هغو ترمنځ لپه لپه وپشل، هېڅ يو ترې هم بې درهمه پاتې نه شو^(۱).

(۱) صفة الصفة: (۴/۳۸۵ - ۳۸۷).

په ناورينو د سلفو صالحينو د زغم نمونې

اعمش د شهر بن حوشب نه، هغه د حارث بن عميرة نه روايت کوي چې معاذ کله مړ کېده زه ورسره ناست وم، بې هوشه به شو او بېرته به په هوش کې راغی او دا به يې ويل: چې هر څومره مې ساه بنده کړې، ستا په عزت مې دې قسم وي چې له تاسره مې مينه ده^(۱).

مېرّد روايت کوي چې حسن بن علي ته چا وويل چې ابو ذر وايي: له مالدارۍ څخه راته ناداري، له روغتيا څخه راته ناجور تيا بهتره ده، هغه وويل: الله دې په ابوذر ورحمبيري خوزه وایم: څوک چې د الله په تقديري برخې توکل وکړي د هېڅ شي تمنا نه کوي، او دا په قضا او تقدير باندې د نهايت رضا حدود دي^(۲).

وهب بن منبه وايي: عیسی حواريينو ته وويل: په تاسو کې په ستونزو ډېر بې صبره هغه دی چې د دنيا سره ډېره مينه لري^(۳).

شعبي روايت کوي چې شريح القاضي وايي: ما ته چې کله تکليف راوړسېږي زه پرې د الله پاک څلور ځله حمد او ثنا وایم، ثنا يې په دې وایم چې بنه ده چې تکليف له دې څخه لوی نه دی، او په دې يې هم ثنا وایم چې د صبر او حوصلې توان يې راکړ، په دې يې هم ثنا وایم چې د ثواب امېد پکې لرم، او په دې يې ثنا وایم چې بنه ده چې ديني مصيب نه دی^(۴).

غسان بن المفضل الغلابي وايي چې ځينو ملگرو مې راته وويل: يونس بن عبید ته يو سپری راغی او د خپل د تنگ ژوند او رزق او بې وسۍ نه يې ورته شکايتونه شروع کړل چې ډېر غمجن دی.

(۱) سير أعلام النبلاء: (۶۰/۱).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۳۶۲/۳).

(۳) سير أعلام النبلاء: (۵۵۱/۴).

(۴) سير أعلام النبلاء: (۱۰۵/۱).

يونس بن عبید: ايا سترگې دې په يو لاک خرخوې؟

سړی: نا.

يونس بن عبید: غوړونه دې په يو لاک خرخوې؟

سړی: نا.

يونس بن عبید: ژبه دې په يو لاک خرخوې؟

سړی: نا.

يونس بن عبید: عقل دې په يو لاک خرخوې؟

سړی: نا.

يونس بن عبید ورته داسې ډېر د الله پاک نعمتونه یاد کړل، بيا يې ورته وويل: د لكونو ماليت څښتن يې او بيا هم د ناداری گيلې کوي؟^(۱)

☀ اشعث بن سعيد وايي: ابن عون به ويل: تر هغه انسان د رضا حقيقت ته نه شي رسېدلي تر څو د فقر په حالت داسې خوشحاله شي لکه د مالداري په حالت چې خوشحاليزي، ته هغه مهال ولې غصه کېږي چې د الله پاک نه غوښتنې کوي او قضا ستا د نفسي غوښتنو ضد وي؟ شايد ته چې څه غواړې ستا هلاکت به پکې وي، او ولې هغه قضا دروسته بولې چې ستا د نفسي غوښتنو سره سمون خوري، نه خو دې د ځان سره انصاف وکړ او نه هم د رضا تر دروازې ورسېدې^(۲)

احمد بن عصام د زهير بن نعيم نه نقلوي چې دين په دوه شيانو بشپړ کېدای شي: صبر او يقين، که يقين وي او صبر نه وي ايمان نيمگړی دی، او که صبر وي يقين نه وي هم ايمان نيمگړی دی، د دې لپاره ابوالدرداء رضي الله عنه ښايسته مثال بيان کړی دی چې: يقين او صبر دواړه سره د دوو زميندارو مثال لري چې ځمکه اړوي، چې يو کيني ورسره مل هم کيني^(۳).

(۱) سير أعلام النبلاء: (۶/۲۹۲).

(۲) صفة الصفوة: (۳/۳۱۱).

(۳) صفة الصفوة: (۴/۸).

✽ عثمان بن الهيثم وايي: د بنوسعد څخه په بصره کې د عبید الله بن زیاد یو جنگي قاید له چت څخه راپرېوت او خپې يې ماتې شوې.

ابوقلابه يې پوښتنې ته راغی او ورته يې وويل: کېدای شي چې په دې کې به دې خیر وي.

هغه ورته وويل: ای ابوقلابه! د خپو په ماتېدو کې به څه خیر وي؟

ابوقلابه ورته وويل: ښه ده چې الله پاک دې نور اندامونه سالم ساتلي او مات شوي نه دي.

درې ورځې وروسته د ابن زیاد لیک ورته راغی چې د حسین سره جنگ ته ولاړ شه.

جنگي قومندان استازي ته وويل: زما تکلیف خو ته خپله ويني، زه چرته جنگ ته تللی شم؟ اووه ورځې وروسته خبر راغی چې حسین عليه السلام قتل شو، سړي وويل: په ابوقلابه دې الله رحم وکړي، په رښتیا چې د خپو په ماتېدو کې مې خیر و ^(۱).

(۱) صفة الصفوة: (۳۳۸/۳).

په دين كې له فتنې څخه د سلفو صالحينو ځان ژغورنه

✽ عبدالكريم الجزري روايت كوي چې ابو عبید بن محمد بن عمار بن ياسر وايي: مشركانو عمار بن ياسر رضي الله عنه يو ځل تر هغه نه پرېښود ترڅو د رسول الله صلى الله عليه وسلم اړوند بدې خبرې ونه كړي او د قریشو معبودان په ښه صفتونو ياد نه كړي، كله چې د نبی صلى الله عليه وسلم خواته راغی ورڅخه يې وپوښتل: شاته دې څه پرېښودل؟ هغه ورته وويل: د الله رسوله! په شر او فتنه كې واقع يم، له مشركانو څخه هله راپورته شوم چې ستا اړوند مې بدې خبرې وكړې او د هغوی معبودان مې په ښو صفتونو ياد كړل. نبی صلى الله عليه وسلم ورته وويل: زړه دې څه وايي؟ عمار رضي الله عنه ورته وويل: په ايمان مطمئن او ډك دى، نبی صلى الله عليه وسلم ورته وويل: كه بيا يې زورولې بيا ورته دغه خبرې وكړه^(۱).

✽ شعبة او هشام دواړه د قتاده نه، هغه د يونس بن جبیر نه روايت كوي چې جناب صلى الله عليه وسلم مو رخصتوو نو ورته مو وويل: نصيحت راته وكړه، هغه وويل: له الله پاك څخه ډېر وډار شى، د قرانكريم سره ښه تعلق ولرئ ځكه چې قرانكريم د تورې شپې رڼا او د رڼا ورځې لارښوونكى دى، د تكليف او فقر په حالتونو كې پرې عمل وكړئ، كه مو ازمينت مخې ته راشي په مال دولت يې له منځه يوسه خو دين دې محفوظ وساته، كه ستونزې لا پسې وږده شوه په مال او ځان دې مصيب لرې كړه خو دين دې محفوظ وساته، هغه څوك بې ودانه دي چې دين يې نرېدلى وي، او له چا څخه چې دين واخستل شي هېڅ سرمايه نه لري، جنت ته له تگ وروسته هېڅ فقر او فاقت نشته، او اور ته د تگ وروسته هېڅ سرمايه او شتمني په كار نه راځي^(۲).

✽ ابوهشام الرفاعي وايي: ابوبكر بن عياش حسن بن الحسن ته په مدينه كې

(۱) سير أعلام النبلاء: (۴۱۱/۱). او حديث امام حاكم په (۳۵۷/۲) كې روايت كړى دى او صحيح يې ورته ويلي دي امام ذهبي ورسره د حديث په تصحيح موافقه كړېده، ابن سعد هم پخپل طبقات: (۱۸۹/۳) كې، أبو نعیم په حلیة الأولیاء: (۱۴۰/۱) كې او امام طبري په (۱۳۲/۱۴) پخپل تفسير كې روايت كړى دى.
(۲) سير أعلام النبلاء: (۱۷۴/۳).

وويل: مدینه کې دې خومره فتنه دې جوړه کړه؟ هغه ورته وويل: ولې په کومه فتنه کې دې ليدلی يم؟ هغه ورته وويل: هغوی دې لاسونه ښکلول او تا نه منعه کول^(۱).

☀ صفوان بن صالح وايي: ما ته عبدالله بن كثير دمشقي، هغه ته عبدالرحمن بن يزيد بن جابر وييل و چې مونږ د رجاء بن حيوه سره ناست وو او د نعمتونو د شکر اړوند مو څه يادونه وکړه، هغه وويل: د الله د نعمتونو شکر په هېڅ څوک هم نه شي ادا کولی، زمونږ نه وروسته يو سړی چې په چين کې يې ځان نغښتی و وويل: ايا اميرالمؤمنين يې هم نه شي ادا کولی؟
رجاء وويل: هو اميرالمؤمنين يې هم نه شي ادا کولی.

مونږ ورته وويل: د اميرالمؤمنين د يادولو دلته څه اړتيا وه؟ هغه لکه عام سړی دی؟ مونږ بيخي د سړي په غم کې نه وو، خو چې رجاء وکتل سړی يې په نظر راغی، نو وويل: د چين والا له اړخه به درته هر وروڼو څوک راځي خو که څوک راغلل او قسمونه يې درکول قسمونه ورته وخوړئ چې مونږ څه نه دي ويلي، په دې جريان کې پوليس راغلل او وويل: ای رجاء! د اميرالمؤمنين ذکر چې راشي ولې ورله دليل نه نيسي؟ هغه ورته وويل: ولې د اميرالمؤمنين په کوم ځای کې ذکر راغلی دی؟ هغه ورته وويل: تاسو چې خپلمنځی خبرو کې وويل چې د الله د نعمتونو شکر په هېڅ څوک هم نه شي ادا کولی، تاسو ته وويل شول چې اميرالمؤمنين يې هم نه شي ادا کولی؟ او وويل: اميرالمؤمنين خو عام سړی دی! ما ورته وويل: خبره داسې نه وه، هغه وويل: ستا دې په الله قسم وي، ما وويل: هو زما دې په الله قسم وي، اميرالمؤمنين سړی راوغوښت او اويا دورې يې ووهو، سړی په داسې حالت کې راووت چې په وينولړل شوی و او وويل: رجاء بن حيوه! ته لا عالم يې او داسې دې وکړ؟ ما ورته وويل: د مسلمان د ويني نه ستا په شاه او يا دورې ډېرې بهترې دي.

ابن جابر وايي: له دې وروسته چې به رجاء بن حيوه کله هم په مجلس کې کښېناست ويل به يې: د چين والا نه ځان ساتئ^(۲).

(۱) سير أعلام النبلاء: (۵۰۰/۸). د ابوبکر مشهور نوم شعبة دی، او په علم القراءت کې د عاصم په روايت د حفص مساوي راوي دی.

(۲) سير أعلام النبلاء: (۵۱۱/۴).

حنبلي وايي: اسحاق بن ابراهيم چې کله ابو عبدالله احمد بن حنبل او ابن معين د قران کریم په مخلوقيت مجبوره کړل، زه د دواړو سره د عفان په کور کې محامخ شوم، پر دغې فتنې لومړی عفان ازمول شوی و، د ازمينست د سبا په ورځ ترې يحيي بن معين په داسې حالت کې پوښتنه وکړه چې د ابو عبدالله احمد بن حنبل په شمول مونږ هم ورسره ناست وو چې اسحاق درته څه وويل: هغه ورته وويل: ابو زکريا! ستا او ستا د ملگرو مخونه مې نه دي تور کړي، هېڅ پوښتنه مې ورله نه ده جواب کړې.

ابن معين: رويه يې درسره څنگه وه؟

عفان: زه يې ځان ته وغوښتم او له جزېرې څخه د مامون راستول شوی ليک يې راته پراو کړ، ورته يې ليکي و: عفان تر هغه مجبوره کړه او ويې وهه تر څو قران ته مخلوق ووايي، که د قران په مخلوقيت يې اقرار وکړ په خپل حالت يې پرېږده، او که زما د ليک منلو څخه يې انکار وکړ نو د دولت لخوا پرې ټاکل شوې تنخوا بنده کړه هېره دې نه وي چې مامون به عفان ته هر مياشت پنځه سوه درهم ورکول اسحاق چې کله د مامون د راستولي ليک څخه وزگار شو ما ته يې وويل: څه فکر لري؟

ما ورته د ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ [سورت اخلاص: 1] ټول سورت ولوست او ورته مې وويل: ايا دا مخلوق دی؟

اسحاق: گرانه! بس اميرالمؤمنين وايي چې که انکار يې وکړ او خبره يې ونه منله حکومتي معاش پرې بند کړه.

ما ورته وويل: ﴿وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ﴾ [سورت ذاريات: ۲۰]

ژباړه: ستاسو رزق او نور هغه څه چې وعده يې درسره کيږي ټول په اسمان کې دي. بيا رانه نور غلي شو، او زه ترې راستون شوم، په دې خبرو ابن معين او احمد بن حنبل ډېر زيات خوشحاله شول^(۱).

هيشم بن خلف وايي: ما ته محمد بن سويد الطحان وويل: مونږ د عاصم بن

(۱) سير أعلام النبلاء: (۲۴۴/۱۰).

علي سره وو، ابو عبید او ابراهیم بن ابي الليث د خپل ټول جماعت په شمول راسره وو، مونږ د احمد بن حنبل وهلو ته کتل، عاصم وویل: داسې څوک نشته چې ما سره ولاړ شي او د دې سړي سره خبره وکړو؟ خو هېڅ چا جواب ورنه کړ، ابن ابي الليث ورته وویل: دومره حوصله وکړه چې زه کور ته ولاړ شم او لورگانو ته مې وصیت وکړم، مونږ داسې وانگېرله چې د ځان لپاره به د کفن او خوشبويي غم خوري، بېرته راغی او وویل: زه خو مې لورگانو ته ورغلم هغوی په ژړا شوې! په دې جریان له واسطه عاصم ته خپلو دواړو لورگانو له پلوه لیک راغی په کې يې ليکلي و: مونږ خبر شوي یو چې چارواکی احمد بن حنبل په دې ټکوي چې قران ته مخلوق ووايي، له الله پاک څخه وډار شه او خبرې ته يې غاړه مه ږده، ستا د مړینې خبر به راته له دې څخه ډېر بهتر وي چې د چارواکي خبرې ته غاړه کېږدې^(۱).

☀ ابو جعفر الانباري وايي: احمد بن حنبل چې کله مامون ته بوتلل شو، زه خبر شوم، ولاړم او په فرات ورته شوم، څه گورم چې په حجره کې ناست دی، سلام مې پرې وکړ، هغه راته وویل: ابو جعفره! ځان دې ډېر تکلیف کړ چې راغلې! ما ورته وویل: نن ورځ ته مشرتابه يې او پاتې خلک به په تا پسې اقتدا کوي، لوړه په رب لايزال چې که د قران د مخلوقیت خبره دې ومنله ستا له کبله به ورته ډېر خلک غاړه کېږدي، او که ورڅخه دې انکار وکړ، نو ستا له امله به ورڅخه ډېر خلک انکاري شي، خو که مامون دې مړ نه کړي خپله مړ کېږي، مرگ هرومرو دی، له الله پاک څخه وډار شه او د مامون خبرې ته غاړه مه ږده.

احمد بن حنبل په ژړا شو او ویل يې: ماشاء الله. بیا يې وویل: ابو جعفره! خبره دې راته بیا وکړه. ما ورته خبره بیا تکرار کړه، هغه بیا وویل: ماشاء الله^(۲).

☀ صالح بن احمد وايي: له بغداد څخه زما پلار او محمد بن نوح لاس تړلي بوتلل شول، تر انباره پورې ورسره مونږ لاړو، ابوبکر الاحول زما له پلار څخه وپوښتل: که مرگ درته د تورې له مخې راشي ورته تیار يې که نه انکار کوې؟ هغه ورته وویل: مرگ ته تیار يم خو قران ته مخلوق نه وایم.

(۱) سير أعلام النبلاء: (۳۶۴/۹).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۲۳۹/۱۱).

بيا دواړه بوتلل شول، له پلار څخه مې واورېدل: د (بغداد) او (رقه) ترمنځ پرته د مالک بن طوق ساحې ته بوتلل شول او له هغه ځايه مو له شپې مزل شروع کړ، يو سړی مو مخې ته راغی او وې پوښتل: احمد بن حنبل څوک دی؟ چا ورته وويل: دا دی. او بن والا ته يې وويل: لږ تم شه او په قلاږ ځه، بيا يې وويل: ای احمده! هېڅ پروا مه کوه، که ووژل شې جنت ته به ولاړ شې! بيا يې راته وويل: په الله مې سپارتي يې او لاړ.

ما ويوښتل چې دا څوک دی؟ چا راته وويل: دا د ربيعه قبيلې غړی دی نېک او ښه سړی دی، په بانډو کې د وړيو کار کوي^(۱).

✽ احمد بن الحواري وايي: ما ته ابراهيم بن عبدالله وويل چې احمد بن حنبل ويل: زما په ازميننت کې له لويډو ورسته راته هېڅ چا دومره قوي خبره نه ده کړې لکه يو بانډچي چې راته کړې ده، هغه راته وويل: که مړ شوې شهيد يې، او که ژوندې وې باقدره او هر څوک به دې ښه وايي، په دې خبرو مې زړه ډېر زيات قوي او پياوړی شو^(۲).

✽ حنبل وايي: ابو عبدالله وويل: د علم سره سم او په کم عمرې (کشرې) کې د محمد بن نوح په څېر باعزمه او د قوي عقېدې څښتن ما نه دی ليدلی، امید مې دی چې د ژوند پای به يې نېکه وه.

ما ته يې يوه ورځ وويل: ابو عبدالله! له الله څخه وډار شه، ته گوره زما په څېر نه يې، تا پسې خلک اقتدا کوي، ټولو خلکو تا ته ورمېرونه اوږده کړي دي چې ته به څه وايې؟ له الله څخه وډار شه او په دين کلک ودرېره، بيا مړ شو، ما پرې د جنازې لمونځ وکړ او خاورو ته مې وسپارو^(۳).

(۱) سير أعلام النبلاء: (۲۴۱/۱۱)

(۲) سير أعلام النبلاء: (۲۴۱/۱۱).

(۳) سير أعلام النبلاء: (۲۴۲/۱۱).

خپل منځنی فتنو کې د سلفو صالحينو دريغ

☀ ابو نعیم وایي: ما ته حاکم ابو احمد، هغه ته ابن خزیمه، هغه ته عمران بن موسی، هغه ته عبدالوارث، هغه ته محمد بن جُحادة، هغه ته نعیم بن ابی هند، هغه ته ابو حازم، هغه ته حسین بن خارجه اشجعي ویلي و چې: عثمان بن عفان رضی اللہ عنہ چې کله ووژل شو، فتنه راڅخه تاو راتاو شوه، ما له الله پاک وغوښتل ای الله! ما ته دومره حق وښایه چې منگولې پرې ښخې کړم، په خوب کې مې دنیا او اخرت ولید چې ترمنځ یې دیوال وي، په دېوال ورپورته شم څه خلک راته ووايي: مونږ ملائک یو، زه ترې پوښتنه وکړم شهیدان چرته دي؟ هغوی ووايي: په پورې پورته ولاړ شه هلته دي، زه چې دوه پورې وختم محمد او ابراهیم رضی اللہ عنہم مې ولیدل، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ابراهیم رضی اللہ عنہ ته وایي: زما د امت لپاره سفارش وکړه، هغه ورته ووايي: تا ته پته نشته چې ستا وروسته هغوی څه څه ونه کړل! ویني یې توي کړې، خپل سربراه یې وواړو، دوي زما د ملگري «سعد» د کردار په څېر ولې رول نه ادا کوو؟ د ځان سره مې وویل: ډېر معنا دار خوب دې ولید، سعد رضی اللہ عنہ ته راغلم او ورته مې بیان کړ هغه پرې ډېر خوشحاله شو، او ویویل: هغه څوک به ستر زیانمن وي چې ابراهیم رضی اللہ عنہ یې خلیل نه وي، ما ورڅخه وپوښتل: په دواړو ډلو کې ته د چا مل یې؟ هغه وویل: په دواړو کې د چا غړی نه یم، ما ورته وویل: ما ته په چا سره د ملتیا حکم کوې؟ هغه وویل: گډې بزې لري؟ ما ورته وویل: نا. هغه وویل: گډې بزې واخله او تر هغه له دې فتنو څخه لرې ووځه تر څو له منځه لاړې شي^(۱).

☀ ابو معاوية له اعمش څخه روایت کوي چې زید بن وهب وایي: عثمان بن عفان رضی اللہ عنہ چې کله له عبدالله بن مسعود رضی اللہ عنہ څخه وغوښتل چې مدینې ته راشه نو خلک ورته راغونډ شول او ورته یې وویل: دلته تم شه او مه ځه، له ټولو هغه شیانو څخه چې تا بې طبعه کوي مونږ دې دفاع کوو، هغه ورته وویل: په ما د عثمان

(۱) سیر أعلام النبلاء: (۱۲۰/۱). او حدیث امام حاکم هم په (۵۰۳، ۵۰۲) کې د ثقاتو راویانو په توسط روایت کړی دی.

ﷺ خبره منل واجب دي، لږ څه وروسته د فتنو او ازمېښتونو لپري راروانه ده او زه نه غواړم چې فتنې پېل له ما څخه واخلي، خلک يې ستانه کړل او د عثمان ﷺ په لور وتپېد^(۱).

ﷺ عبدالله بن عامر بن ربيعه وايي: خلکو چې کله عثمان بن عفان ﷺ تپي کړ، زما پلار د شپې له پلوه لمونځ وکړ او بيا يې وويل: اى الله! ته چې څنگه خپل نيکان بندگان له خپل منځې فتنو څخه ژغورې ما هم وژغوره، له فتنې پرته د سهار په مهال مو ورله په جنازه کې شرکت وکړ^(۲).

ﷺ سفيان بن عيينه د عمر بن نافع نه، هغه يې د خپل پلار نه، هغه يې له ابن عمر نه روايت کوي چې علي ﷺ راپسې استازی راولېږو چې ابو عبدالرحمنه! د شام خلک ستا خبره ډېره ښه مني ولاړ شه او ته مې هلته گورنر وگمارلې.

ما ورته وويل: د الله په خاطر، د نبي ﷺ سره مې د خپلولې په بنياد، د هغه سره زما د ملگرتوب په بنياد درته سوال کوم چې په گورنرۍ مې مه گماره، خو هغه انکار وکړ چې هرومرو به ځې، حفصه ﷺ مې ورته واسطه کړه خو بيا يې هم انکار وکړ.

د شپې له مخې مکې ته ولاړم، چا ورته وويل چې شام ته تللى دى، زما پسې يې استازي ليرېدولي ول هر سړي له خپل پټکي نه د اوښ لپاره مهار جوړو تر څو په چټکۍ سره ما راوښي، حفصه ﷺ ورسې استازى وليږدو چې هغه شام ته نه بلکې مکې ته تللى دى نو حوصله يې په ځاى شوه^(۳).

ﷺ عبدالله بن عبید بن عمير له عبدالله بن عمر څخه روايت کوي چې د فتنو په روانه لړۍ کې مونږ د هغه چا په څېر يو چې د لارې په منځ کې روان وي او ناڅاپه پرې ورپېځ او تورتمې راشي لاره له ټولو څخه ورکه شي، ځېنې يې ښي او ځېنې يې کينې لورې ته رهي شي، نو له دواړو څخه لاره يې درکه شي او مونږ تر هغه پخپل ځاى ولاړ يو چې تر څو الله پاک دغه تورتمې له منځه لري کړي، د

(۱) سير أعلام النبلاء: (۱/۱۸۹).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۲/۳۳۰).

(۳) سير أعلام النبلاء: (۳/۲۲۴).

لومړي په خېر لاره ووينو او ويې پېژنو بېرته پرې رهې شو، د قريشو دغه ځوانان چې د دنيا او واک په جنگ اخته دي او سره يو بل مړه کوي دغه دنيا زه د خپلو څيرل شوو دواړو پڼو سره برابره نه بولم^(۱).

ﷺ سلام مسکين له حسن څخه روايت کوي چې عثمان بن عفان رضي الله عنه چې کله شهيد شو خلکو عبدالله بن عمر رضي الله عنه ته وويل: ته په خلکو کې خپله هم لوړه هستې يې او د لوړې هستې زوي يې د بيعت لپاره خلکو ته ورشه.

هغه ورته وويل: خوښه بولم چې د هېڅ چا وينې مې له کبله توي نه شي.

خلکو ورته وويل: يا خو به هر ورومرو وځې او يا به دې پخپلې بستري وورژنو.

هغه ورته بيا خپله خبره تکرار کړه، که هر څومره يې وگواښو او ډار يې ورکړ خو پرې توانا نه شول^(۲).

ﷺ امام ذهبي د معاوية بن ابي سفيان رضي الله عنه په ترجمه کې وايي: له معاوية څخه وروسته گڼ شمېر خلک داسې پاتې شول چې په نورو به يې غوره بولو، د ډېرې مينې له کبله به يې پکې غلو او مغالات کول، يا خو داسې وه چې ټول رعيت يې په سخا، حوصله او زغم، او په ورکړه خپل کړی و، او يا د شام خلک د هغه سره په مينه محبت راتوکېدلي وو او خپلو بچو ته يې ورسره دغه مينه ورزده کړې وه.

د معاوية رضي الله عنه سره په شام کې لږ صحابه کرام او ډېر د تابعينو علماء وو، پخپله يې ورسره د عراقيانو سره ضد جنگ جگړه کې هم برخه واخسته -الله مو دې له هوا پرستۍ وساتي- له بل پلوه د علي رضي الله عنه سره هم له خوارجو پرته ټول رعيت مينه او محبت درلود او ورسره کلک ولاړ وو، او د گردو بغاوت کونکو سره يې کرکه او نفرت او ورڅخه يې خپل براءتونه اعلان کړل، له دوي څخه زياترو يې د علي رضي الله عنه په شان او مرتبه کې غلو او مغالات پېل کړ لکه شيعگان.

لږ د الله په خاطر د هغه سرې به څه حال وي چې په داسې کلي کور کې يې نشا و نما وشي چې په مينه او محبت او په بغض او حسد کې له حده تجاوز کوي، په

(۱) سير أعلام النبلاء: (۳/۲۳۷).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۳/۲۳۹).

دوي کې به عدل او انصاف له کومه راشي؟ ټول حمدونه او ثناگانې هغه الله لره دې چې مونږ يې په داسې وخت کې شته کړو چې حق ورپکې له دواړو اړخونو څخه واضحه او په خورا څرگند ډول برينبي.

د دواړو خواو نهوکې مو پکې ويېژندلې، ځان مو پرې پوهه کړ، دواړه مو معذور وگڼل او د دواړو خواو لپاره مو له الله څخه بخشش او مغفرت وغوښت، په انصافي توگه مو د دواړو خواو سره مينه او محبت دی، او د سرغړونکو لپاره په خورا نېک او بناسته ډول د جواز په حملو کې د رحمت دعاگانې کوو چې ان شاء الله تېروتي به ورته بخشش شوې وي.

دالله پاک راکړي تعليم په بنسټ وايو: ﴿رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾ [سورت حشر: ۱۰]

ژباړه: ای زمونږ ربه! مونږ او زمونږ هغه ورونو ته چې مخکې راڅخه د مومنانو په صفت تېر شوي دي بخشش وکړه، او هغوی ته زمونږ په زړونو کې حسد مه پېدا کوه، ته د شفقت او رحم ولا ذات يې.

له هغه چا څخه هم خوشحاله او راضي يو چې د دواړو خواو هېڅ ملتيا يې نه ده کړي لکه: سعد بن ابي وقاص، عبدالله بن عمر، محمد بن مسلمة، سعيد بن زهد رضي الله عنه او په دې لړې کې د گردو هغه خوارجو څخه کلک براءت اعلان وو چې د علي رضي الله عنه سره يې د نظامي جنگونو اعلان کړی و او د دواړو خواو په کفر يې عقیده لرله.

خوارج له دين څخه بهر او د اور سپي دي، خو په اور کې يې د تل لپاره قايل نه يو خو د صليب پرستو او بدپرستو په اور کې د تل لپاره قايل او ورباندې عقیده لرو^(۱). ص ۹۴.

☀ عمرو بن مروة له شعبي څخه روايت کوي چې مسروق ته به چا وويل: د علي

(۱) سير أعلام النبلاء: (۳/۱۲۸).

زه وایم: امام ذهبي رضي الله عنه باندې دې الله پاک ځانکړي رحمتونه او فضلونه وکړي د سم صحیح منهج متعلق يې ور بيان کړی دی، ډېره مناسبه ده چې د وسمهال روانو فتنو اړوند خلک په دغې خورابهترين منهج منگولې ولگوي.

ﷺ سره مې ليدل ونه شول! هغه به ورته وويل: فرضا كه دې ليدلي وي او ورسره مل وي، د خپل منځنۍ جگړو لپاره په صفونو كې درېدلای وای او ملائڪ درته په دې ايت راغلي وای چې: ﴿وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا﴾ [سورت نساء: ۲۹]. الله پاك په تاسو ډېر رحم كونكى او مهربان دى ځانونه پخپله مه وژنئ.

تاسو څه وياست چې راستانه شوي به وای؟ هغوى ورته وويل: نا نه شوراستنېدای، بيا ورته مسروق وويل: لوړه په رب لايزال چې دغه ايت ستاسو گران او محبوب پېغمبر ته گرانې او محبوبې ملائڪې راوړى دى، محكم ايت دى په هېڅ ايت نه دى منسوخ شوى^(۱).

☀ ابو عقيل بن بشير بن عقبه وايي: ما يزيد بن الشخير ته وويل: خلك چې به سره په خپل منځ كې په جنگ جگړو اخته شول مُطَرَف ﷺ به څه كول؟ هغه وويل: د كور په منځ كې به ناست او نه به راوتو، تر هغه به يې ورسره د جُمعې او جماعت لمونځ كې برخه نه اخسته چې شخړه به تر پايه نوه رسېدلای^(۲).

☀ ايوب وايي: مطرف به ويل: چې په پوره بروسه كور كې كښېنم له دې څخه راته بهتر دي چې جهاد ته په دوکه لار شم^(۳).

☀ حُميد بن هلال وايي: مطرف بن عبدالله ﷺ ته خوارج راغلل او خپل پلو ته يې دعوت كړ، هغه ورته وويل: كه دوه نفسونه مې درلودل په يو به مې تاسو سره بيعت كړى و او بل به مې له ځان سره ساتلى و، كه ستاسو درېځ هدايت او دين وى ما به پرې منلى وای، او كه تگلاره مو سراسر گمراهي وي، نو كه يو نفس مې برباد شوى و بل خو به سالم و! چونكه يو نفس لرم دوکه نشم وركولى^(۴).

(۱) سير أعلام النبلاء: (۱۲۳/۴).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۱۹۱/۴).

(۳) سير أعلام النبلاء: (۱۹۱/۴).

(۴) سير أعلام النبلاء: (۱۹۵/۴).

د شاهانو د درگاونو اړوند د سلفو صالحينو درېځ

اعمش له مالک بن الحارث نه، هغه د عبدالرحمن بن يزيد نه نقلوي چې مونږ علقمة ته وويل: که ته په مسجد کې لمونځ وکړې او بيا لږ کينې او مونږ درڅخه پوښتنې وکړو ښه به نه وي؟ هغه وويل: دا مې نه خوښيږي چې خلک ووايي: دا سړی علقمه دی. مونږ ورته وويل: د شاهانو مانېو ته ولې نه درومي؟ هغه وويل: په دې ډارېرم چې هغوی به مې دومره ورتي او په بده سترگه به راته وگوري چې دومره به ما نه وي رتلي او نه به مې ورته دومره بد کتلي وي^(۱).

سليمان التيمي له احنف نه روايت کوي چ په ما کې درې خويونه دي تاسو ته يې د پند لپاره د ذکر وړ بولم: له بلنې پرته هېڅکله د شاهانو په دروازه نه يم ودرېدلې، چې دوه کسانو خپله نه يم غوښتې ترمنځ مې ورله هېڅکله مداخله نه ده کړې، له ما سره ناستې څخه چې هر څوک پاڅيږي زه يې په ښو صفتونو يادوم^(۲).

عبدالرزاق وايي: نعمان بن الزبير صنعاني نه مې واوډل چې محمد بن يوسف يا ايوب بن يحيي طاووس ته اووه سوه يا پنځه سوه ديناره واستول او استازي ته يې وويل: طاووس ته ووايه که زما دغه ډالۍ دې ومنله د ښې روپې سره سره به درته ښه پوښاک هم درواستوم، که څه هم استازو يې وهڅو خو طاووس له اخستو غوڅ انکار وکړ، چونکه طاووس لږ دمه له خلکو څخه ناخبره شونو يو سړي د دينارونو کڅوړه کور ته د يوې کړکې له لورې وارتوله او خلکو ته يې وويل: دينار يې واخستل، څه موده وروسته حکومتې چارواکي له طاووس څخه ناراضه شول بېرته يې ورته استازي راواستول چې زموږ دينار بېرته راکړه، هغه ورته وويل: کوم دينار؟ ما خو له چا څخه هېڅ هم نه دي اخستي!

استازي د طاووس خبر تر چارواکو ورساو، بيا پسې هغه څوک واستو چې چا يې

(۱) سير أعلام النبلاء: (۵۸/۴).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۹۲/۴).

د اخستو اوازه خپره کړې وه، سړي ورته وويل: ابو عبدالرحمن! ما چې درته دینار درکړي و هغه راکړه، طاووس ورته وويل: ایا ما له تا څخه دینار اخستي دي؟ هغه وويل: نا. بیا یې دینار په هغه کړکی کې تالاش کړل چې له کومه یې وراوتولي و، تر هغه په نفس ځای کې پراته و چې غنې (جولاګي) پرې خپل کور هم جوړ کړی و، بېرته یې ورته راوړي دینار واستول^(۱).

☀️ معمر بن سلیمان د فرات بن سائب نه روایت کوي چې میمون بن مهران به ویل: په درېو شیانو ځان مه لږه: د شاهانو درگاه ته مه څه اکر که دا بهانه هم ولري چې زه یې خبر خواهي لټوم، د بدعتیانو خبرې مه اوره هسې نه زړه دې ګنده کړي، پردې بنځې سره مه یواځې کېږه ولو که ته ورته قران هم ورزده کوي^(۲).

☀️ کثیر بن یحیی له خپل پلار نه روایت کوي: سلیمان بن عبدالملک مدینې ته راغی او دغه مهال یې ګورنر عمر بن عبدالعزیز و، خلکو ته یې د ماسپښین د لمونځ امامت هم ورکړ، له لمونځ وروسته محراب ته تکیه او خلکو ته مخامخ شو، صفوان بن امیه یې په خورا بنایسته اخلاقو ولید، له عمر بن عبدالعزیز څخه یې ویونښتل چې دغه هلک څوک دی؟ هغه ورته وويل: صفوان بن امیه دی.

سلیمان بن عبدالملک خپل خادم ته وويل: پنځه سوه دیناره په کڅوړه کې دي، غلام ته یې ورکړه چې صفوان بن امیه چې په لمونځ ولاړ دی ورته یې ورکړي، چونکه صفوان په لمونځ بوخت و تر سلام اړولو پورې ورته غلام انتظار وکړ، صفوان ویونښتل: څه پوښتنه لري؟ غلام وويل: نا امیرالمؤمنین درته دا دینار راواستول چې د ژوند ځېنې ستونزې پرې حل کړې او په بچو یې وخورې، هغه ورته کړه: ما ته یې نه دې رالیردولې، هغه ورته وويل: ولې ته صفوان بن امیه نه یې؟ هغه وويل: ولې نه. غلام ورته کړه چې تا ته یې راواستولم کنه، هغه ورته وويل: ورشه او دوباره ځان ښه خبره کړه، چې غلام څنګه ولاړ صفوان خپل پېزار واخستل او تر هغه له سترګو څخه پټ او پناه شو چې سلیمان بن عبدالملک له مدینې څخه ولاړ^(۳).

(۱) سیر أعلام النبلا: (۴۰/۵).

(۲) سیر أعلام النبلا: (۷۷/۵).

(۳) سیر أعلام النبلا: (۳۶۸/۵).

✽ ابن شوذب وايي: د بصري گورنر په علماوو او قاريانو باندې تحفي وويشلې، مالک بن دینار ترې هم تحفه قبوله کړه، محمد بن واسع ورته وويل: ته هم د حکومتي چارواکو ډالۍ قبولوي؟ هغه ورته وويل: زما له ملگرو څخه پوښتنه وکړه، ملگرو يې ورته وويل: ده ترې پېسې واخستې خو غلامان يې پرې واخستل او ازاد يې کړل، محمد بن واسع ورته وويل: ايا ستا زړه اوسمهال په تېر محکمي حالت دی؟ هغه وويل: ای الله! نا، مالک بن دینار خردی خو د محمد بن واسع په څېر د الله عبادت کوي^(۱).

✽ عبدالله بن حُبَيْق وايي: ما ته عبید بن جناد، هغه ته عطاء بن مسلم ويلي و: مهدي چې کله خليفه شو، سفیان پسي يې استازی واستو، چې کله راغی خپله گوتمه يې ورته ورکړه او ورته يې وويل: دغه زما گوتمه ده او د گرد امت چاري د قرانکریم او نبوي حديثونو له مخې سمبال کړه، سفیان گوتمه واخسته او ورته يې وويل: امیر المؤمنین! ایا ما ته دخبرو کولو اجازه ده؟

عطاء ورته وويل: سفیان هم ورته امیر المؤمنین وويل؟

هغه وويل: هو. بیا يې ورته وويل: د خبرو کولو سره سره امان هم راکوې؟

هغه ورته وويل: هو.

سفیان ورته وويل: تر څو زه خپله نه يم راغلی ما پسي بیا استازی ما رالېږه، او چې ما درڅخه څه نه وي غوښتي ما ته هېڅ هم مه راکوه.

مهدي ورته غصه شو او ارادې يې بدلې شوې، کاتب يې ورته وويل: تا خو ورته امان ورکړی دی نو بیا؟ مهدي وويل. ولې نه سمه ده.

سفیان چې بهر راووت ملگرو يې ورته وويل: هغه درته په قران او حديث د امت اصلاح واک درکړ او تا قبول نه کړ؟ ملگرو ته يې وويل: ستاسو عقلونه پوره نه دي، او بیا بصري ته وتښتېد^(۲).

✽ حسن بن الربيع وايي: عبدالله بن مبارک چې کله په سفر کې مړ کېده حلوا

(۱) سير أعلام النبلاء: (۱۳۰/۶).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۳۶۲/۷).

ته يې زړه وشو په کشتي کې حلوا يواځې د داسې چا سره وه چې د شاهانو سره يې دنده ترسره کوله، مونږ چې عبدالله بن مبارک ته قيصه وکړه هغه انکار وکړ او همدغسې مړ شو^(۱).

✽ فضيل بن عياض وايي: له عبدالله بن مبارک څخه وپوښتل شول چې په عقل پوره خلک څوک دي؟ هغه وويل: په عقل پوره خلک علماء دي، ترې وپوښتل شول: شاهان څوک دي؟ هغه وويل: شاهان پرهېزگاران دي، ترې وپوښتل شول: بې وقوف څوک دي؟ هغه وويل: بې وقوف هغه خلک دي چې په دين خوراک کوي (دين خرڅوي)^(۲).

✽ احمد بن جميل المروزي وايي: عبدالله بن مبارک ته وويل شول چې اسماعيل بن علقية د زکاتونو په راټولولو امير وگمارل شول. عبدالله بن مبارک ورته وليکل:

يَا جَاعِلَ الْعِلْمِ لَهُ بَازِيًا	يَصْطَادُ أَمْوَالَ الْمَسَابِينِ
أَحْتَلَّتْ لِدُنْيَا وَلِدَاتِهَا	بِحِيلَةٍ تَذْهَبُ بِالْأَدِينِ
فَصِرْتَ مَجْنُونًا بِهَا بَعْدَمَا	بُنْتَ دَوَاءً لِلْمَجَانِينِ
أَيْنَ رَوَايَاتِكَ فِي سَرْدِهَا	عَنْ ابْنِ عَوْنٍ وَابْنِ سِيرِينَ
أَيْنَ رَوَايَاتِكَ وَالْقَوْلُ فِي	لُرُومِ أَبْوَابِ السَّلَاطِينِ
إِنْ قُلْتَ: أُبْرَهُتُ فَدَا بَاطِلٌ	زَلَّ حِمَارُ الْعِلْمِ فِي الطَّيْنِ

ای هغه څوکه چې له علم دې باز جوړ کړی دی او د نادارو پېسې ټکې پرې ښکار کوي.

په داسې چل پراډ دې د دنیا او دنیاوي مزو چرچو ته ځان جوړ کړ چې دغه پراډ دین له منځه وړي.

ته خپله د دنیا پسې داسې لېونی شوې او حالانکه لږ څه مخکې خپله ته د لیونو لپاره دوا علاج وې.

(۱) سیر أعلام النبلاء: (۴۱۱/۸).

(۲) صفة الصفوة: (۱۴۰/۴).

هغه ستا د ابن عون او ابن سيرين څخه روايت كړې حديثونه چرته لارل؟
هغه ستا د شاهانو په درگاونو ته د تگ مذمت بيانونكې روايتونو او ستا اقوال
چرته ولاړل.

که ته وايي چې مجبوره شوم، نو دا خبره سمه نه ده بلکې په خټو خاورو کې د علم
خر وخوېده.

چې کله يې د عبدالله بن مبارک ليک ولوست په ژړا شو او له دندې څخه يې ځان
گوښه کړ^(۱).

سحنون وايي: د متو په زيار خوراک کوم خو په علم خوراکونه نه کوم، د
دنيا مينوال دومره پوند دي چې علم يې ورته پلوشې ورنه کړې، هغه ديني عالم
څومره بد ښکاري چې د شاهانو په درگاونو کې حاضري ورکوي، لوړه په رب
لايزال چې زه کله هم د حکومت چارواکو ته تللی يم له ځان سره مې محاسبه
کړېده او ځان مې پرې ملامت کړی دی، که څه هم درته سختې خبرې وکړم
تاسو مې د هواپرستۍ له کبله خبره نه منئ، لوړه په رب لايزال چې تردې مهال مې
د حکومتې چارواکو له لاسه نه نفقه اخستې او نه مې د هغوی راستولی پوښاک
په تن کړی دی^(۲).

(۱) صفة الصفة: (۱۶۰/۴). سير أعلام النبلاء: (۴۱۱/۸ - ۴۱۲).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۶۵/۱۲).

د بڼځو له فتنې څخه د سلفو صالحينو د ځان ژغورنې نمونې (۱)

اسامة بن زيد رضي الله عنه د نبی کریم صلى الله عليه وسلم نه روایت کوي چې په سرپو باندې مې د بڼځو له فتنې څخه ستونزمنه او له ضرر نه ډکه بله فتنه له ځان نه وروسته نه ده پرېښې (۱).

ابو سعید الخدری رضي الله عنه د نبی کریم صلى الله عليه وسلم نه روایت کوي: دنیا تر تازه ده او تاسو ته به یې الله پاک درکوي، الله گوري چې تاسو په دنیا دارې څه کوي؟ د دنیا او د بڼځو له فتنې څخه ځانونه وژغورئ، بني اسرائيل هم د لومړي ځل لپاره د بڼځو په فتنو ازمول شوي ول (۲).

اشعث بن قیس د رجاء بن حیوة نه روایت کوي چې معاذ بن جبل رضي الله عنه ويلي دي: په مشقت وازمول شوی، له زغم څخه مو کار واخست، هر ورو به په اسانو هم ازمول کيږئ، خو د بڼځو له فتنې څخه مې درباندي ډېره ویره کيږي، تاسو څه وایاست که هغوی د سرورزو بنگرې واچوي، د یمن او شام په لباس ځان سینگار کړي، شتمن به هم ډېر ستومانه کړي او ناداره به په داسې څه مکلف کړي چې موندلی یې نه شي (۳).

علي بن زيد د سعید بن المسیب نه روایت کوي: کله چې شیطان د خلکو له سرغړونې نه نا امېده شي د بڼځو له پلوه ورته راشي، سعید بن المسیب چې د څلور اتیا کالو په عمر کې یې یوې سترگې دید هم ورکړې و، وویل به یې: زه د بڼځو له فتنې څخه ډېر وېرېږم (۴).

(۱) یواځې په دې باب کې به د سیر أعلام النبلاء او صفوة الصفوة له کتابونو پرته له نورو اخستنلیکونو نه هم استفاده کوو.

(۲) بخاري کتاب النکاح باب ما يتقى من شؤم المرأة، حدیث شمېر: (۵۰۹۶). مسلم کتاب النکر والدعاء باب أكثر أهل الجنة الفقراء وأكثر أهل النار النساء، حدیث شمېر: (۲۷۴۲).

(۳) مسلم: کتاب النکر والدعاء، باب أكثر أهل الجنة الفقراء وأكثر أهل النار النساء، حدیث شمېر: (۲۷۴۲).

(۴) صفة الصفوة: (۱/۴۹۷).

(۵) صفة الصفوة: (۲/۸۰).

✽ عبدالله بن احمد بن حنبل وايي: ما ته ابراهيم بن الحسن الباهلي، هغه ته حماد بن زيد ويل و چې يونس بن عبید وايي: له ما څخه درې نصيحتونه په یاد ولره:

① د قران بنوونې لپاره دې تاسو کې هېڅ څوک بادشاهي درگاونو ته نه ځي.

② د قران بنوونې لپاره دې تاسو کې هېڅ څوک بنځې سره نه يواځې کيږي.

③ هېڅ څوک له مبتدع نه درسونه مه وایئ^(۱).

✽ عباس الدوري وايي: زمونږ ځېنو ملگرو به د سفیان ثوري دا شعرونه ډېر تکرارول:

تَفَنَى اللَّذَاذَةَ مِمَّنْ نَالَ صَفْوَتَهَا   مِنْ الْحَرَامِ وَيَبْقَى الْوُزْرُ وَالْعَارُ
تَبْقَى عَوَاقِبُ سُوءٍ فِي مَغْبَتِهَا   لَا خَيْرَ فِي لَذَّةٍ مِنْ بَعْدِهَا النَّارُ

د حرامو څخه چې څوک خوند پورته کړي، نولږ گړۍ مزه وي لاره تېره شي او شرم او گناه يې باقي پاتې شي.

د زيانمنو کړنو زيانمنې پايلې د تل لپاره پاتې شي، او د هغې مزو او خوندونو په ځکلو کې هېڅ خبر نشته چې وروسته ترې غومبرې اورونه وي.

✽ حسين بن مطير وايي:

وَنَفْسِكَ اِبْرَمَ عَنْ اُمُورٍ بَثِيرَةٍ   فَمَا لَكَ نَفْسٌ بَعْدَهَا تَسْتَعِيرُهَا
وَلَا تَقْرِبِ الْمَرْعَى الْحَرَامَ فَاَنْمَا   حَلَاوَتُهُ تَفْنَى وَيَبْقَى مَرِيرُهَا

له ډېرو شيانو څخه دې نفس په قابو کې وساته ورنه ستا لپاره وروسته بل نفس نشته چې بېرته يې په امانت کې راواخلي (يعنې ځان ژوندی کړي).

حرامو څرځايونو ته مه نژدې کېږه، ځکه چې د حرامو خوندونه او حلاوت له منځه ځي او تراخه يې تل پاتې کيږي.

او احمد بن حنبل رحمه الله وايي: ځواني د وېرې له کبله نفسي غوښتنو پرېښودو ته ويل کيږي^(۲).

(۱) سير أعلام النبلاء: (۶/۲۹۳).

(۲) روضة المحبين ونزهة المشتاقين: (۳۳۰) د ابن القيم الجوزية ليکنه

(۳) روضة المحبين ونزهة المشتاقين: (۳۳۰). د ابن القيم الجوزية ليکنه.

☀ محمد ابن اسحاق وايي: سړي بن دينار د مصر په يوه دره کې اوسېده، د مصر په دغې دره کې يوه بنيادسته او جميله ښځه وه چې ټول خلک يې په حسن ليوڼي وو، ښځه يې له راتگ څخه خبره شوه او ويويل: زه به ضرور سړي د خپل جمال او ښکلا په فتنه کې اچوم، ښځه راغله او ځان يې د هغه مخکې لوڅ کړ، سړي ورته وويل: څه درياندې وشو؟

ښځه: ايا د ژوند خونديز لمحو ته اړتيا نه لرې؟

سړي ورته وويل:

وَمَاتَ فَخَلَّاهَا وَ ذَاقَ الدَّوَاهِيَا	وَبِمَ ذِي مَعَاصٍ نَالَ مِنْهِنَّ لَذَّةً
وَتَبَقَى تَبَاعَاتُ الْمَعَاصِي بِمَا هِيََا	تُصْرَمُ لَذَاتُ الْمَعَاصِي وَ تَنْقُضِي
لِعَبْدٍ بَعِينِ اللَّهِ يَغْشَى الْمَعَاصِيَا	فِيَا سَوْءَاتَا وَ اللَّهُ رَأِي وَ سَامِعٌ

له ښځو څخه ډېرو گناهکارانو په ناوړه توگه خونديز اخستلي دي، اوسمهال هغوی مړه دي او خورا سترو عذابونه څښي.

د گناهونو او سرغړنو خونديز له منځه ځي او عذابونه او بدلې يې پاتې کېدونکي دي.

د هغه انسان لپاره څومره بده خبره ده چې الله يې ويني او خبرې يې اوري او دا يې په سرغړونو کې بوخت وي.

☀ ابو الفرج او نورو ذکر کړي دي چې په مکه کې ډېره ښائسته ښځه وه، يوه ورځ يې په شيشه کې ځان ته وکتل او خاوند ته يې وويل: داسې څوک به لا هم وي چې زما مخ وگوري او خوښ يې نه شي؟
خاوند: هو شته دی عبید بن عمير دی کنه.

ښځه: اجازت راته وکړه چې اوس يې درله په فتنه کې واچوم.

خاوند: زما درته اجازه ده.

په مسجد حرام کې ښځه عبید بن عمير ته په داسې حالت کې راغله لکه پوښتنه چې کوي او په قلاړه يې د سپوږمې په څېر مخ نه حجاب لرې کړ.

(۱) روضة المحبين ونزهة المشتاقين: (۳۳۹).

عبید بن عمیر: ای د الله بنده! مخ دې پټ کړه.

بنځه: ته مې خوښ یې.

عبید بن عمیر: زه درخڅه یو څو پوښتنې لرم که دروست ځوابونه دې راکړل ستا اړوند به بیا غور وکړم.

بنځه: ډېره ښه ده، رښتیا رښتیا ځوابونه درکوم.

عبید بن عمیر: که ملک الموت راشي او همدا اوسمهال درخڅه روح اخلي، ایا خوښه دې ده چې په داسې حالت (زنکدن) کې درسره بدکاري وکړم؟

بنځه: ای الله! داسې مې بیخي خوښه نه ده.

عبید بن عمیر: که قبر کې کینودل شي، او د سوال ځواب لپاره کښېنول شي، ایا په دغې حالت کې درسره زما بد کاري درته خوښه ده؟

بنځه: ای الله! داسې مې بیخي خوښه نه ده.

عبید بن عمیر: که د قیامت په ورځ خلکو ته په ښې او کین لاسونو خپلې خپلې عمل نامې ورکول کیږي، او تا ته معلومات نه وي چې عمل نامه به دې په کوم لاس اخلي؟ ایا په دغې حالت کې درسره زما بد کاري درته خوښه ده؟

بنځه: ای الله! داسې مې بیخي خوښه نه ده.

عبید بن عمیر: که په پل صراط تېرېږي او معلومات درته نه وي چې نجات به وي او که نه؟ ایا په دغې حالت کې درسره زما بد کاري درته خوښه ده؟

عبید بن عمیر: چې د اعمالو ترازو راوړل شي او تا ته معلومات نه وي چې د نیکو علمونو تله به دې درنه او که سپکه څیږي ایا په دغې حالت کې درسره زما بد کاري درته خوښه ده؟

بنځه: ای الله! داسې مې بیخي خوښه نه ده.

عبید بن عمیر: چې د الله مخې ته د سوال او ځواب لپاره ودرېږي ایا په دغې حالت کې درسره زما بد کاري درته خوښه ده؟

بنځه: ای الله! داسې مې بیخي خوښه نه ده.

عبید بن عمیر: له الله څخه وډار شه، الله درباندي دومه احسان او پېرزو کړېده.

بنځه چې کور ته ستنه شوه خاوند ورڅخه وپوښتل: څه دې وکړل؟

بنځه: زه او ته ډېر پاتې او ناراسته یو. بنځې د لمنځ، روژې او د عبادتونو نورو ډولونو ته مخه کړه، بیا به یې خاوند ویل: عبید بن عمیر راسره څه بد وکړل چې مخکې به مې بنځې راته هر شپه د ناوې په څېر ځان جوړو، هغه ترې عابده جوړه کړه د مخکې په څېر مې خیال نه ساتي (۱).

☀ ابن القیم رحمته الله وایي: الله تعالی سترگې د زړه لپاره شیشه گرځولې ده، که انسان سترگې ښکته وساتلې د زړه شهوت هم په تل کې وي او نه راپورته کیږي، او که سترگې یې بې مهاره کړې زړه هم خپل هېجانات راپورته کړي... نبي صلی الله علیه و آله فرمایي: [إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ عَلَى ابْنِ آدَمَ حَظَّهُ مِنَ الزَّانَا، أَدْرَكَ ذَلِكَ لَا مَحَالَةَ، فَالْعَيْنُ تَزْنِي وَزَنَاهَا النَّظْرُ، وَاللِّسَانُ يَزْنِي وَزَنَاهُ النُّطْقُ، وَالرَّجُلُ تَزْنِي وَزَنَاهَا الْخُطْيُ، وَالْيَدُ تَزْنِي وَزَنَاهَا الْبَطْشُ، وَالْقَلْبُ يَهُوِي وَيَتَمَنَّى، وَالْفَرْجُ يُصَدِّقُ ذَلِكَ أَوْ يُكَذِّبُهُ] (۲).

ژباړه: په هر انسان باندې الله پاک د زنا برخه لیکلې ده، او هر ورو به یې کوي، سترگې زنا کوي او زنا یې کتل دي، ژبه زنا کوي او زنا پرې د زنا خبرې کول دي، خپې زنا کوي او زنا یې د زنا پسې تلل دي، لاس زنا کوي او زنا یې د زنا لپاره لاس اچول دي، زړه یې غواړي او ارزو یې لري، فرج یې یا تصدیقوي او یا یې نه تصدیقوي.

د سترگو په زنا یې ځکه شروع وکړه چې د لاس، خپو، زړه او د فرج د زنا بنسټ د سترگو زنا ده، او د ژبې زنا یې ځکه ذکر کړه چې له دې څخه د خولې زنا (ښکلول) منځ ته راځي، خو که زنا عملاً وشي دا د فرج تصدیق دی او که یې ونه کړي نو تکذیب یې ورله وکړ، دا حدیث په هغه خلکو رد کوي چې مطلق نظر او هر چا ته کتل روا بولي.

(۱) روضة المحبين و نزهة المشتاقين: (۳۲۰).

(۲) بخاري په کتاب الاستئذان باب زنا الجوارح دون الفرج په (۶۴۳) شمیر باندې دېته په نږدې لفظ روایت کړی دی. مسلم په کتاب القدر باب قدر علی ابن آدم حظه من الزنا وغیره په (۶۵۷) شمیر روایت کړی دی.

او نبی ﷺ فرمایي: [يَا عَلِيُّ لَا تُتْبِعِ النَّظْرَةَ النَّظْرَةَ، فَإِنَّ لَكَ الْأُولَىٰ وَكَيْسَتْ لَكَ الثَّانِيَةَ] ^(۱).

ژباړه: ای علي! د یو ځل پسې دوهم ځل مه گوره، په لومړي ځل کتلو نه نیول کيږي او دوهم ځل دې حق نه دي.

یوه ورځ مسله منځ ته راغله چې د هغه سړي اړوند علماء څه وایي چې بنځې ته وگوري او په محبت یې مبتلا شي، زړه یې وړسې کلک ونخلي، په دې کې ورته زړه ووايي: دا د لومړي ځل کتلو گناه ده، که دوهم ځل ورته په دې خاطر وگوري چې بنځه ورته کمه بنکاره شي شاید زړه دې ترې صبر شي، ایا په دوهم ځل کاته ورته په دې معنی شرعي جواز لري؟

پوښتنه په دې ډول جواب شوه:

الحمد لله، د لسو لاملونو له کبله دوهم ځل کاته ناروا دي:

لومړی: الله پاک د نظر په ټیټولو امر کړی دی، او د زړه شفا کله هم الله پاک په حرامو کې نه ده اېښې.

دوهم: د ناڅاپي نظر متعلق له نبی ﷺ څخه وپوښتل شول، چونکه هغه ته د دې معلومات وونو د نظر په ټیټ ساتلو یې امر وکړ.

دریم: هغه صراحة ذکر کړ چې لومړی نظر یې حق خو دوهم یې حق نه دی، او دا خو کېدای نه شي چې هغه نظر یې حق جوړ شي چې رنځ یې پکې دی او هغه یې حق نه وي چې شفا او صحت یې پکې وي.

څلورم: له ظاهره داسې برېښي چې دوهم نظر کله هم له لومړي څخه کم نه دی، او تجربه هم دا تاییدوي چې په لومړي نظر یې زړه وپایلود کله یې هم حالت په دوهم ځل نه شي سمېدای.

پنځم: کېدای شي په دوهم ځل یې له لومړي ځل څخه تاثر ډېر وي نور به هم په

(۱) سنن أبي داود: کتاب النکاح، باب ما یؤمر به من غض البصر (۲۱۴۹). جامع الترمذي: کتاب الأدب، باب نظر الفجأة: (۲۷۸). او البانی هم په (۱۷۸۱) شمیر په صحیح أبي داود کې حسن وپلي دي.

عذاب اخته شي.

شپږم: په دوهم ځل کتلو کې ورته ابليس نور ډول ډال هم پسې اضافه کوي تر څو په بشپړه توګه پرې ستونزه تمامه شي.

اووم: د شريعت له اوامرو څخه په سرغړونې د رامنځ ته شوي مصيبت تداوي کله هم په حرامو نه شي کېدای، بلکې داسې برينبي چې روغتيايي مرستې يې لا پسې هم وروسته شي.

اتم: پردو بنځو ته کتل د ابليس زهريله غشي دی، چې په اول غشي کې دومره زهر و نو په دوهم کې به لا څومره وي؟ ايا د زهرو علاج په زهرو کېدای شي؟

نهم: دلته د انسان الله پاک سره د خپل محبوب په پرېښودو کې معامله جوړېږي، که په دوهم ځل کتلو وغواړي چې د منظور اليه حال معلوم کړي، نو که له نظره يې ښه رانه شي او پرېږدي، نو دې خو د الله د رضا لپاره پرې نه ښود، بلکې خوښ يې نه شو ځکه يې پرېښود، د الله پاک سره يې څه معامله پاتې شوه؟

لسم: د مزید وضاحت لپاره باید د حال موافق مثال بیان کړو:

که ته په خوراتيز ځغلند اس سپور شي، او په داسې تنګه او دنگه لار دې يوسي چې نه خو پکې اس بېرته شاته گرځېدای شي او نه هم مخکې تلای شي، خو که د ننوتلو په مهال دې اس له مهاره ټينګ کړ او په لار دې رهيډو ته پرې نه ښود، او په جدي توګه دې په اسانې راستون نه کړ، خو که هغه په دغې تنګه لار يې تر هغه يوړې چې که هر څومره يې په شاه راوکاږې تا ته به ستړي هم واړوي او راوتل يې هم ناشوني وي، ايا له دې وروسته سالم عقل دا پرېکړه سمه بولي چې د خلاصېدو لاره د اس لا هم پسې په تنګه لاره ورتګ کې ده؟!

نظر هم دغه څير صفت لري که د پياوړي ديانت څښتن له ديني متانت څخه کار واخلي او نظر قابو کړي، د رنځ جرړه په لومړيو کې وباسي علاج او معالجه به هم ورته اسانه شي، او که بار بار نظر ته ادامه ورکړي، د ډول او ښکلا څخه پسې نور هم نقاب پورته کړي، مزید يې ځان ته رابښکاره کړي، په وزگار زړه کې ورته ځاي ورکړي، محبت پکې نقش کشي وکړي او ځان پکې ځاي کړي.

څنگه چې ونه په پرله پسې خړوبولو وده کوي، د دې په څېر په زړه کې د محبت لويدلې دانه هم ده چې په باربار کتوېې زړه کې راټوکيږي تر دې چې زړه ناسور او له شرعي ماموراتو څخه په غفلت او ناڅېرۍ اخته کړي، دغه زړه انسان تل کړاوونو ته، د فتنو او محرماتو په کولو کې واقع کوي، او بالاخره هم زړه له منځه يوسي.

د زړه د ناسور کېدو او منځه تلو يواځنې لامل لومړي ځل کتل و چې د خوند او مزې له مخې يې باربار کتلو ته ادامه ورکړه، لکه څوک چې خوندور خواړه يو ځل وخورې او بيا د مزې له مخې ورته نوره ادامه هم ورکړي، خو که د لومړي ځل لپاره يې نظر په قابو کې نيولی وي، نفس او زړه دواړه به يې په صحت او نيك حالت کې وو، لږ د نبی ﷺ په دې قول [الْتَنْظُرَةُ سَهْمٌ مَسْمُومٌ مِنْ سِهَامِ ابْلِيسَ] (۱) کې سوچ وکړه چې غشۍ کله زړه ته رسيدگې وکړي د زهرو کردار پکې ادا کوي، خو که څوک په وخت غشي وباسي سمه ده ورنه هر ورو به يې مړ کړي (۲).

❁ ابن القيم رحمه الله وايي: د نظر په تيت ساتلو کې گڼ شمېر گتې دي:

لومړی دا چې د حسرتونو څخه زړه سالم پاتې کيږي، که څوک خپل نظرونه بې مهاره کړي حسرتونه به يې هم زيات شي، له نظر پرته په نورو شيانو زړه نه ستونزمن کيږي، ځکه چې سترگې زړه ته داسې شيان نښايې چې نه خو ترې زړه صبر پدای شي او نه يې هم لاس ته راوړنه کولی شي، له دې څخه بل ستر کړاو او لوي عذاب نشته.

اصمعي وايي: په طواف کې مې د لمر په څېر جينۍ وليده، چونکه په ښکلا کې يې زما نظر ميخ شو راته يې وويل: ولې گورې؟ ما ورته وويل: ولې په کتلو کمېږي؟ هغې وويل:

وَبُنْتُ مَتِي اَسَلْتُ طَرْفَهُ رَائِدًا   لِقَلْبِهِ يَوْمًا اَتَعَبْتَهُ الْمَنَاطِرُ
رَأَيْتَ الَّذِي لَا بُلْهَ اَنْتَ قَادِرٌ   عَلَيْهِ وَلَا عَنْ بَعْضِهِ اَنْتَ صَابِرٌ

(۱) حديث امام حاکم په (مستدرک الحاکم: ۳۱۴/۴) کې روايت کړې دی، او سند ته يې هم ورله صحيح ويلي دي، خو ولې ذهبي يې سند د دوو روايانو « اسحاق بن عبدالواحد القرشي او عبدالرحمن الواسطي » له مخې کمزوری کړې دی.

(۲) روضة المحبين ونزهة المشتاقين: (۹۲ - ۹۰).

چې د زړه د نگرانې لپاره کله هم نظر دې بې مهاره کړ، نويوه ورځ به دې کتل په ستړيا کې واچوي.

تا چې څه وليدل نه خو بې ټول لاس ته راوړی شي او لږو څخه به يې صبر ونه شي کړي.

کتل په زړه داسې اغېز لري لکه غشي يې چې په زړه لري، که په کتلو سره زړه مړ نه شي ټپي کوي خو بې هر ورو، نظر او هر چاته کاته په وچ کړس لږگو کې د سکروټي اچولو صفت لري، که ټول لږگي ونه سوځوي ځېنې خو سوځوي، يو شاعر وايي:

وَمُعْظَمُ النَّارِ مِنْ مُسْتَصْغَرِ الشَّرِّ	بُلُّ الْحَوَادِثِ مَبْدَاهَا مِنَ النَّظْرِ
فَتَهَ السَّهَامُ بِلَا قَوْسٍ وَلَا وَتَرٍ	بِمَ نَظْرَةٍ فَتَهَتْ فِي قَلْبِ صَاحِبِهَا
فِي أَعْيُنِ الْغَيْدِ مُوقُوفٌ عَلَى الْخَطَرِ	وَالْمَرْءُ مَا دَامَ ذَا عَيْنٍ يُقَلِّبُهَا
لَا مَرْحَبًا بِسُرُورٍ عَادَ بِالضَّرِّ	يَسْرَ مَقْلَتَهُ مَا ضَرَّ مَهْجَتَهُ

د ټولو ستونزو پېل له کتو څخه دی، او د اور لمبي د وړې سکروټي څخه جوړېږي. ډېرو کتلو د انسان په زړه کې له ليندې او تار پرتو داسې شکول وکړل لکه غشي چې شکول کوي.

انسان د هميشه لپاره په بنایسته بنځو کې خپل کتل اړوي راروي خو بڼه نه بلکې په خطر ولاړ دی.

په کتلو سترگې خوشحالي او زړه په تکليف او ستونزو کې اچوي، داسې خوشحالي دي هېڅکله را نه شي چې ضرورونه پسې رادروي.

په داسې حالت کې چې کتونکې نه پوهېږي او د نظر په غشو خپل زړه وولي، زما ځېنې شعرونه دي چې:

يَا رَامِيَا بِسَهَامِ اللَّحْظِ مُجْتَهِدًا	أَنْتَ الْقَتِيلُ بِمَا يَرْمِي فَلَا تُصِبْ
--	--

(۱) روضة المحبين ونزهة المشتاقين: (۹۷). ابن القيم د نظر د نيکنه ساتلو نورې فايدې هم ذکر کړي دي دمزيديو معلوماتو لپاره د منکور کتاب (۱۰۱ - ۱۰۵) ته مراجعه وکړه.

وَبَاعِثَ الطَّرْفَ يَرْتَادُ الشِّفَاءَ لَهُ   تَوَقَّهْ إِنَّهُ يَأْتِيهِ بِالْعَطْبِ

ای هغه څوک چې د کتلو غشي په ډېر تکلیف سره کوزاروې، غشي مه کوزاروه
ته پرې خپله وژل کیږي.

د نظر په کتلو سره د ځان لپاره صحت غواړي، خو ځان ترې وساته دا دې نور هم
په تکلیف اخته کوي.

د سلفو صالحينو د خپلو مورگانو سره د نیکي نمونې

☀ محمد بن سيرين وايي: د عثمان بن عفان رضي الله عنه په دور خلافت کې د کجورې ونه تر زر درهمو ته ورسېده، اسامة بن زيد رضي الله عنه ونه له ستې څخه راجپه کړه او له تنې څخه يې ورله خوږ کني راوويست او مور ته يې ورکړه، خلکو ورته وويل: ولې دې داسې وکړ او بڼه درته معلومات دي چې کجوره په لوړه بيعه خرڅيږي؟ هغه وويل: مور مې رانه کنډ غوښتی و، او هغه چې راڅخه هر څه وغواړي ورڅخه يې نه منعه کوم^(۱).

☀ عبدالله بن مبارک وايي: محمد بن المنکدر راته وويل چې زما ورور (عمر) ټوله شپه په عبادت رڼه کړه او ما مې د مور خپې چاپي کولې (کېمنډلې)، خو زه ورسره د خپلې شپې ثواب نه برابروم^(۲).

☀ ابن عون وايي: يوسړی راغی او محمد بن سيرين د خپلې مور سره ناست و، ورته يې وويل: ولې محمد بن سيرين ناجوره دی؟ څه پرې شوي دي؟ ناستو خلکو ورته وويل: نا نا هېڅ هم نشته خو دا د مور سره په دې کیفیت کيني^(۳).

☀ هشام بن حسان د حفصة بنت سيرين څخه نقلوي: محمد بن سيرين چې به د مور خواته کله راغی د احترام له مخې به يې د مور په مخکې وازه خوله خبرې نه کولې^(۴).

☀ ابن عون وايي: مور مې راته اواز وکړ، زما اوازي يې په اواز لوړ شو، په کفاره کې مې دوه غلامان ازاد کړل^(۵).

(۱) صفة الصفوة: (۱/۵۲۲).

(۲) صفة الصفوة: (۲/۱۴۳).

(۳) صفة الصفوة: (۳/۲۴۵).

(۴) صفة الصفوة: (۳/۲۴۵).

(۵) سير أعلام النبلاء: (۶/۳۶۶).

☀ هِشام بن حسان وايي: هُذيل بن حفصه به په اوږي کي لږگي راوړل، پوستکي به يې ترې لرې کړل او وبه يې چول، حفصه وايي: په ژمي کي به مې ډېره پخني کېده، زه به پخپل لمونځ ځاي کي په لمونځ ولاړه وم او هذيل به لږگي راوړل داسې اور به يې بل کړ چې ما ته به يې له لوگي څخه تکليف نه و، او زه به يې گرمولم، که څه هم هغه لږگي په بل چا راوړلي شول خو دغه دنده يې خپله کوله، ډېر وخت به تېر شو، زړه کي به مې راغلل چې ورته ووايم: بس دی نور ځان مه تکليفوه بچو ته دې لاړ شه، بېرته به غلي شوم چې پرېږده خپلې موخې ته ځان ورسوي.

حفصه^(۱) وايي: هذيل چې کله مړ شو، په مړينه يې راته الله پاک ډېر صبر راکړ خو د زړه نه مې خفکان نه ووت، يوه شپه مې سورت نخل کي دا ايت ولوست: ﴿وَلَا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا إِنَّمَا عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ لِّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٥﴾ مَا عِنْدَكُمْ يَفْءُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ وَلَنَجْزِيَنَّهُ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿﴾ [سورت نخل: ۹۵ - ۹۶].

ژباړه: د الله تعالی په ایتونو باندې لږې ټکې پیسې مه اخلئ، هغه څه چې د الله سره دي ستاسو لپاره بهتر دي که پوهېږئ ستاسو هر څه له منځه تلونکي دي او څه چې له الله سره دي پاتې کېدونکي دي، او څوک چې صبر کوي خامخا به ورته د هغه نیکو علمونو بدله ورکړو چې دوي يې کوي.

حفصه وايي: دا ایتونه مې باربار تکرار کړل الله پاک مې د زړه غم ختم کړ.

هشام زیاتوي: هذیل د ډېرو شیدو اوښه لرله، حفصه وايي: ما ته به يې هر سهار شوه راستول، ما به ورته ویل: زویه! تا ته پته ده چې زه روژه یم نه یې شم څښلای. هغه به ویل: د اوښانو په غولانځه کې چې په شیدو شپه تېره شي ډېر خواږه وي، وایي اخله او بل چا ته یې ورکړه^(۲).

☀ عبدالرحمن له خپل پلار احمد څخه نقلوي چې (بقي) ته یوه ښځه راغله او ورته یې وویل: د باچا په بندیانو کې مې زوی دی او نور صبر نه شم کولای که لږ څوک راپېدا کړې چې زما د زوی فدیة ورکړي او رها شي ډېره نیکې به دې

(۱) حفصه بنت سیرین ډېره زاهده او عابده ښځه وه، د محمد بن سیرین خور، او د هذیل مور وه.

(۲) صفة الصفة: (۲۵/۴).

راسره وي، هغه ورته وويل: زه به څه وکړم، سر يې ښکته وژنگوو او په شونډو يې پټ څه وويل، بيا څه موده وروسته ښځه راغله او زوی هم ورسره و، زوی يې وويل: د باچا په لاس کې بنديوان وم، په کار بوخت وم چې خپله مې اتکړې له لاسونو څخه پرېوتې، او هغه ورځ يې ياده کړه په کومه ورځ چې (بقي) دعا کوله، څارونکي راباندې لوړ غېږونه وکړل او حيران دريان ودرېد، لوهار يې راوغوښت او اتکړې يې راباندې نورې هم مضبوطې کړې، چې کله هغه له ما او زه له هغه څخه روان شوم بيا اتکړې وغورځېدي، خپل علماء يې راوغوښتل، هغوی له ما څخه وپوښتل: مور دې ژوندې ده؟ ما ورته وويل: هو. هغوی وويل: د مور دعا دې قبوله شوېده.

بيا يې راته وويل: چې الله دې رها کوي مونږ دې نه شو بندي کولی، د لارې توبڼه يې هم راکړه او کور ته يې راواستولم^(۱).

(۱) صفة الصفوة: (۲۴۵/۳).

په ښه ملګر توب کې د سلفو صالحينو د ګردار نمونې

☀ خطيب وايي ما ته عمر بن ابراهيم او ابو محمد الخلال، هغوی ته اسمعيل بن محمد بن اسمعيل الکاتب، هغه ته احمد بن الحسن المقرئ، هغه ته عبدالله بن احمد الدورقي، هغه ته محمد، هغه ته خپل پلار علي بن الحسن بن شقيق وييل و چې کله به د حج مياشتې راغلې د (مَرَوْ) خلک به عبدالله بن مبارک ته راغونډ شول چې مونږ حج ته ستا په ملتيا کې ځوو، هغه به ورته وويل: د حج لپاره تيارې کړې نفقې (خرچه) راوړئ او ما ته يې وسپارئ، له ټولو څخه به يې نفقې واخستې په صندوق کې به يې سمبال او قلف به يې ورته ولګو، له مرو څخه تر بغداد پورې به يې ورله سورلی په کرايه واخسته، او تر بغداده پورې به يې پرې خرچه نفقه کوله، خوندور خواړه او حلواګانې به يې پرې خوړې، بيا به يې له بغداد څخه په ښايسته ډولي کاليو کې وويستل تر دې چې مدينې ته به ورسېدل، هر ملګري ته به يې وويل: بچو مو درڅخه څه غوښتي دي چې له مدينې څخه يې ورته يوسئ؟ هغوی به وويل: دا او دا... هر چا له به يې فرمائشي شيان واخستل او بيا به يې مکې ته بوتلل، د حج د مراسمو له ادا وروسته به يې هر يو ته وويل: بچو درته څه ويل دي چې له مکې څخه ورله څه څه واخلي؟ هغوی به وويل: دا او دا... هر چا له به يې د مکې فرمائشي شيان وپلورل، بيا به يې له مکې څخه وويستل او تر مرو پورې به يې پرې خرچه نفقه کوله، مرو ته په رسېدو به يې د هغوی کورونه او دروازې په چونه سپينې کړې او درې ورځې وروسته به يې ټول راغونډ او خوراک به يې ورله تيار کړ، او هر چا ته به يې نوي پوښاکونه ورکړل، له خوراک څښاک او خوشحالو وروسته به يې هغه صندوق بېرته کړ چې د دوی ورکړې نفقات به يې پکې ايښي وو، هر يو ته به يې د خپلې نفقې کڅوړه چې نوم به يې پرې ليکلی و بېرته ورکړه^(۱).

(۱) سير أعلام النبلاء: (۳۸۵/۸ - ۳۸۶).

☀ زید د خپل پلار اسلم^(۱) څخه روایت کوي چې ابن عمر رضی اللہ عنہما راته یوه ورځ وویل: ابو خالد! امیر المؤمنین ولې ستا سره ډېر زیات یو ځای کیږي او ستا پرته سفر هم نه کوي، لږ د هغه په حالاتو مې خبر کړه! ما ورته وویل: د نورو خلکو پرته ځان لپاره سیورې هم غوره نه گڼي، د سفر په مهال به یې زمونږ او د ځان لپاره پخپله ټولې سورلۍ چمتو کولې، یوه ورځ یې زمونږ سورلۍ چمتو کړې وې او خپله سورلۍ یې تیاروله او دا شعرونه یې وویل:

لَا يَأْخُذُ اللَّيْلُ عَلَيْكَ بِأَهْمٍ   وَالْبَسَنَ لَهُ الْقَمِيصَ وَاعْتَمَ
وَكُنْ شَرِيكَ نَافِعٍ وَاسْلَمَ   وَاخْدُمِ الْقَوْمَ حَتَّى تُخْدَمَ

شپه په غم او تکلیف کې مه تېروه، قمیص او پټکی ورته ووهه او په کاريې تېره کړه. د نافع او اسلم سره ملگرتیا پاله، که غواړې ستا خدمت وشي نو د نورو خدمتونه کوه.

☀ مصعب بن احمد بن مصعب وايي: ابو محمد المروزي بغداد ته راغی او د مکې په لور روان و، ما غوښتل چې زه یې هم په سفر کې ملتیا وکړم، اجازه مې ترې وغوښته خو په دغه کال یې راته اجازت رانه کړ، په دوهم او دریم کال کې ورته بیا راغلم اجازه مې ورڅخه وغوښته راته یې وویل: ما سره به د سفر ملگرتیا کوي خو په دې شرط چې یو به د لارې امیر وي او دوهم به یې هېڅ مخالفت نه کوي.

ما ورته وویل: بس ته مې امیر یې، هغه وویل: نا بلکې ته امیر شه، ما ورته وویل: ته راڅخه په عمر کې مشر یې باید امیر هم ته شي، هغه وویل: سمه ده خو مخالفت به مې نه کوي.

ما ورته وویل: تیار یم. دواړه سره ووتو، ښه خواږه به یې ما ته راکول، چې ما به ورسره لږ ټیل مټول وکړ راته به یې ویل: ما درباندي شرط نه ولگولی چې مخالفت به نه کوي؟

(۱) اسلم د عمر رضی اللہ عنہ غلام و، او ابو خالد یې اسم کنیه وه.
(۲) سیر أعلام النبلاء: (۹۹/۴). زه وایم: په عمر بن الخطاب رضی اللہ عنہ دې الله پاک ډېر رحم وکړي چې د انديوالانو په خدمت یې بسنه نه ده کړې، بلکې د غلامانو خدمت به یې هم کوه، سروله دې چې غلامان خلک په سفر کې د خدمت لپاره کاروي.

زما او د هغه تر اخره پورې دغه چلند و، زما لپاره به يې ځان دومره تکليفو چې زه ورسره په ملگرتوب پښېمانه شوم چې ولې ورسره راتلم.

په لاره کې باران ونيولو راته يې وويل: نزدې نښې ته ځان ورسوه^(۱)، د رسېدو سره سم يې راته وويل د کمري (تيگې) په يخ کې کينه، هغه له ځان څخه ځادر راتاو کړ او په ما باندې له بره سيوری شو، بيا مې ارمان وکړ چې کاشکې ورسره نه وي راغلی چې زما له کبله دومره په تکليف شو، الله دې پرې ورځميرې تر مکې پورې د هغه ما سره دغه چلند و^(۲).

🌟 بلال بن سعد له يو سړي څخه روايت کوي چې عبدالله بن عامر التميمي يې په روم کې وليد چې په قچره به خپله او مهاجرين سره په وار وار سپرېدل، چې کله به غزا ته تلو د ځان لپاره به يې د دوستانو انتخاب کو، له انتخاب وروسته به يې پرې شرط ولگو چې زه به يې خدمت هم کوم، اذان به هم کوم، او خپل شتمني به پرې هم خرچه کوم^(۳).

(۱) دا نښې به د «میل» په نوم د مسافرو لپاره د لارې نښې کېښودلی شوې تر څو لاره خطا نه کړي او په ځانگړي توگه د مکې په لارو کې، یوه نښه به له بلې څخه د سترگو د دید په اندازه لرې وه.

(۲) صفة الصفوة: (۱۶۸/۴ - ۱۶۹).

(۳) سير أعلام النبلاء: (۱۷/۴).

د خلكو حقونه او د سلفو ذمه واري

❁ واقيدي وايي: ما ته ابوبكر بن ابي سبّرة، هغه ته عبدالمجيد بن سُهيل، هغه ته عوف بن الحارث ويلى و چې ما له عائشې رضي الله عنها نه واورېدل: كله چې ام حبيبة وفات كېده زه يې وغوښتم او راته يې وويل: د بنتوب له نگاهه نه چې زما او ستا ترمنځ هر څه و، الله دې ما او تا ته بښنه وكړي، ما ورته وويل: الله دې درته بښنه وكړي او الله دې ورڅخه پاكه او صفا كړه، هغې وويل: الله دې خوشحاله كړه چې زه دې دومره خوشحاله كړم، بيا يې ام سلمة پسې استازي وليږدو هغه ته يې هم دغسې وويل ^(۱).

❁ ليث بن سعد او نور وايي: يو سړي عبدالله بن عمر رضي الله عنهما ته ليك واستو چې ټول علم راته وليكه، هغه ورته وويل: علم ډېر زيات دى خو كه كولى شې چې د الله سره په داسې حالت كې ملاقات وكړې چې شا دې د مسلمانانو له وينو څخه سپكه وي، د هغوى له شتمنيو څخه دې خپته خالي وي، د هغوى له عزت او ابرو دې ژبه خوندي وي، او د مسلمانانو سره هېڅ مخالفت ونه لرې نو دغه وكړه ^(۲).

❁ عمر بن ذر وايي: ما ته عطاء بن ابي رباح، هغه ته د عمر بن عبدالعزيز بي فاطمې ويلى و چې يوه ورځ عمر بن عبدالعزيز ته ورغلم پخپل لمونځ ځاى كې ناست و، لاس يې په مخ اېښى او اوښكې يې روانې وې، ما ورته وويل: امير المؤمنين! څه چل شوى دى؟ هغه راته وويل: اى فاطمې! د محمد صلى الله عليه وسلم د ټول امت ذمه واري مې په غاړه اخستې ده، اوس د وري حال ته، د بې پوښتنې ناجوره حال ته، هغو خلكو ته چې په تن لوڅ دي، هغه مظلوم ته چې د استبداد له لارې چا د ځان تابع كړى وي، هغو مسافرو ته چې خلكو يا خپلو حاجتونو حصار كړي وي، د ځمكې په گوډ گوډ كې د ډېر عمر او د ډېر اولاد خلكو ته سوچ يورم چې الله رب العلمين به يې رانه پوښتنه كوي، او نبي كريم صلى الله عليه وسلم به هم راسره په دې

(۱) سير أعلام النبلاء: (۲۳۳/۲).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۲۳۳/۳).

خبرې اترې کوي، ويره راسره پيدا شوه چې کېدای شي په دلائلو ثابت و نه شم درېدلای، په ځان ورحمېدم او په ژړا شوم^(۱).

☀ موسي بن عقبه وايي: عياض بن غنم چې کله گورنر وگمارل شو، کورني غري يې راغلل او د خپلولی پاللو غوښتنه يې وکړه، هغه ورسره په ډېره مينه او خوشحالی مخامخ شو، عزت او اکرام يې ورله وکړ، څه ورځې وروسته يې ورته ياده کړه چې د ستونزو سره مخ دي او د خپلولی پاللو امېد لري.

راغلي کورني غري پنځه نفره وو، هر يو ته يې لس لس ديناره ورکړل، دوی ورڅخه ناراضه شول او بېرته يې لس لس ديناره ورکړل، بدې خبرې يې هم وړيسې وکړې، هغه ورته وويل: ای کاکا زامنو! ستاسو د خپلولی، حقوقو او له مشقت برداشت څخه انکار نه کوم، خو تاسو ته چې ما څه درکړل دا مې خپل غلام او نور هغه شيان که څه هم زه ورته اړين وم خو ما خرڅ کړل او تاسو ته مې دغه څه درکړل، نور ما معذور وگنئ.

هغوی ورته وويل: کله دې هم معذور نه بولو، د پوره نيم شام والي يې، او خپلو خپلوانو ته دومره څه نه شې ورکولی چې کور ته پرې ورسيرې؟

هغه ورته وويل: تاسو څه وايئ چې د الله څخه مال غلا کړم؟ لوږه په رب لايزال چې که په منځ اړه او دوه پرځه شم، له دې څخه راته غوره دي چې يوه انه غلام کړم او يا له حد څخه تجاوز وکړم.

هغوی ورته وويل: ته مو پخپلې شتمنې کې معذور وگنلې خو دومره وکړه چې مونږ هم په کارونه وگماره تر څو د خلکو په څېر مسؤليتونه ادا کړو، او د هغوی په څېر راته گټه هم ورسيرې، نور تا ته ښه معلوم يو چې د ظلم او استبداد اراده نه لرو، هغه ورته وويل: په څېر ښيگړې ډېر ښه پوهيږم چونکه تاسو زما رشته دار ياست که عمر رضي الله عنه ته خبر ورسيرې چې خپلوان يې په دندو گمارلي دي شايد ډېر مې ورتي، خلکو ورته وويل: ابو عبیده چې ته په دنده وگمارلې نو ته د هغه رشته دار نه وې؟ او عمر ترې ښه خبر دی او ورسره يې ته منلی يې؟ خو که ته مونږ په دندو وگمارې شايد درسره يې ومني. هغه ورته وويل: زه عمر ته د ابو عبیده په

(۱) سير أعلام النبلاء: (۱۳۶/۵ - ۱۳۲).

خير رتبه او مكانت نه لرم. خپل خپلوان ترې په داسې حالت كې ولاړ چې ترې نارضا وو^(۱).

☀ سلیمان التیمی روایت کوي چې احنف وايي: تاسو ته زه خپل درې خويونه د پند لپاره د یاد وړ بولم: له بلنې پرته کله هم د شاهانو درگاونو ته نه يم تللی، چې دوو کسانو خپله نه يم شریک کړی کله یې هم په خبرو کې نه يم ورننوتی، او چې د مجلس څخه مې ناست څوک لاړ شي ما کله هم په بد صفت نه دي یاد کړي^(۲).

☀ احنف وايي: ما سره چې څوک جنگ جگړه کوي زه په دريو کارونو عمل کوم: که رتبه کې راڅخه لوی وي زه یې مزید عزت هم وکړم، که رتبه کې راڅخه لاندې وي، نو د ځان قدر وکړم هېڅ ورته نه وایم، او که په رتبه کې راسره یو څېر وي پېرزو پرې وکړم هېڅ هم ورته نه وایم.

بيا وايي: زه صبرناک نه يم، خو په زوره صبر کوم^(۳).

☀ اصمعي وايي: ما ته معتمر بن حیان، هغه ته هشام بن عقبه د ذي الرمة ورور ويلي و چې احنف بن قيس مې وليد چې د يو قوم مړي په پيښه کې یې منځگړتوب کو، د پېښې اړوند یې د خپلو خبرو په ترڅ کې وويل: پرېکړه تاسو پخپله وکړئ. هغوی وويل: مونږ دوه دیتونه غواړو، هغه ورته وويل: چې ستاسو خوبښه وي ډېره ښه ده. خلک خاموش شول، بيا ورته هغه وويل: تاسو چې څه غواړئ زه یې درکوم خو د الله پاک پرېکړه یو دیت دی دوه دیتونه نه دي، نبي ﷺ هم په یو دیت فیصله کړېده، او تر اوسمهال عرب هم یو دیت ورکوي او هم یې اخلي، که نن تاسو دوه دیتونه غواړئ سبا به له تاسو څخه دوه دیتونه واخستل شي، سره له دې چې په دې کار خلک هم نه دي خوشحاله، هغوی ورته وويل: سمه ده یو دیت راکړه^(۴).

(۱) صفة الصقوة: (۱/ ۶۶۹ - ۶۷۰).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۴/ ۹۲).

(۳) سير أعلام النبلاء: (۴/ ۹۲).

(۴) سير أعلام النبلاء: (۴/ ۹۳).

د خلکو له تېروتنو څخه د سلفو صالحينو پټ سترگي

عقيل وايي ما ته معمر، هغه ته زهري، هغه ته عروة وييلې و چې مسور بن مخرمة معاويه رضي الله عنه ته ولاړ، هغه ورله غوښتنې پوره کړې او بيا يې ځانته کړ، ورته يې وويل: اى مسوره! ته ولې په امامانو باندې بد وايې؟

مسور: د احسان له مخې دغې خبرو نه تېر شه.

معاوية: نا، لوړه په رب لايزال چې ته په ما کوم تورونه لگوي هرومرو به يې راته راڅرگندوي.

مسور وايي: ما چې پرې کوم تورونه لگولي وو ټول مې ورته وويل.

معاوية: زه له گناهونو څخه ځان پاک نه بولم خو مسوره! مونږ چې د عامې خبرې ښېگړې څومره کارونه کوو، کوم يودې په ياد دى او کنه؟ سره له دې چې حسنات يو په لسه حسابيږي، د خفگان مقام دى چې گناهونه مې په ياد لرې خو ولې له ښېگړو څخه مې سترگې پټوي؟

مسور: ما ته يواځې ستا دگناهونه پټه ده.

معاوية: مونږ خو پخپلو هغې گناهونو چې مونږ کړيدي الله تعالى ته پرې اعتراف کوو، خو مسوره! ته داسې گناه لرې که درته و نه بښل شي د هلاکت سبب دې گرځي؟

مسور: هو ولې نه.

معاوية: ته په ما څه بهترې لرې چې ته د گناه د بخشش امېد ساتې او زه يې دې نه ساتم؟ لوړه په رب لايزال چې ته به دومره د خبر کارونه نه کوې لکه زه چې يې کوم، او زما دې په الله قسم وي چې کله هم د الله پاک او د بل چا د رضا دوه کارونه مې مخې ته راغلي دي، نور مې پرېښي دي او د الله کار مې ځان له غوره کړې دى، او زه د داسې دين معتقد يم چې هم پکې نېک عملونه قبليري او هم

پكې پر نېكو عملونو ښې بدلې وركول كيږي، كه څه هم پكې د گناه بدله وركول كيږي خو الله پاك پكې د خپلې مرضۍ له مخې كني شمېر خلكو ته ښېښي هم كوي.

مسور وايي: په دليونو يې راڅخه جنگ وگټو. عروة وايي: د مسور په شتون كې چې به كله هم معاوية رضي الله عنه ياد شو هغه به ورته دعا كوله^(۱).

☀ ميمون بن مهران وايي: له ابن عباس څخه مې واورېدل: ما پسې چې كله هم مسلمان ورور بدي خبرې كړې وي مگر زه ورته په دريو كې په يوه درجه گورم: كه راڅخه مشروي قدر او احترام يې كوم، كه همزولي مې وي په ښښه يې ونازوم، او كه راڅخه كشر وي د بدو خبرو يې پروا نه ساتم، دغه مې اخلاق دي كه د چا بدي شم د الله ځمكه پرانښه ده^(۲).

☀ محمد الطويل له ابو قلابه څخه روايت كوي چې كله درته د خپل ورور ځېنې بد درورسېدل په يوه طريقه يې معذور گڼه، كه هېڅ عذر دې ورله پېدا نه كړ له ځان سره دومره ووايه چې هغه شايد داسې عذر ولري چې ما ته يې معلومات نه وي^(۳).

☀ رجاء بن حيوة وايي: د هغه چا دوستان كم وي چې بې عيبه وروڼه غواړي، كه څوك هميشه لپاره د ملگري نه اخلاص غواړي د تل لپاره به خپه وي، څوك چې خپل وروڼه په هرې گناه رتي دښمنان به يې زيات شي^(۴).

☀ ابو يعقوب المدني وايي: د حسن بن حسن او د علي بن الحسين تر منځ لږه خوا بدي منځ ته راغله، حسن بن حسن علي بن الحسين ته راغی او هغه له ملگرو سره په مسجد كې ناست و، سمې خبرې يې ورته وكړې، خو علي خاموش او غلی ناست و، حسن له مجلس څخه ولاړ د شپې له مخې ورته علي كور ته راغی او دروازه يې وټكوله، حسن ورته راووت، علي ورته وويل: ورور جان! كه ته پخپلو خبرو كې رښتني يې الله پاك دې ما وښيي، او كه دروغجن يې الله دې درته بخشش وكړي،

(۱) سير أعلام النبلاء: (۱۰۰/۳ - ۱۰۱).

(۲) صفة الصفوة: (۷۰۴/۱).

(۳) صفة الصفوة: (۳۳۸/۳).

(۴) سير أعلام النبلاء: (۵۵۸/۴).

السلام عليكم... او بېرته ترې راستون شو، حسن ورپسې شاته راروان وو او ژړل يې، او ورته يې وويل: له دېنه وروسته به ستا مخالفت نه كوم، علي ورته وويل: تا چې ما ته څه وييل دي ټول مې درته بښلي دي^(۱).

✽ د سفیان بن عیینة نه روایت دی چې سعید بن المسیب ویلي دي: دنیا حقیره ده او هر حقیر ته میلان لري، او هغه څوک ډېر غټ يې وقوف دی چې له حق جوړېدو پرته دنیا واخلي، یا د ناروا لارې څخه يې لاس ته راوړي، او په وړځای کې يې استعمال نه کړي^(۲).

✽ د قتادة بن دعامة السدوسي په ترجمه کې امام ذهبي وايي: په کوم ځای کې چې سماع ثابته شي د علماوو په اجماع حجت دی خو په تدلیس مشهور دی، په عقیده کې قدری و، الله دې د ټولو ساله ساتنه وکړي، خو د دې باوجود په رښتنولی، عدالت، حفظ کې يې هېڅ شک او شبهه لري، دا او د دې په څېر هغه علماء چې د الله د رضا او تنزیه په خاطر ترې بدعتونه شوي دي معذور وگڼي، الله پاک مچپلو بندگانو ډېر رحم او مهرباني کونکی دی، د الله پاک څخه څوک د ولې پوښتنه نه شي کولی، او بیا د علم او معرفت داسې هستې چې نیکی يې هم ډېره وي، د حق لټونوال وي، د پراخه علم څښتن وي، ذکاوت يې هر چا ته معلوم وي، زهد او پرهیزگاري يې له چا څخه پټه نه وي، نزدې ده چې گناهونه يې معاف شي خو مونږ يې گمراه او بې لارې نه بولو، او نه يې محاسن هیره وو، دومره ده چې په تیروتنو او بدعتونو کې يې پېروي نه کوو، امید ساتو چې توبه به يې ویدستلي وي^(۳).

✽ علي بن المدینې وايي ما له سفیان ثوري څخه واورېدل چې ابن عیاش المَنْتَوَف به عمر بن ذر ته ډېرې ردې بدې او سپکې سپورې ویلې، یوه ورځ ورسره عمر محامخ شو او ورته يې وويل: دومره ډېرې ستغې سپورې مه وایه د جوړ جاړي لپاره هم ځای پرېږده، زموږ له کبله چې څوک د الله عصیان کوي دومره ورسره اوږه نه وړو لکه څومره چې مونږ د الله د رضا لپاره د هغه خبره منو^(۴).

(۱) صفة الصفة: (۹۴/۲).

(۲) صفة الصفة: (۸۱/۲).

(۳) سير أعلام النبلاء: (۳۷/۵).

(۴) سير أعلام النبلاء: (۳۸۸/۶ - ۳۸۹).

✽ عبدالله بن عثمان د عبدالله بن مبارک نه روایت کوي هغه وايي: د انسان په بدو کارونو چې کله نیک کارونه ډېر وي باید بد کارونه یې خلک یاد نه کړي، او که بد کارونه یې له ښو څخه زیات وي نو محاسن دې ورله څوک نه یادوي^(۱).

✽ یونس صدفي وايي: له شافعي څخه مې څوک هونښیار و نه لید، یوه ورځ مې ورسره په مسله کې مناظره راغله او بیا سره جلا جلا شول، وروسته راسره بیا مخامخ شو او له لاس څخه یې ونيولم، راته یې وویل: ایا ښه نه ده چې وروڼه وروڼه شو، اگر که په مسله کې سره اختلاف هم ولرو؟^(۲)

✽ یونس بن عبدالاعلی وايي: ما ته شافعي وویل: یونسه! که له کوم دوست څخه درته بد درورسیري په چټکه ورسره دوستانه مه پرېږده او مه ورسره دښمني کوه ورنه یقین به دې په شک بدل کړي، نا بلکې لیدل کتل ورسره کوه او ورته ووايه: ستا له لورې راته داسې داسې بدې خبرې راوړسېدې، خو پام چې د چا نوم ورته وانه اخلې، که هغه انکار وکړ چې ما نه دي ویلي، ډېرې خبرې نه بلکې دومره ورته ووايه: ته له هغه څخه رښتونې یې، او که اعتراف یې وکړ چې ما ویلي دي او عذر یې درته وړاندې کړ نو عذر یې قبول کړه، او که عذر دې نه قبلو دومره ورته ووايه: زما اړوند ستا موخه څه وه؟ که څه عذر یې درته وړاندې کړ نو عذر ترې قبول کړه، او که د عذر بله کوم لاره تا هم ونه لېده، ووايه چې دامې د ملګري تیروتنه ده، بیا دې خپله خوښه ده که له تجاوز پرته ترې بدله اخلې او که عفوه او بخشش ورته کوي، خو بخشش کول تقوا ته ډېر نږدې دي، الله پاک فرمایي: ﴿وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ﴾ [سورت شوری: ۴۱]

ژباړه: د بدې بدله بدې ده، خو که څوک درګزري او بخشش چاته وکړي نو نیکه بدله یې په الله ده.

خو که نفس دې ترې د بدلې خواهش درلود ځان ته د ملګري محکني احسانات رایاد کړه، او د دې بدو په بدله کې ورسره په بخشش احسان وکړه، پر یوې بدې یې تېرې ټولې نېکې مه هېروه ځکه دپته ظلم ویل کیږي.

(۱) سیر أعلام النبلا: (۳۹۸/۸).

(۲) سیر أعلام النبلا: (۱۶/۱۰).

ای یونسه! ملگری دې له لاسه کلک ونیسه، د ملگری پیدا کول گران او پرېښودل یې اسان دي^(۱).

✽ د اندلس باچا الناصر لدين الله په ترجمه کې امام ذهبي وايي: د هغه ترجمه مې ورله د په نیکه په بحث کې ذکر کړېده خو د ځينو فايديو په خاطر یې تکراروم چې په جهاد کې مشرتابه کله هم لوړ موراله وي، د ستونزو مشکلاتو سره مخامخ کېږي، خو اجر او ثواب به ورته الله پاک ورکوي، خو دا چې مشرتابه د جهاد نوم مې کړي، په خلکو د استبداد لري پېل کړي، خزاني بربادې کړي، ډېر زړه یې الله پاک ونیسي^(۲).

✽ ابوالربيع محمد بن الفضل بلخي د ابوبکر محمد بن مَهْرَوَيْه الرازي نه، هغه یې د علي بن الحسين بن الجُنید نه، هغه یې د یحیی بن معین نه روایت کوي چې: مونږ په داسې خلکو تورونه لگوو چې کېدای شي چې له دوه سوه کلنو څخه هم زیات هغوی په جنت کې په خپلو بنگلو کې وي.

ذهبي وايي: زه وایم: شاید سل کاله به یې یاد کړي وي ځکه چې د یحیی په دور حیات کې دوه سوه کاله نه و تېر شوي.

ابن مهرویه وايي: د عبدالرحمن بن ابي حاتم خوا ته ورغلم او هغه خلکو ته د «الجرح والتعديل» کتاب لوستو، ما ورته دا حکایه واوروله وې ژړل او لاسونه یې په رېږدو شول، کتاب هم ورڅخه ولويد، ژړا یې مسلسل شوه، او د بیا تکرار مطالبه به یې راڅخه کوله.

ذهبي وايي: زه وایم: هغه له عاقبت څخه ویره احساسوله، ورنه په کمزورو راویانو کې د ناقد نیوکه د اسلامي دین بشپړه خیر خواهي او سنت څخه پوره دفاع ده^(۳).

✽ د محمد بن احمد بن یحیی العثماني په ترجمه کې امام ذهبي وايي: د معتزله، شیعگانو، حنابلو و، اشاعره، مرجئه، جهمیو او د کرامیه په غلاتو او انتها پسندو دنیا ډکه ده، په دوی کې علماء، عابدان او ډېر ځیرکه خلک وو، د موحدینو لپاره

(۱) صفة الصفوة: (۲۰۲/۲ - ۲۰۳).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۵۶۴/۱۵).

(۳) سير أعلام النبلاء: (۶۲۸/۱۳).

د الله پاڪ خخه د مغفرت او بخشش سوال ڪوو، او بدعتونو او هواپرستي يي خخه
د الله پاڪ پوري پناه غوارو، د اهل السنه سره مو مينه او محبت دي، د عالم سره
هم د هغه د بنو صفتونو او اسلامي پروڪاري له ڪبله مينه او محبت لرو، د تاويل له
مخې يي بدعت نه خونبوو، خوبيا هم ڊپر محاسن يي د باور وڍي^(۱).

(۱) سير أعلام النبلاء: (۴۵/۲۰ - ۴۶).

سلف صالحين او د علماوو د ادب خيال ساتل

☀ ابو وائل وايي: عبدالله بن مسعود رضي الله عنه يو سپرى وليد چې پېنځې يې خپو کې لاندې راښکلي، ورته يې وويل: پرتوگ دې پورته کړه، هغه ورته وويل: ته دې هم پرتوگ پورته کړه، عبدالله بن مسعود رضي الله عنه ورته وويل: زه د خلکو امامتي کوم او خپي مې ډېرې نړۍ دي.

دا خبرې عمر رضي الله عنه ته ورسېدې، سپرى يې راوغوښت او ورته يې وويل: ايا ته د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه خبره نه مني؟^(۱)

☀ محمد بن عمرو دابوسلمة څخه روايت کوي چې عبدالله بن عباس رضي الله عنه زيد بن ثابت رضي الله عنه ته وپاڅېد او د سورلۍ واگې يې ورله ونيولې، هغه ورته وويل: اى د رسول چچازاده! غاړې ته شه، هغه ورته وويل: مونږ د علماوو او مشرانو ادب داسې کوو.^(۲)

☀ ابراهيم بن اسحاق الحربي وايي: عطاء بن ابي رباح له رنگ څخه تور او په مکه کې د ښځې غلام و، پوزه يې هم د لوييا (کلول) په څېر وه، د حج په موسم کې سليمان بن عبدالملک له دوو زامنو سره راغی او ورته کښېناستل، چې کله له لمونځ څخه وزگار شو مخ يې ورته واړو او د حج متعلق ټولې پوښتنې يې ورله ځواب کړې، سليمان بن عبدالملک خپلو پچو ته وويل: پاڅئ. بيا يې ورته وويل: د علم په زده کړه کې مه ستومانه کېږئ، تاسو وليدل چې شاهان علماوو ته څومره ذليله دي؟ د دې تور غلام تر مخې به مې خپل دا ذلت هير نه شي.^(۳)

☀ عمر بن مدرک د قاسم بن عبدالرحمن نه، هغه د اشعث بن شعبة مصيبي نه روي کوي چې رشيد (رقبي) ته راغی، عبدالله بن مبارک ته خلک راغونډ شول، د

(۱) سير أعلام النبلاء: (۴۹۱/۱ - ۴۹۲).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۴۳۷/۲).

(۳) صفة الصفوة: (۲۴/۲).

گڼې گونې له کبله گرد غبار پورته شو، د لرگيو څخه جوړ قصر نه د هارون الرشيد يوه وينځه چې بچي يې ترې هم پيدا شوي و، رابنکاره شوه ويې پوښتل چې دا گڼه گونډه د څه شي ده؟ چا ورته وويل: له خراسان څخه عبدالله بن مبارک په نوم لوی عالم راغلی دی، هغې وويل: دې ته باچاهي ويل کيږي، د هارون څه باچاهي ده چې پوليس ورته خلک په جبر زوره راوړي^(۱).

☀️ رُسته وايي: ما د عبدالرحمن بن مهدي څخه واوريدل: مخکې چې به څوک له ځان څخه د باندې عالم سره مخ شول ورځ به يې غنيمت گڼله، او که په علم کې به ورسره مساوي و، نور سره مذاکره به يې کوله او مزید څه به يې ترې یاد کړل، او که علمي درجه کې به ترې څوک کم و، تواضع به يې ورسره کوله او علم به يې ورته ښوده، هغه څوک امام نه دی چې يواځې په خپلو مسموعاتو بسنه کوي، او نه هغه څوک امام دی چې يواځې له هر چا څخه روايت کوي، او نه هغه څوک امام بللی شي چې شاذ روايتونه لري، او يا صرف هر څه يادوي^(۲).

☀️ د ابراهيم الحربي متعلق ابن بشکوال وايي: د ابن عتاب له کتاب څخه مي نقل کړي چې ابراهيم ډېر نېک، صالح او عالم انسان و، خبر شو چې ځېنې خلک يې د احمد بن حنبل څخه غوره گڼي، د هغه خلکو څخه يې پوښتنه وکړه چې په تفضيل يې قايل وو نو هغوی اقرار وکړ، ورته يې وويل: تاسو له ما سره ډېر ظلم وکړ چې په داسې سړي مو غوره کړم چې زه ورسره بيخي ورته والی نه لرم، په هېڅ حالت کې هم هغه ته نه شم رسېدی، لوړه په رب لايزال چې له دې وروسته به درته هېڅ علم ونه ښاييم، چې له نن وروسته ما ته نور رانه شی^(۳).

(۱) سير أعلام النبلاء: (۳۸۴/۸).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۴۵/۴۰ - ۴۶).

(۳) سير أعلام النبلاء: (۳۶۴/۱۳).

سلف صالحين او د خبرو ادبونه

ميمون بن مهران وايي: يو چا سلمان فارسي ﷺ ته وويل: ما ته وصيت وكړه، هغه ورته وويل: ډېرې خبرې مه كوه، هغه ورته وويل: څوك چې له خلكو سره ژوند كوي له خلكو سره يې خبرې نه كول ناشوني دي، هغه وويل: كه هرومرو خبرې كوي نو حق خبرې وايه او يا هم خاموش كېنه. سړي وويل: لږ نصيحت راته نور وكړه. هغه ورته وويل: غصه مه كوه. سړي ورته وويل: غصه مې په قابو كې نه شم راوستلې. هغه ورته وويل: كه غصه كوي نو لاس او ژبه دې قابو كړه. سړي ورته وويل: لږ نصيحت راته نور هم وكړه. هغه ورته وويل: د خلكو ناستې پاستې نه ډډه وكړه. سړي ورته وويل: چې له خلكو سره مې ژوند دى څنگه به ورسره راشه درشه پرېږدم؟ هغه ورته وويل: كه هرومرو ورسره كېنې رښتيا خبرې به كوي او امانت به وړ سړي ته سپاري^(۱).

معاذ بن سعيد وايي: له عطاء بن ابي رباح سره په مجلس كې ناست وو، يو سړي خبرې كولې بل پكې راودانگلې، عطاء وويل: سبحان الله! دا كوم اخلاق دي؟ دا څه ډول عادت دى؟ زه په ځينو وختونو كې د يو چا خبرې ته دومره ځير يم چې هغه په دې پوهوم چې ما ته يې معلومات نشته او له هغه نه راته ښه پته وي^(۲).

عثمان بن اسود وايي: ما عطاء ته وويل: كه څوك پر يو مجلس تېر شي او خلك وړيسې خبرې وكړي، ايا په دې خبرو يې خبرولى شي؟ هغه وويل: نا، د مجلس خبرې امانت دي^(۳).

خلف بن تميم وايي: ما ته عبدالله بن محمد د اوزاعي نه روايت كړل چې مونږ ته عمر بن عبدالعزيز ليك راواستو خو زما او مكحول پرته نور هېڅ چا ته نه و ياد، پكې ليكلي يې و: اما بعد: څوك چې ځان ته مرگ ډېر يادوي په لږه دنيا به

(۱) صفة الصفوة: (۵۴۹/۱).

(۲) صفة الصفوة: (۲۶۴/۲).

(۳) صفة الصفوة: (۲۶۴/۲).

خوشحاله شي، او څوک چې خپلې خبرې په ځان ليکل شوي عملونه بولي نو له خبر پرته نور څه نه وايي. والسلام^(۱).

☀ **يعلي بن عبید وایي:** مونږ محمد بن سوجه ته ولاړو، هغه راته وويل: ما ته یوې خبرې ډېره گټه رارسولې ده تاسو ته یې هم کوم: ما ته عطاء بن ابي رباح وويل: زما وراره! د مخکنو خلکو به یې ځایه خبرې کول ډېر بدې شول، د قرانکریم له تلاوت، په بنو کارونو امر او له بدو څخه منعه، یا الله پاک ته خپل د ژوند مشکلات وړاندې کولو پرته به هغوی ته د خبرو وخت په لاس نه ورتو، ایا له دې څخه منکر یاست چې تاسو سره معززې د لیک والا دوه ملائک نشته؟ یو یې طرف او بل کین اړخ ته او د انسان هر قول او عمل لیکي، په تاسو کې چا ته شرم نه ودریږي چې ټول ورځ په خپله عمل نامه کې له دین او د دنیا د زندگۍ اړینو شیانو پرته بېهوده او فضول نور شیان لیکي؟^(۲)

☀ **فیض بن وثیق وایي له فضیل څخه مې واورېدل:** له ځان څخه محدث، قارئ، او متکلم مه جوړوه، که بلاغت ولرې، خلک به وایي: ډېر بلیغ دی، خوندورې خبرې کوي، مزه ناک اواز لري، دا خبرې به دې په ځان خوښۍ کې راوړي او وږه پرسېږي، که په خبرو کې دې بلاغت، مزه او خوند نه وي، خلک به دریسې خبرې کوي چې ښه ادا نه شي کولی، اواز کې یې خوند نشته، داسې خبرې به دې خفه کوي او رښه کار به درنه جوړ کړي، او که هسې دي خبرې شروع کړې او د چا ښو او بدو پروا دې ونه کړه بیا خبرې کوه پروا نشته^(۳).

☀ **له فضیل بن عیاض څخه وپوښتل شول:** زهد څه ته وایي؟ هغه وويل: قناعت ته. پوښتنه ورڅخه وشوه چې وَرَع څه ته وایي؟ هغه وويل: له حرامو څخه ځان ژغورلو ته.

پوښتنه ورڅخه وشوه: عبادت څه ته وایي؟ هغه وويل: د فرائضو ادا کولو ته.

پوښتنه ورڅخه وشوه: تواضع څه ته وایي؟ هغه وويل: د حق منلو ته.

(۱) سیر أعلام النبلاء: (۱۳۳/۵).

(۲) صفة الصفوة: (۶۳/۲).

(۳) سیر أعلام النبلاء: (۴۳۳/۸).

بيا يې وويل: گرانه وَرَع د ژبې وړع ده.

امام ذهبي وايي: فضيل بن عياض دغسې هستې وه، انسان هله حلال خور وي چې په خوراک، خبناک، پوښاک، راشه درشه، که چا خبرې کولې او څوک پرې راغي نو يا خو کونښن کوي چې پاتې هم رښتيا ووايي خو ويلې يې نه شي، او يا رښتيا ووايي خو زيار باسې چې په ښه فصاحت خبره وکړي ترڅو د فصاحت صفتونه يې وشي، ستر هدف يې دا وي چې تعظيم يې وشي، او يا د خبرو په ځای کې په دې خاطر خاموش شي چې خلک يې صفتونه وکړي، د دې ټول رنځونو علاج له خلکو څخه په ځانلوالي کې دی مگر دا چې په فرض لمنځ کې ورسره گډون وکړې^(۱).

✽ احمد بن الحواري وايي: عبدالله انطاكي راته وويل چې فضيل بن عياض او ثوري سره يو ځای شول، دواړو خپل منځ مذاکره وکړه نو سفیان په ژړا شو، بيا يې وويل: اميد دی چې دا غونډه موله خيره ډکه وي. فضيل ورته وويل: ابو عبدالله! هسې نه دا غونډه مو په زيان تمامه نه شي. که وگورو ما او تا دواړو د غونډې په اخره کې ښې خبرې وکړې، ما ته هم ځان ښه او تا ته هم ځان ښه ښکاره شو، سفیان بيا په ژړا شو او وويل: ايله دې ژوندی کړم، الله دې په ژوند کې خير او برکت واچوه^(۲).

✽ ابوبکر بن عياض وايي: سلامتيا د خاموشۍ ښه فايده ده، د خاموشۍ همدومره خير بسنه کوي، د خبرو زيان شهرت دی، او د شهرت مصيبت د خبرو لپاره بس دی^(۳).

✽ عباية بن کليب وايي چې له ابن السماک نه مې واورېدل: د دواړو ژامو ترمنځ درينده ځناور دې سمبال کړه چې هر څوک دې مخې ته تيرېږي هغه يې خوري.

په کورونو کې نه بلکې په قبرونو کې ترې هم خلک په امان نه دي، په قبرونو کې په مړو څه نه تيرېږي او ته يې قبرونه راسپړې؟ په مسلمان ورور کې له خبرو څخه ځان د دريو خويونو له مخې قابو کړه:

(۱) سير أعلام النبلاء: (۴۳۴/۸).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۴۳۹/۸).

(۳) سير أعلام النبلاء: (۵۰۱/۸).

☀ کهدای شي دغه بد صفت په تا کې هم وي، ستا په الله پاک څه گومان دی چې کوم صفت په تا کې دی، خپل ځان نه او ورور پرې بد یادوې؟ الله ته به څه ځواب وايي؟

☀ ته چې دې ورور په کومو صفتونو یادوې کهدای شي له هغه نه په تا کې ډېر وي، دا خو الله پاک تا ته نور لا پسې غصه کوي.

☀ ته چې مسلمان ورور په کومو صفتونو یادوې ته به ترې الله بچ ساتلی یې، دا به د هغه نصیب وي چې هغه پرې اخته او ته ترې سالم یې، ایا ته نه دي اورېدلي چې [په ورور ورحمېره او د الله ثنا ووايه چې ته یې روغ ساتلې یې] ^(۱).

☀ بکر بن منیر وايي: له امام بخاري څخه مې وارېدل: امېدل لم، که د الله سره مې ملاقات وشي په غیبت به راسره حساب و نه کړي.

امام ذهبي وايي: الله دې پرې رحم وکړي دروسته خبره یې کړېده، د جرح او تعدیل کلام ته که یې څوک لږ څېر شي ورته به جوته شي چې د خلکو له مذمت نه یې ځان څنګه ژغورلی دی، په ډېره منصفانه توګه راوي کمزوری بولي، د راوي متعلق هغه زیاتره وايي: «منکر الحديث، سکتوا عنه، فیه نظر» او دپته ورته نور کلمات.. په ډېرو لږو ځایونو کې ویلي دي چې «کذاب، کان یضع الحديث».

تر دې چې هغه وايي: زه چې کله ووايم «في حديثه نظر» معنا به دا وي چې راوي په دروغو تورن او کمزوری دی، د «که د الله سره مې ملاقات وشي په غیبت به راسره حساب و نه کړي» خبرې مطلب یې دا دی ^(۲).

☀ سهل بن عبدالله التستري وايي: د (صدیقینو) له خوینو څخه دا دی چې په الله قسمونه ډېر نه خوري، نه غیبتونه کوي، او نه یې په مجلس کې څوک غیبتونه کولی شي، ځانونه نه مروي، وعده خلافي هم نه کوي، او توکي ټکالي خو بیخي نه کوي ^(۳).

(۱) صفة الصفوة: (۱۷۶/۳).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۴۳۹/۱۲ - ۴۴۱).

(۳) سير أعلام النبلاء: (۳۳۲/۱۳).

د وخت خيال ساتلو کې د سلفو صالحينو نمونې (۱)

اعمش ته چا وويل چې عبدالله بن مسعود رضي الله عنه وايي: زه چې سپي پسې ملنډې ووهم، نو ويرېږم چې هسې نه سپي رانه جوړ نه شي، او هغه سپي مې ډېر بدې راځي چې نه دنيايي روزگار لري او نه د اخرت په کارونو بوخت وي^(۱).

حسن بصري رضي الله عنه وايي: اي انسانه! ته ورځې (عمر) يې، چې ورځ لاړه شي ستا له بدن څخه هم ځېنې برخه ولاړه شي^(۲).

حسن بصري رضي الله عنه وايي: ما داسې خلک ليدلي دي چې له درهمو څخه پخپل عمر ډېر بخیلان وو^(۳).

حسن بصري رضي الله عنه خپلو شاگردانو ته له دنيا څخه په ځان ساتنې او اخرت ته په توجه کولو نصيحت کو، ورته يې وويل: پام کوه چې ختمېدونکي لږ شيان دې په ځان بوخت نه کړي، په ځان دومره انتظار مه وباسه ورنه عمر به دې ډېر زر وخورې، مرگ ته بيدار ووسه، او سبا سبا مه کوه، هېڅ پته نشته چې ته به الله ته کله ورځي^(۴).

د حسن بصري رضي الله عنه له هغو خورا ډولي کلماتو له جملې څخه چې عمر بن عبدالعزيز رضي الله عنه ته يې نصيحت ليکلي و پکې وايي: زه به درته د دنيا حقيقت وښاييم: يو تېر وخت، بل راتلونکی وخت، او دريم هغه وخت چې ته پکې يې.

د تير شوي او راتلونکې وختونو څخه خو هېڅ مزه نه شي اخستي، او نه يې

(۱) په دې فصل کې هم د تير په څېر خپل شرط په دې خاطر ماتوو چې د فصل اړوند ډېرې ښې خبرې مو په نورو کتابونو کې چې په (سير اعلام النبلاء او صفة الصفة) کې يې شتون نه درلود، غوره مو وبللې ترڅو لوستوال يې له گټې او فاهېدې څخه بې برخې نه شي، له نورو کتابونو څخه مو اخذ وکړ.

(۲) سير اعلام النبلاء: (۱/۴۹۶).

(۳) سير اعلام النبلاء: (۴/۵۸۵).

(۴) سرح السنة د بغوي ليکنه: (۱۴/۲۲۵).

(۵) حلية الأولياء: (۲/۱۶۰).

په ستونزو دردېږې، خو ته چې کوم گړۍ موجود يې په پراډ دې له جنت څخه راستنوي او اور ته دې بوځي، او که ځيرکه يې نو نڼې ورځ ستا ميلمنه ده او لږ څه وروسته درڅخه روانه ده، که بڼه دې وپالسه د نیکو اخلاقو گواهي به دې وکړي او وبه دې ستايې، او که بده رويه دې ورسره وکړه او بڼه دې ونه پالسه په سترگو کې به دې اوږي راوړي، دواړه ورځې د سکه ورونو مثال لري، که د يو بڼه قدر او احترام وکړئ او دوهم ورور يې راشي او درته ووايي چې که ما سره دې بڼه رويه وکړه زما ورور سره کړی نقصان به درڅخه ورژيږي، که ته ځيرکه يې په ما سره احسان دې زما ورور بڼي، ستا لپاره دا بڼه فرصت او زرينه موقعه ده.

او که د دوهم ورور سره يې هغه بده رويه وکړې چې د لومړي ورور سره دې ورله کړېوه، او دواړه درباندي بده گواهي ورکړي هلاک او برباد به شي.

پاتې عمر دومره ارزښتناک دی چې قيمت نلري، که دنيا ټوله راغونډه کړې د ژوند د يوې ورځې د قيمت سره سمون نه خوري، پاتې ورځې دې په تاوان او په لږو ټکو پيسو مه خرڅوه، کوم وختونه چې دې په لاس کې دي مړه خلک يې ډېر په تعظيم مني او ارمان يې کوي، که مړي ته فرضاً وويل شي چې له پېل څخه تر اخره ټوله دنيا اخلي او که د عمل لپاره درته يوه ورځ درکړو؟ شک نشته چې ورځ به د تعظيم او پوره رغبت په ملتيا غوره کړي، او د ورځې په بدل کې به نور هېڅ غوره ونه کړي، بلکې که ټوله دنيا ورته د ورځ په بدل نه، د لږ وخت په بدل هم ورکول کيږي غوره به يې کړي، بلکې د کلمې د اندازې وخت به پرې غوره وبولي، ځان هوبښيار کړه او د وخت قدر وپېژنه، کلمه ډېره تکرار کړه او د مرگ د جټکو په وخت کې له حسرتونو او ارمانونو څخه له وسه نه ځان وژغوره، زما د دې خبرو له دلائلو څخه مه بې خوفه کېږه، الله پاک دې مونږ او تاسو ته په دې نصيحت خيره او گټه راوړسوي، او الله دې زموږ د ژوند پايي نيکې او صالحه کړي، والسلام عليك ورحمة الله وبركاته^(۱).

🌟 رقام وايي ما د عبدالرحمن [يعني ابن ابي حاتم] نه پوښتنه وکړه چې ولې دې د خپل پلار څخه روايتونه او پوښتنې ډېرې دي؟ هغه وويل: که هغه خواږه هم

(۱) حلية الأولياء: (۱۳۹/۲). كتاب الحسن الى عمر بن عبدالعزيز: (۱۳۴).

خوړل، که روان به و، که قضاء حاجت ته به تلو، که کور ته د څه شي لپاره ننوته، زه به لگيا وم او اورول به مې ورته کول^(۱).

☀ امام رازي وايي د علي بن احمد خوارزمي نه مې وارېدل چې د عبدالرحمن بن ابي حاتم نه مې واورېدل: اووه مياشتې مو د ورځې په مصر کې له خوارو پرته له دې کبله تېرې کړې چې د شيوخو سره مو د درسونو وختونه تقسيم و، او د شپې له اړخه به مو نسخې سره کتلې چې تېروتي خو نه يو.

يوه ورځ زه او ملگري مې استاذ ته راغلو نو خلکو راته وويل: هغه ناجوره دی، په لاره کې مو کب (ماهی) وليد ډېر مو خوښ شو واماو اخستو، د کور ته رسېدو سره د بل استاذ درس شروع کېدو والا و دکب صفا کولو او پخولو ته جوړ نه شول، مونږ درس ته لاړو او په کب درې ورځې دغسې تېرې شوي نژدې و چې خراب شي نو ووم (کچه) مو وخوړو، دومره نه وزگاريدو چې کب مو په اوبو کې ايشلي وي. بيا وايي: علم په راحت نه شي حاصليدای^(۲).

☀ قاسم بن عساکر وايي: چا راته وويل چې سلیم بن ايوب به د ساه په اخستلو کې له ځان سره محاسبه کوله، له گټې اخستو پرته به يې وخت بيخي نه پرېښود، يا به يې ليکل کول، يا به يې درس ورکو، يا به يې لوستل کول، دا يې هم راته اړوند ويل شوي دي چې د قلم د جوړولو په وخت کې به يې هم ژبه خوځيده^(۳).

☀ ابو الوفاء علي بن عقیل د خپل ځان باره کې وايي: راسره نه بنايې چې له ژوندڅخه مې لږ وخت هم ضايع کړم، که ژبه مې له مذاکرې او سترگې مې دکتاب له ويلو سترې راشي، پروت يم او سوچ مې په کار اچولی وي، راپاڅېدلی لا نه يم او يو څه ليکل مې ذهن ته راغلي وي، زه په اتيا کلنۍ کې د علم دومره شوق لرم چې په شل کلنې کې به مې لا دومره نه وي لرلی^(۴).

☀ هغه دا هم وايي: ځان لپاره مې د خوارو وختونه لږ لږ ټاکلي دي، ډوډۍ په اوبو

(۱) سير أعلام النبلاء: (۲۵۱/۱۳).

(۲) سير أعلام النبلاء: (۲۶۶/۱۳).

(۳) سير أعلام النبلاء: (۶۴۶/۱۷).

(۴) المنتظم: (۲۱۴/۹). د ابن الجوزي ليکنه. سوانح وتأملات في قيمة الزمن: (۳۴) د خلدون احذب ليکنه.

لمده کړم او خورم بې په دې خاطر چې په ژويلو يې وخت ونه لگيږي او لوست ته وزگار شم او يا هم هغه فوائد وليکم چې ما نه وي ليکلي^(۱).

✽ د ابن الجوزي استاذ، فقيه او وزير يحيي بن محمد بن هبيرة باندې دې الله ورحميري، هغه وايي:

وَأَلْوَقْتُ أَنْفُسُ مَا عَنِيتَ بِهِ   وَارَاهُ اسْهَلَ مَا عَلَيْهِ يَضِيعُ

ژباړه: ډېر لائق ده چې په خپل وخت دې اهتمام وکړي، خو زه گورم چې له تا څخه په ډېره اسانتيا سره ضايع کيږي.

✽ ابن النفيس - چې د خپل وخت ماهر طبيب و- ويل کيږي: چې کله به يې ليکل کول تيار پرېکړل شوي قلمونه به ورته کينډول شول، او لکه د روان سيلاب په څير به يې ليکل کول، د ليک په وخت کې چې به کله قلم بې کاره شو به يې غورځو او بل بې راواخست تر څو د قلم په تېره کولو کې وخت تېر نه شي... يوه ورځ حمام ته ننوت له ځينې غسل وروسته د کالو (جامو) اغستلو ځای ته راغی او دوات يې وغوښت، هم هلته يې د نبض په حالت تر پايه يو مقاله وليکله، بېرته حمام ته ننوت او غسل يې پوره کړ^(۲).

✽ ابن الجوزي رحمه الله د خپل ځان باره کې وايي: ما ډېر خلک وليدل چې د ملاقات په نوم يې عادتونه جوړ کړي دي د يو او بل کره ځي راځي، خپل دغه کار ته خدمت وايي، يو بل سره ناست وي، بې فائدي خبرې يې شروع کړي وي او پردي غيبتونه کوي.

زمونږ دې وخت کې خلکو ځانونه دېته وزگار کړي دي، د ملاقاتونو لپاره سره خلک يو بل ته بلنې استوي، شوق لري، ځاني وحشت په گپونو شپونو ختموي، په ځانگړي توگه د اخترونو او خوشحالو په موسمونو کې په سلام او ملاقات بسنه نه کوي بلکې ټوکې ټکالي او وختونه پکې ضايع کوي.

زه چې کله وپوهېدم چې وخت ارزښتناک دی او د خير کارونو په کولو ترې گټه

(۱) ذيل طبقات الحنابلة: (۱۷۷/۱). سوانح وتأملات في قيمة الزمن: (۳۴).

(۲) ذيل طبقات الحنابلة: (۲۸۱/۱). سوانح وتأملات في قيمة الزمن: (۳۹).

(۳) رضات الجنات: (۹۰/۵ - ۹۳). د خوانساري ليکنه. سوانح وتأملات في قيمة الزمن: (۳۷).

اخستل په کار دي، نو د خلکو دغه کردار مې له پامه بدي راغی په دوه و کې هک
پک حيران پاتې شوم:

که انکار پرې کوم زه د ځاني وحشت سره مخامخ کېږم او که يې غوښتنې قبولې
کړم وخت مې ضايع کيږي، د توان په اندازه مې د خلکو له ملاقاتونو ځان را قابو
کړ، او که به د خلکو سره يو ځای شوم داسې خبرې به مې کولې چې له خلکو
څخه په چټکه ځان خلاص کړم.

د خلکو سره د خبرو اترو په مهال به مې داسې کارونه کول چې د هغوی سره د
خبرو مانع به نه جوړېدل تر څو وخت فارغ تېر نه شي، د خلکو سره د ملاقاتونو
په وخت کې به مې د ليک لپاره کاغذ تياره و، قلمونه به مې تېره کړل، کتابچې به
مې تيارې کړې، ځکه دا عملونه د زړه حضور، او ذهني تياری نه غواړي، نو کار
به کار وشو او وخت به هم ضايع نه شو^(۱).

(۱) صيد الخاطر: (۱۸۴، ۱۸۵).

په خدا او ټوکو کې د سلفو انداز

☀ انس رضي الله عنه وايي: نبي صلى الله عليه وسلم ته يو سړی راغی او ورته يې وويل: د سپرېدو لپاره سورلی راکړه، هغه ورته وويل: مونږ به دې د اوښې په بچي سپور کړو، سړي ورته وويل: داوښي په بچي به زه څه وکړم؟ نبي صلى الله عليه وسلم ورته وويل: ولې اوښان واړه بچي نه زړوي؟^(۱)

☀ صهيب رومي رضي الله عنه وايي: زه نبي کریم صلى الله عليه وسلم ته راغلم او د هغه مخې ته ډوډۍ او کجورې پرتې وې، ما ته يې وويل: رانزدې شه خوره، ما کجورې خورې نو نبي صلى الله عليه وسلم راته وويل: ستا خو سترگې خورېږي ولې کجورې خورې؟ ما ورته وويل: زه يې په بله ژامه خورم، نو نبي صلى الله عليه وسلم وخنډل.^(۲)

☀ اسيد بن حضير رضي الله عنه وايي: له خلکو سره مې د خدا خبرې کولې نو نبي صلى الله عليه وسلم په تشي کې لرگي باندې ووهلم، بيا يې وويل: بدل دې واخله، ما وويل: په ما کيس نه و او په تا کيس دی، نبي صلى الله عليه وسلم کيس پورته کړ هغه يې تشي ښکل کړ، بيا يې ورته وويل: ای د الله رسوله! زما مطلب دا و.^(۳)

☀ معاوية بن بهز رضي الله عنه وايي ما د نبي کریم صلى الله عليه وسلم نه اوریدلي دي: هغه څوک دې هلاک شي چې د خلکو خندولو لپاره خبرې کوي، هلاک دې شي، هلاک دې شي.^(۴)

☀ ابوهريرة رضي الله عنه وايي صحابه کرامو نبي صلى الله عليه وسلم ته وويل: ته کله ناکله مونږ سره خوش طبيعتي هم کوې! هغه ورته وويل: زه په هر حالت کې د حق وېنا کوم.^(۵)

- (۱) سنن ابی داود: کتاب الأدب، باب ما جاء في المزاح، حديث نمبر: (۴۹۹۸). صحيح أبي داود: (۹۴۳/۳) شمير: (۴۱۸۰). جامع الترمذي: کتاب البر، باب ما جاء في المزاح، حديث نمبر: (۱۹۹۲).
- (۲) سنن ابن ماجه: کتاب الطب، باب الحمية، حديث نمبر: (۳۴۴۳)، صحيح ابن ماجه: (۲۵۳/۲)، حديث نمبر: (۲۷۷۶).
- (۳) سنن أبي داود: کتاب الأدب، باب في قبلة الجسد، حديث نمبر: (۵۲۴۴). صحيح أبي داود: (۹۸۰/۳)، حديث نمبر: (۴۳۵۴).
- (۴) سنن أبي داود: کتاب الأدب، باب في التشديد في الكذب، حديث نمبر: (۴۹۹۰). صحيح أبي داود: (۹۴۲/۳)، حديث نمبر: (۴۱۷۵).
- (۵) جامع الترمذي: أبواب البر والصلة، باب ما جاء في المزاح، حديث نمبر: (۱۹۹۱). او حديث ته يې حسن صحيح ويلي دي.

محمد بن النعمان بن عبدالسلام وايي: د يحيي بن حماد نه مې څوک ډېر عابد انسان نه دی ليدلی، او زما په خيال هغه بيخي خندلي نه دي.

ذهبي تعليقاً وايي: تبسم او لږه خدا کول بد اثر نه لري، خو په اهل علم کې يې نشتوالی دوه ډوله دی:

لومړی: هغه افضل دی چې د الله پاک څخه د خوف او ډار له کبله، او پخپل ځان باندې د رحم له امله يې پرېږدي.

دوهم: که څوک يې د ریاکاری، حماقت او يا د کبر له وجې پرېږدي دا مذموم دی، د خلکو په نظر کې هغه سړی ډېر بد ښکاري چې ډېرې خداگانې کوي، خو د ځوان په پرتله خدا په بوداگانو کې ډېره بدې ښکاري.

خو تبسم، وروڼ تندی له هر څه نه افضل او غوره دي، نبي ﷺ فرمايې: [مسلمان ورور ته ستا خدا صدقه ده^(۱)] جرير وايي: نبي ﷺ چې ما ته کله هم کتلي دي راته يې خندلي دي^(۲).

دا اسلامي خويونه دي، لوړ مقام پکې د هغه چا دی چې د شپې ژاړي او د ورځې خلکو ته خاندي، نبي کریم ﷺ فرمايې: [لَنْ تَسْعُوا النَّاسَ بِأَمْوَالِهِمْ، فَلْيَسْعَهُمْ مِنْهُمْ بَسْطُ الْوَجْهِ]^(۳).

ژباړه: تاسو که خلکو ته خپله شتمني نه شئ ورکولې، نو هر څوک بايد په کولواو مخ ورسره ليدل کتل وکړئ.

يوه خبره پاتې شوه: څوک چې ډېره خدا او تبسم کوي بايد اندازه يې کمه کړي،

(۱) الأذب المفرد: حديث نمبر: (۸۹۱). جامع الترمذي: كتاب البر، باب ما جاء في صنائع المعروف، شمير: (۱۹۵۷).

(۲) صحيح البخاري: كتاب الجهاد، باب ن لا يثبت على الخيل، حديث نمبر: (۳۳۵). او: كتاب الأذب، باب التبسم والضحك، حديث نمبر: (۶۰۷۹). مسلم: فضائل الصحابة، باب من فضائل جرير بن عبدالله، حديث نمبر: (۲۴۷۵).

(۳) مسند البراز: حديث نمبر: (۱۹۷۷). حلية الأولياء: (۲۵/۱۰). مستدرک الحاکم: (۱۴۴/۱). تولو د ابوهريرة ؓ نه روايت کړی دی، په سند کې يې عبدالله بن سعيد المقربي دی په تقريب التهذيب ترجمه شميره (۳۳۵۶) کې ورته متروک ويل شوي دي، حاکم حديث ته صحيح ويل دي خو ذهبي وايي چې عبدالله کمزوری دی.

او په دې خاطر پرې ځان ملامته وبولي چې مزید نور ډېر ونه خاندي، او څوک چې ډېر غصه ناک او زیات قهر لري، باید خپله رویه سمه کړي، او پخپل دغه ناوړه اخلاقو ځان ته په قهر شي، له میانه روی څخه هر کړلیچ مذموم دی، اړینه ده چې نفس سره ضرور محاسبه وشي^(۱).

(۱) سیر أعلام النبلاء: (۱۴۰/۱۰ - ۱۴۱).

پاي

دغه د سلفو صالحينو اقوال او كردار و، او زمونږ اخلاق او كردار په څه ډول دی؟ د دغې لوړو او غښتلو اخلاقو څخه مونږ چرته یو؟ زمونږ او د سلفو صالحينو د اخلاقو ترمنځ باغوره انسان د فاصلې لوي واټن محسوسوي، خو ولې د سلفو مینه گرکي د هغوی په پل پسې د توان اندازه زیار وباسي، کونښن کوي چې خپل ځان دغو نیکو خلکو ته نزدې کړي، خو په چا کې چې دغسې صادق اخلاص او رښتونې توجه وي الله پاک ورسره د سلفو صالحينو لوړو اخلاقو ته په رسیدگی کې مرسته کوي او لارې ورته اسانوي، او په نیکه لاره یې روانوي، الله پاک فرمایي:

﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ﴾ [سورت العنکبوت: ٦٩]

ژباړه: په دین کې چې څوک څومر جدجهد کوي مونږ به ورته هر ورومرو خپلې لارې وښايو او الله پاک د نیکو کارو خلکو مل دی.

که څه هم له سلفو صالحينو وروسته په راغلو خلکو کې قصور لازمي صفت دی او اخلاق مو له هغوی څخه په بهتری کې ډېر کم دي، خو بیا هم مونږ د هغوی سره مینه لرو او احترام یې کوو، له الله څخه امېد لرو چې مونږ د هغوی ملگري جوړ کړي او حشر نشر مو له هغوی سره وکړي، دا وعده د نبي کریم ﷺ نه غوڅ صحیح ثبوت لري چې یو سړی نبي کریم ﷺ ته راغی او ورته یې وویل: قیامت کله دی؟ هغه ورته وویل: تا قیامت له څه تیاري کړي دي؟ هغه ورته وویل: هېڅ تیاری مې نه دی کړی خو د الله او د هغه د رسول سره مې مینه ده، نبي کریم ﷺ ورته وویل: ته به د هغه چا سره یې چې ورسره مینه لرې، انس ﷺ وایي: مونږ د نبي کریم ﷺ په دې خبره چې (ته به د هغه چا سره یې چې مینه ورسره لرې) ډېر زیات خوشحاله شو، بیا انس ﷺ وویل: زه د نبي ﷺ سره، د ابوبکر سره، د عمر

ﷺ سره مينه لرم، که څه هم دهغوی په څېر نیک عملونه نه لرم خو امېد لرم چې د مينې له کبله ورسره يو ځای شم^(۱).

ای الله! د نبي کریم ﷺ سره، دهغه د ملگرو او تابعينو سره مونږ تا پخپلې مينې گواه کوو، ای الله! مونږ ورسره يو ځای کړې، که څه هم مونږ له هغوی نه په نیکو عملونو کې کم او کوتا يو خو ته مو ورسره حشر نثر وکړې، ای الله ته دعا اورېدونکی او قبلونکی يې.

ای الله مونږ ته، زموږ هغه مسلمانانو ورونو ته چې په اسلام باندې له مونږ څخه وړاندې تېر شوي دي مغفرت او بخشش راته وکړه، زموږ په زړونو کې مومنانو بندگانو ته بغض او کینه مه راوله، ای الله! ته مهربان او رحم کونکی يې.

واخر دعوانا ان الحمد لله رب العلمين

(۱) صحيح البخاري: كتاب فضائل الصحابة، باب مناقب عمر بن الخطاب ﷺ حديث نمبر: (۳۲۸).
فتح الباري: (۵۱/۷ - ۵۲).

داختنليکونو لړ ليک

- ☀ قرآن کریم.
- ☀ ارواء الغليل في تخریج احاديث منار السبيل: د محمد ناصر الدين الباني ليکنه، المكتب الاسلامي - بيروت دوهم چاپ - ۱۴۰۵.
- ☀ الاصابة في تمييز الصحابة: د احمد بن علي العسقلاني (ابن حجر) ليکنه، مكتبة ابن تيمية - قاهرة ۱۴۱۱.
- ☀ تاريخ الرسل والملوك: د ابو جعفر محمد بن جرير الطبري ليکنه، تحقيق: محمد ابو الفضل ابراهيم، دار المعارف قاهره دريم چاپ.
- ☀ تقريب التهذيب: د احمد بن علي العسقلاني (ابن حجر) ليکنه تحقيق محمد عوامه، دار القلم دمشق، دريم چاپ ۱۴۱۱.
- ☀ جامع البيان عن تاويل آي القرآن: د ابو جعفر محمد بن جرير الطبري ليکنه، دار الجيل، بيروت، ۱۴۰۷.
- ☀ حلية الاولياء وطبقات الاصفياء: د ابو نعيم احمد بن عبدالله اصبهاني ليکنه، دار الكتاب العربي، بيروت پنځم چاپ ۱۴۰۷.
- ☀ الدرر المنثور في التفسير بالماثور: د جلال الدين (عبدالرحمن بن الكمال) السيوطي ليکنه، مطبعة الانوار المحمدية القاهرة، ۱۹۹۰ م.
- ☀ روضة المحبين ونزهة المشتاقين: د محمد بن ابي بكر بن القيم الجوزية ليکنه، دار الكتب العلمية، بيروت ۱۴۰۳.
- ☀ سلسلة الاحاديث الصحيحة: د محمد ناصر الدين الباني ليکنه، مكتبة المعارف، الرياض، دوهم چاپ ۱۴۰۷.
- ☀ سنن ابي داود: د ابو داود سليمان بن الاشعث السجستاني ليکنه د معالم السنن

د خطابي شرحي سره، تحقيق: عزت عبید دعاس، چاپ: محمد علي السيد،
محص سوريا ۱۳۸۸.

☀ **سنن الترمذي:** د ابو عيسي محمد بن عيسي بن سورة الترمذي ليکنه، تحقيق:
عزت عبید دعاس، المكتبة الاسلامية استانبول تركيا.

☀ **سنن الدارمي:** د ابو محمد عبدالله بن عبدالرحمن الدارمي ليکنه، تحقيق دكتور
مصطفي ديب البغا، دار القلم د مشق ۱۴۱۲.

☀ **سنن النسائي:** د ابو عبدالرحمن احمد بن شعيب النسائي ليکنه، د سيوطي د
شرحې او د سندي د حاشي سره، دارالكتب العلمية بيروت لبنان.

☀ **سوانح وتاملات في قيمة الزمن:** د خلدون احذب ليکنه، مكتبة دار الوفاء
جده، دريم چاپ: ۱۴۱۰.

☀ **سير اعلام النبلاء:** د محمد بن احمد بن عثمان الذهبي ليکنه، تحقيق: شعيب
الارناؤوط، مؤسسة الرسالة بيروت، اتم چاپ ۱۴۱۲.

☀ **شرح السنة:** د حسين بن مسعود البغوي ليکنه، تحقيق: شعيب الارناؤوط او
محمد زهير الشاويش، المكتب الاسلامي بيروت، دوهم چاپ ۱۴۰۳.

☀ **شرح العقيدة الواسطية:** د شيخ الاسلام ابن تيمية متن او د محمد خليل هراس
شرح، ادارة احياء السنة، گوجرانواله پاکستان.

☀ **صحيح البخاري:** د ابو عبدالله محمد بن اسماعيل البخاري ليکنه، او فتح
الباري د احمد بن علي بن حجر العسقلاني ليکنه، تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي
او محب الدين الخطيب، دار الريان للتراث قاهره ۱۴۰۷.

☀ **صحيح سنن ابن ماجه:** د محمد ناصر الدين الباني ليکنه، اشراف: زهير
الشاويش، مكتب التربية العربي لدول الخليج رياض، او مكتب الاسلامي
بيروت، دريم چاپ ۱۴۰۸.

☀ **صحيح سنن أبي داود:** د محمد ناصر الدين الباني ليکنه، تعليق: محمد زهير
شاويش، مكتب التربية العربي لدول الخليج رياض، لومري چاپ ۱۴۰۹.

☀️ **صحيح مسلم:** د ابو الحسين مسلم بن الحجاج النيسابوري ليکنه، تحقيق: محمد فؤاد عبدالباقي، دار احياء الكتب العربية (فيصل عيسي البابي الحلبي) قاهره.

☀️ **صفة الصفوة:** د ابو الفرج عبدالرحمن بن علي بن الجوزي ليکنه، تحقيق: محمود فاخوري او محمد رواس قعله جي، دار الوعي حلب، لومړي چاپ ۱۳۸۹.

☀️ **ضعيف سنن ابي داود:** د محمد ناصر الدين الباني ليکنه، اشراف: زهير شاوليش، المكتب الاسلامي بيروت ۱۴۱۲.

☀️ **الطبقات الكبرى:** د محمد بن سعد بن منيع ليکنه، تحقيق: محمد عبدالقادر عطا، دار الكتب العلمية بيروت، لومړي چاپ ۱۴۱۰.

☀️ **عقيدة السلف واصحاب الحديث:** د ابو عثمان اسمعيل بن عبدالرحمن الصابوني ليکنه، تحقيق: نبيل سابق السبكي، مؤسسة البشائر العالمية للتجارة والتوزيع رياض ۱۴۱۳.

☀️ **القاموس المحيط:** د مجد الدين محمد بن يعقوب الفيروز ابادي ليکنه، تحقيق: مكتب تحقيق التراث مؤسسة الرسالة، نشر: مؤسسة الرسالة بيروت دوهم چاپ: ۱۴۰۷.

☀️ **الکامل في التاريخ:** د ابو الحسن علي بن محمد الشيباني (ابن الاثير) ليکنه، دار الكتاب العربي، بيروت.

☀️ **المستدرک علي الصحيحين:** د حاکم ابو عبدالله محمد بن عبدالله نيسابوري ليکنه د ذهبي د حاشي سره، دار المعرفة بيروت.

☀️ **المسند:** دامام احمد بن حنبل ليکنه، مؤسسة قرطبة، قاهره.

دا کتاب

د سلفو صالحينو منهج عقیدې، تصور، سلوک او اخلاقو ته شامل مفهوم لري، نو ضرور ده چې د هغوی د عقیدې او منهج په تشریح کې سلوک او اخلاق هم وڅېړل شي، لکه څنګه چې له چا څخه د سلفو عقیدوی اړخ اهمالول او سلوکو ته یې عملي بڼه ورکول نه قبلېږي داسې ورڅخه دا هم نه قبلېږي چې عقیدوي اړخ یې پلي کوي خو سلوکي جانب یې اهمالوي.

که څه هم د سلفو صالحينو عقیده او منهج په نورو کتابونو کې الحمدلله په کافي او شافي انداز بیان شوی دی خو ولې دا کتاب یې د اخلاقي او سلوکي جانب د توضیحولو یو هڅه ده، دا کتاب مو د امام ذهبي له (سیر أعلام النبلاء) او د ابن ا لجوزي له (صفة الصفوة) څخه راخستی دی، هڅه مو کړې ده چې د سلفو صالحينو درېځونه پکې په موضوعي ترتیب وڅېړو، خیال مو ساتلی چې هم د کتاب حجم کم او لاس رسی هم ورته اسان وي، په کتاب کې مو نږدې شپږو دشت فصلونه ذکر کړي دي. له رب متعال څخه سوال کوو چې د سلفو صالحينو اخلاق خپلولو توفیق راکړي، او د مومنانو ترمنځ د نشر او اشاعت توان راکړي، وصلي الله علي محمد وعلى آله وصحبه وسلم.

IslamHouse.com

www.IslamHouse.com [IslamHouse.com](https://twitter.com/IslamHouse.com) [IslamHouseEn](https://www.youtube.com/IslamHouseEn) [IslamHouseEn](https://www.facebook.com/IslamHouseEn)

For more details visit
www.GuideToIslam.com

contact us :Books@guidetoislam.com

[GuidetoIslam.org](https://www.GuidetoIslam.org) [GuidetoIslam1](https://twitter.com/GuidetoIslam1) [GuidetoIslam](https://www.youtube.com/GuidetoIslam) www.GuidetoIslam.com

المكتب التعاوني للدعوة وتوعية الجاليات بالربوة

هاتف: +966114454900 فاكس: +9661144970126 ص ب: 29465 الرياض: 11457

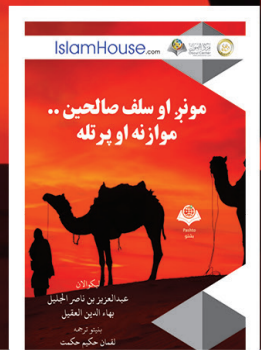
ISLAMIC PROPAGATION OFFICE IN RABWAH

P.O.BOX 29465 RIYADH 11457 TEL: +966 11 4454900 FAX: +966 11 4970126

مونږ او سلف صالحين .. موازنه او پرتله

د کتاب په اړه: اَين نَحْن مِن اَخلاق السلف د کتاب اسلوب او رنگ خومره بڼایسته دی!! خومره اسان فهمه او خومره علمي دی!! د تزکيې او تربیې کتاب دی، د زهد کتاب دی، د پرهیزگاری او هدايت کتاب دی، په خپل راتي اسلوب يې زمونږ د سلفو صالحينو ژوند څرگند کړی دی، لوستوال يې پېروئ ته هڅوي، پر نېکو عملونو، تقوا او اخرت ته يې په استعداد تېزوي، د کتاب منځپانگه شپږويشت تربيوي بابونه لري، هر باب په عالي اسلوب معنون او ځلېدونکي مضمون لري، زړونه په اطاعت او له سترگو څخه د گناهونو په سبب اوبښکې روانوي، لوستوال په دې روزي چې هواپرستي ترې دستمال جوړ نه کړي، او مصيبت يې لا پسې شقي نه کړي، ځکه چې بنده رحيم او کریم رب لري، گناهونه يې بخشي او پيروي يې يو په لس ان تر اووه سوه پورې قبلوي، دا کتاب لوستوال پوهوي چې دنيا له هغو خلکو څخه تللي ده چې يې په ولکه کې وه، او تر هغو خلکو راغله چې يې نه غواړي، دا کتاب لوستوال ته بنيادي چې سلف صالحين اسلام ښوونکي او دعوتبال ول، هغوی باغي او طاغي طبقه نه وه، دنيا هم کور دی او اخرت هم او دواړه پچيان لري، که مو توان وي د اخرت پچي جوړ شئ خو د دنيا پچيان مه جوړېږئ.

IslamHouse.com

